ARON COTRUŞ

Acest volum continuă ediţia critică a ***Operelor*** lui Aron Cotruş,
apărută la Editura Minerva în cadrul colecţiei „Scriitori români".

Tehnoredactare redacţională
de
VASILE CIUCĂ

Tehnoredactare computerizată
de
CONSTANTIN NIŢĂ

Descrierea CIP **a** Bibliotecii Naţionale a României
COTRUŞ, ARON
Opere. - Bucureşti: Editura Minerva, 1999-
vol.; cm. - (Scriitori români)
Voi. 2: Poezii. - Bucureşti: Fundaţia Naţionala pentru Ştiinţă şi Artă, 2002. - p. - ISBN 973-85612-8-0

821.135.1-821

ARON COTRUŞ

OPERE

2

POEZII

Ediţie îngrijită, note, comentarii şi variante
de
ALEXANDRU RUJA

ACADEMIA ROMÂNĂ
FUNDAŢIA NAŢIONALA PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI ARTĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU"
Bucureşti • 2002

Redactor: MIHAI DASCĂLU

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTA
București, str. Dem. I. Dobrescu, nr. 11, sector 1
tel 315.67.54, fax 315.67.51

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII ȘI AL CULTELOR.

ISBN 973-85612-8-0

NOTĂ ASUPRA VOLUMULUI II

Cu acest volum continuăm editarea poeziei lui Aron Cotruș, în ediție critică.

Volumele folosite ca text de bază

Principiul pentru alegerea textului de bază este cel enunțat în Nota asupra ediției din primul volum. Este principiul general acceptat în edițiile critice, optând pentru ultimele variante ale volumelor apărute în timpul vieții autorului, cu certitudinea că îi exprimă voința. Ca text de bază am folosit următoarele volume:

Aron Cotruș, Neguri albe, Alba-Iulia, 1920, Tipografia Francisc Schăser;

Aron Cotruș, România. Poemă. Arad, 1923, Tipografia „Concordia", Soc.fietate] pe acții, 30 pag.;

Aron Cotruș, Versuri, Arad, 1928, ediția a Il-a, Tipografia Corvin, I. Lânyi, 64 pag.;

Aron Cotruș, în robia lor, Arad, 1927, Tipografia G. lenei, 62 pag.;

Aron Cotruș, Strigăt pentru depărtări, Timișoara, 1927, Biblioteca „Asociației Culturale din Banat", no. 1,7 pag.;

Aron Cotruș, Cuvinte către țăran. Versuri alese. Arad, 1928, TipȚografia] Corvin, I. Lânyi, 16 pag.

Vom prezenta amănunțit aceste volume:

Volumul Neguri albe (1920) are dimensiunea 18/11 cm. Pe coperta I, care are culoarea cărămizie, este scris sus, în stânga, numele autorului: A. COTRUȘ, cu majuscule de culoare neagră, iar la mijloc, tot cu majuscule de culoare neagră, titlul: NEGURI ALBE (dimensiunea literei: 7/5 mm.). Jos, la 3 cm. de bază, centrat, scrie cu majuscule: ALBA-IULIA (dimensiunea literei: 4/2 mm.). Sub numele localității este trecut anul: 1920. Pe foaia de titlu textul este identic. Urmează poeziile, fără titlu, dar numerotate de la 1 la 47. La sfârșitul fiecărei poezii se află o vignetă (desen floral). Volumul nu are paginile numerotate și nici Cuprins. După ultima poezie, se găsește următorul text: „De același autor: Sărbătoarea morții (1914/15). Poezii. Tipografia <Concordia>, Arad, 1915. România, poemă. Tipografia Mureșanu-Braniște et Comp., Brașov, 1920." Apoi, urmează o

errata: „în poezia no. 25, rândul ultim să se citească minciuna în loc de miniuna". Pe ultima copertă, la mijloc, încadrat între două linii paralele de culoare neagră, stă scris, tot cu negru: Tipografia Francisc Schăser, Alba-Iulia. în dreapta, jos, prețul: „Lei 10".

Volumul România, poemă (1923) are dimensiunea 20/13 cm.; pe coperta I, elegantă ca grafică şi culoare (fond crem pe care este scris cu albastru deschis), centrat, în partea superioară, la distanță de 3 cm. de marginea de sus, este scris cu majuscule numele autorului: A. COTRUŞ; urmează titlul: ROMÂNIA (dimensiunea literei: 10/10 mm.), tot cu majuscule; apoi specificarea: POEMĂ, (litera de 3/3mm.). După un motiv floral, centrat jos: Arad, 1923, Tipografia <Concordia> Soc.fietate] pe acții. Pe foaia de titlu, acelaşi text de pe copertă, mai puțin motivul floral. Volumul este numerotat de la pagina 4 la 30; nu are Cuprins.

Volumul Versuri a apărut la Arad în populara colecție Biblioteca ***Semănătorul*** (nr. 82), în anul 1925. Coperta I este tip pentru colecție şi cuprinde următorul înscris: Biblioteca ***Semănătorul.*** A. COTRUŞ, VERSURI. Editura Librăriei Diec.[ezane], Arad. Prețul: 5 Lei. Pe contra-coperta I, precum şi pe ultima copertă (şi verso) sunt menționate toate aparițiile editoriale din Biblioteca ***Semănătorul,*** de la 1 la 82 (inclusiv).

Pe foaia de titlu scrie cu negru: Biblioteca ***Semănătorul*** (subliniat cu două linii), A. COTRUŞ, VERSURI, Editura Librăriei Diecezane, Arad, 1925. Pe pagina 2 (nenumerotată), în partea de jos: Tiparul Tipografiei Diecezane Orto.[doxe] Rom.[âne], Arad, iar pe pagina 3 (nenumerotată), la mijloc, se află dedicația: Elisabetei.

Volumul este numerotat de la pagina 4 la 63 (inclusiv). Pe pagina 64 (nenumerotată) se află Cuprinsul, care include următoarele poezii: De m-aş fi născut, naturo, după voia mea (pag. 4), Sanie peste zăpada veacurilor -gând! (pag. 5), Bradul (pag. 8), Către cer (pag. 10), O, plecările, plecările (pag. 12), Ştii tu să-nfrunți, ca om deplin, viața? (pag. 13), Bivolii (pag. 14), L-am întâlnit pe Dumnezeu (pag. 16), Cu haine şi cu gânduri întinate (pag. 17), împrăştie-te ceață (pag. 18), Drum de țară (pag. 19), Aspru, singuratic (pag. 20), Am înflorit întocmai ca un măr (pag. 21), Pusta (pag. 22), Viață, port feeric (pag. 23), Copilăria (pag. 24), Pe un tablou (pag. 25), Drumurile (pag. 26), Singurătate (pag. 27), Corabie-nălucă (pag. 28), Prin codrii nepătrunşi (pag. 29), Primăvara (pag. 30), Dumineca (pag. 31), în cimitir (pag. 32), Cad întruna florile de pruni (pag. 33), Din ostenita gară (pag. 34), Pe şesul nesfârşit al gândului (pag. 35), Se-mprăştie sălbatic tinerețea mea (pag. 36), Tot mai palid, tot mai singur (pag. 37), Clopotele (pag. 38), Doamne, sunt sătul de a căuta (pag. 39), La atac (pag. 42), Nebunul (pag. 43), Murind (pag. 56), Un om cânta odată (pag. 55).

Ediția a II-a a volumului Versuri a apărut la Arad în anul 1928. Aron Cotruş era, încă, la Arad şi a putut să supravegheze apariția acestei noi ediții a volumului Versuri. Are formatul 14,5/11 cm.; coperta I, de culoare vernil, are un dreptunghi de 11/8 cm., culoare neagră. In interiorul dreptunghiului scrie: A. COTRUŞ, VERSURI (urmează un desen zoo, imaginea unui păun, uşor stilizat), ediția a II-a; Tipografia Corvin, I. Lânyi Arad, 1928. Pe foaia de titlu se repetă acelaşi text şi acelaşi desen. Pe pagina 3 (nenumerotată) se află dedicația: Elisabetei. Pe ultima copertă scrie: de acelaşi autor: Mâine, versuri, Craiova, 1928. în partea de jos a copertei se menționează: „Lei 50".

Volumul este numerotat de la pagina 3 la 63 (inclusiv). Pe pagina 64 (nenumerotată) se află Cuprinsul, care cuprinde următoarele poezii (cu diferențieri față de ediția din 1925): De m-aş fi născut, naturo, după voia mea (pag. 4), Sanie peste zăpada veacurilor - gând! (pag. .5), De-aproape sau din depărtări (pag. 6), Bradul (pag. 8), Către cer (pag. 10), O, plecările, plecările (pag. 12), Ştii tu să-nfrunți ca om deplin, viața? (pag. 13), Bivolii (pag. 14), Pleacă paharnic (pag. 16), De ce?! (pag. 17), Mă răsucesc, mă zbat (pag. 18), Drum de țară (pag. 19), Aspru, singuratic (pag. 20), Am înflorit întocmai ca un măr (pag. 21) Pusta (pag. 22), Viață, port feeric (pag. .23), Copilăria (pag. 24), Pe un tablou (pag. 25), Drumurile (pag. 26), Singurătate (pag. 27), Corabie-nălucă (pag. 28), Prin codrii nepătrunşi (pag. 29), Primăvara (pag. 30), Dumineca (pag. 31, în cimitir (pag. 32), Vreau să fiu picur (pag. 33), Din ostenita gară (pag. 34), Pe şesul nesfârşit al gândului (pag. 35), Se-mprăştie sălbatic tinerețea mea (pag. 36), Tot mai palid, tot mai singur (pag. 37), Pe pisc (pag. 40), Doamne, sunt sătul de-a căuta (pag. 39), Piscul (pag. 40), La atac (pag. 42), Nebunul (pag. 43), Murind (pag. 55), Un om cânta odată (pag. 59).

Apărut la Arad, în anul 1926, volumul în robia lor are dimensiunea 20/13 cm.; pe coperta I, de culoare albă, scrie sus, centrat, cu majuscule, culoare albastră: A: COTRUŞ. Apoi, la 1 cm. sub numele autorului, tot cu albastru, titlul cărții: ÎN ROBIA LOR. Urmează anul (1926) şi localitatea (Arad). în josul paginii, sub două linii paralele, albastre: Tipografia Corvin, I. Lânyi, Arad. înaintea foii de titlu se află o foaie cu dedicația: Părinților mei. Pe foaia de titlu se găseşte acelaşi text ca pe coperta I. Titlul primei poezii, care dă şi titlul volumului, apare scris singur pe pagina 5, iar textul poeziei începe pe pagina 7. Celelalte poezii au titlul pe pagina în care începe şi textul. Volumul are numerotate paginile de la 3 la 60 (inclusiv). Pe pagina 62 (nenumerotată) se află cuprinsul. El cuprinde următoarele poezii: în robia lor (pag. 5), Oraşul copilăriei (pag. 13), Douăzeci de ani (pag. 15), Un voinic flăcău trecea (pag. 18), Sătul sunt de viață, şi flămând (pag. 20), Mă ştiu (pag. 22), Copacul (pag. 24),

Munții (pag. 26), Pe pustă (pag. 27), Un plug (pag. 29), Mi-am deschis ferestrele (pag. 30), Doina ciobanului (pag. 31), Minerul (pag. 32), Minerii (pag. 36), Un om (pag. 38), Drumul (pag. 41), Spre culmi (pag. 43), Zadarnic (pag. 44), Am străbătut pustiurile (pag. 45), Porumbiştile (pag. 46), Mărul (pag. 47), Amiaza (pag. 48), Firul de iarbă (pag. 49), Prin întuneric de pădure (pag. 50), Sunt frate cu bradul (pag. 51), Tinerețe (pa°. 52), M-am întrebat (pag. 54), Pe-aici a fost un codru uriaş (pag. 55), In necunoscut (pag. 56), Ne-am întâlnit (pag. 57), O, gândule haine (pag. 58), Cutează! (pag. 59), Ciocan să-ți fie vrerea! (pag. 60). Pe pagina 64 (nenumerotată) se menționează: de acelaşi autor: Sărbătoarea morții (1914/1915), Ed.[itura] <Cartea Românească:», Bucureşti; Neguri albe, Alba-Iulia, 1920; Poezii, Biblioteca ***Semănătorul,*** Arad, 1925.

Volumul în robia lor, apărut la Arad, în anul 1927, are dimensiunea 19/12 cm.; coperta I are culoare galben-portocalie şi este încadrată (sus şi jos) de două desene, tip brâu, cu motive întâlnite pe costumele populare şi la casele țărăneşti din partea vestică a țării. Pe coperta I, cu litere negre, majuscule, este scris numele autorului - A. COTRUŞ, - titlul cărții - ÎN ROBIA LOR -, localitatea de apariție şi anul - ARAD, 1927, şi prețul: LEI 10. Pe foaia de titlu nu mai este trecut prețul, dar se menționează în plus față de coperta I: Tipografia G. lenei, Arad, 1927. Pe pagina 5 (nenumerotată) se află dedicația: Părinților mei. Numerotarea volumului se face de la pagina 7 la 60 (inclusiv). Pe pagina 7 începe poezia în robia lor (titlul poeziei se află pe aceeaşi pagină cu începutul textului). Pe pagina 62 (nenumerotată) se află Cuprinsul, care cuprinde aceleaşi poezii şi la aceleaşi pagini ca şi ediția din anul 1926, de aceea nu le mai redau. Pe pagina 64 (nenumerotată) se află acelaşi text pe care l-am menționat la ediția din 1926. Pe ultima copertă (care are aceeaşi culoare şi acelaşi desen ca şi coperta I) se menționează: Tipografia lenei, Arad, 1927.

Strigăt pentru depărtări este un volumaş de dimensiunea 15/11,5 cm., apărut la Timişoara, în anul 1927, sub egida Asociației Culturale din Banat. Coperta este de culoare albă. în partea de sus, la 1,5 cm. de marginea superioară scrie subliniat: Biblioteca Asociației Culturale din Banat, iar puțin mai jos, centrat: No.1. Urmează titlul şi autorul: Strigăt pentru depărtări de A. Cotruş, iar în partea de jos, localitatea de apariție şi anul: Timişoara, 1927. Pe foaia de titlu se află acelaşi text. Placheta este numerotată de la pagina 3 la pagina 6 (inclusiv). Pe pagina 7 (nenumerotată) se menționează: de acelaşi autor: Sărbătoarea morții (1914-15), Ed.[itura] Cartea Românească, Bucureşti; Neguri albe, Alba-Iulia, 1920; Versuri (Biblioteca *Semănătorul,* Arad, 1925); în robia lor (Tip.[ografia] lenei, Arad, 1927). Pe ultima copertă este trecut prețul: Lei 10 şi Tipografia lenei, Arad.

La Arad a apărut şi volumul Cuvinte către țăran, versuri alese, în dimensiunea 22/13 cm; coperta, de culoare vernil, are în lateral, vertical, la distanță de 2 cm de margine un model popular; apoi, două linii verticale, iar între acestea, sus, la 3 cm. de marginea superioară, este scris autorul: A. Cotruş. Urmează titlul subliniat: Cuvinte către țăran: apoi mențiunea: versuri alese. Din nou un desen, imitând spicele de grâu. Apoi: Arad, 1928. Tip.fografia] Corvin, I. Lânyi, Arad, 1928. Acelaşi text pe foaia de titlu. Pe ultima copertă se precizează doar prețul: „Lei 20". Volumul este numerotat de la pagina 3 la pagina 16 (inclusiv). Nu are Cuprins. In interiorul volumului se găsesc următoarele poezii: Cuvinte către țăran (pag. 3), Patru Opincă (pag. 4), Ion (pag. 5), Către plugari (pag. 7), Pe urma plugului (pag. 8), Către plugar (pag. 9), în adânc de codru (pag. 10), în munți (pag. 11), Invalidul (pag. 12), Fanarul s-a mutat Ia Bucureşti (pag. 13), Horia (pag. 14), Cel tare nu plânge (pag. 16), Ion Roată (pag. 16).

Stabilirea textului

Textul a fost transcris conform normelor ortografice în vigoare, dar în respect față de particularitățile de limbă ale scriitorului şi față de formele cu valoare stilistică ori care intră în rimă. Regulile de stabilire ale textului au fost precizate în Nota asupra ediției din volumul I.

Se păstrează formele duble sau în alternanță: *amiază/amează, băuturi/beuturi, căuta/căta,cealaltâ/ceilaltă, cerşetor/'cerşitor, duminică/duminecă,fâlfâi/fâljai, flăcări/flăcări, gâlgâie/gâlgâie, hămesit/hemesit, hoarde/horde, înflorea/înfloria, îngălbeni/îngălbini, întunericul/ întunerecul, lepădat/lâpădat, lunatec/lunatic, maiestuoase/ majestoase, mâine/mâne/mâni, moleşală/moleşeală, păsări/paseri, pietre/pietri, pâlpâiri/'pâlpăiri, potrivnic/protivnic, pretutindeni/pretutindini, rănilrane, rupe/ rumpe, sălbatecă/sălbatică,* (a) *sluji/(&) slugi, somnoros/somnuros, străini/streini, ulițele/ulițile, vâltoare/vultoare, veşnic/vecinie, vrajă/vraje, zămislit/zemislit, zgrunfuroasă Izgronțuroasă,*

Abrevieri

Abrevierile folosite sunt cele cunoscute şi uzuale. Spre exemplu:
v. = vers(ul)
voi. = volumul

Pentru volumele de poezii s-au folosit următoarele abrevieri:
P.I. = Aron Cotruş, Poezii, Orăştie, Tipografia Nouă „I. Moța", 1911, 88 pag.;

S.m.I =Aron Cotruş, Sărbătoarea morţii (1914/15). Versuri. Arad, 1915, Tipografia „Concordia", Societate pe acţii, 67 pag.;

S.m.II = Aron Cotruş, Sărbătoarea morţii (1914/15). Versuri. Bucureşti, Editura Cartea Românească, S.A., f.a., 71 pag.;

Neg.a. = Aron Cotruş, Neguri albe, Alba-Iulia, 1920, 62 pag.;

Vers.]. = Aron Cotruş, Versuri, Arad, 1925, Editura Librăriei Diecezane, 64 pag.;

Vers.2. = Aron Cotruş, Versuri, Arad, 1928, Tipografia Corvin, I. Lânyi, 64 pag.;

Rob.J. = Aron Cotruş, în robia lor, Arad, 1926, Tipografia Corvin, I. Lânyi, 62 pag.;

Rob.2. = Aron Cotruş, în robia lor, Arad, 1927, Tipografia G. lenei, 62 pag.;

Strig.dep. = Aron Cotruş, Strigăt pentru depărtări, Timişoara, 1927, Biblioteca „Asociaţiei Culturale din Banat", 6 pag.;

Cuv.ţăr. = Aron Cotruş, Cuvinte către ţăran, Arad, 1928, Tipografia Corvin, I. Lânyi, 16 pag.;

O.C. = Aron Cotruş, Opere complete, Editura Dacia, Madrid, 1978, 506 pag., ediţie de Nicolae Roşea;

V.ant. = Aron Cotruş, Versuri. Antologie de Ovidiu Cotruş. Prefaţă de Ion Dodu Bălan. Cuvânt despre ediţie de Aurelia Rusu. Editura Minerva, Bucureşti, 1978,471 pag.;

Ant.s. = Aron Cotruş, Antologie selectivă de Ion Cepoi. Printed at Humboldt State University Areata, California, 1988,172 pag.;

P.l.A.R. = Aron Cotruş, Poezii, vol. 1. Ediţie, notă asupra ediţiei, tablou cronologic şi bibliografie de Alexandru Ruja. Editura de Vest, Timişoara, 1991,480 pag.;

P.l.A.R. - Aron Cotruş, Poezii, voi. 2. Ediţie, notă asupra ediţiei, tablou cronologic şi bibliografie de Alexandru Ruja. Editura de Vest, Timişoara, 1991, 438 pag.;

P.b.p.t. = Aron Cotruş, Peste prăpăstii de potrivnicie. Poezii. Ediţie, prefaţă şi tabel cronologic de Alexandru Ruja. Editura Minerva, Bucureşti, 1995, „Biblioteca pentru toţi", nr. 1437,308 pag.

1

Ca un nour negru, plin şi greu,
Ce-n noaptea-nfuriată mut aleargă,
într-o ciocnire oarbă să se spargă, -
Peste pământul ăsta sec,
Ce, poate, mâne-odihnă o să-mi deie,
Splinatic eu
în goană trec,
Ducând sub haina arzătoare-a cărnii mele,
înăbuşite fulgere rebele
Şi nevăzute străluciri de curcubeie!...

2

O, cum aş vrea,
Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea,
Să te înmoi,
Să te înfrâng,
Să te-ngenunchi
Şi aspru-nlănţuindu-ţi nepătrunsul trunchi,
Sub sărutări ce-aprind şi-ngheaţă,
Cu pofta mea nebună şi semeaţă,
Cu dinţii mei de tigru,
Eu sânii să ţi-i sfâşii,
Din inimă secretele să-ţi smulg,
Viaţă!...

3

împrăştie-te ceaţă deasă, grea,
S-o văd odat'
S-o văd culcată-n faţa mea,
Aprinsă de-un nebun, sălbatic jind,
Mîşcându-se trândav,
Zâmbind,
Voluptoasă, albă, goală,
Vagabond-amantă ce mă-nşală,
Amanta mea sublimă - Depărtarea...

Mut stau pe țărm, în pulberea de stele...
Deodată, ca-n poveste, ele
Se desprind ușor-ușor din neguri grele,
Pe negre ape...

Le simt, le văd, le-ating aproape...
Și iată-le!...
Și iată-le, din nou pierzându-se departe,
Prin negură, pe unde lucii, moarte,
Capricioase și rebele,
Corăbiile-vedenii ale așteptării mele...

Cu mâna-mi de-ncăpățânat copil,
în fâșia de pământ a umbrei mele,
La răsăritul primei stele,
Am semănat un viu, exuberant grăunte;
Și palid, în picioare,
Crezând în doru-mi fără de hotare,
într-o nebună nerăbdare,
Am așteptat să crească până-n zori - un munte.

6

Inimă, eşti biată poamă coaptă,
Gata să cazi în tină-n orice clipă...

Ce te-a făcut să te usuci aşa în pripă?...
Bruscul soare de pe-un cer de nouri greu,
Capriciosul cer al primăverii mele?...
Ori viermii nevăzuţi, ce rod mereu,
Ce rod neogoiaţi, fără să vrea,
Din sâmburii şi carnea ta?!
Sub coroana unui arbore înfrânt,
Ce prinde-ncetişor a se pleca,
Eşti poama coaptă, poama grea,
Ce-aşteaptă-o aripă de vânt,
Inima mea!...

S-aud sub glia aspră murmure înăbuşite, line...
îngaimă de cu sară,
îngaimă uriaşa rădăcină seculară:
Tu creşti şi te hrăneşti din mine,
Moliftule,
Şi majestos te-nalţi sub vânturi şi sub soare,
Dar, vai! eu nu te pot vedea,
Din noaptea mea,
Cât eşti de-nalt, de viguros, de mare!...

8

Credeam că nu va fi nici greu, nici lung,
Drumul către muntele cu-atâta dor visat...
Durerile încrezător le-am alungat
Şi le alung -
Şi de-ani şi ani, pribeag întârziat,
Rătăcesc şi drumăresc neîncetat,
Şi tot nu mai ajung...

9

Picioarele-mi de-ntârziat nomad,
Mă poartă zi de zi,
Mai şovăind,
Mai greu,
Şi-nţepenite braţele îmi cad -
Prea le-am întins, în visuri dulci, mereu,
Buiac, aprins, prin neguroase sfere,
După fantome efemere,
Pâinea mea de toate zilele - Durere!...

10

Din vasta noapte-a lanurilor coapte,
Cu vântul vin amăgitoare şoapte...

O, vântule,
O, vântule moliu,
Nu simţi cât e de beznă şi pustiu -
Şi-n mine ca şi-afară - miez de noapte?...

11

Visatu-te-am, halucinat, viaţa toată,
Pe căi întortocheate şi streine,
Pe tine,
Grădină uriaşă, fermecată!...

Putea-voi eu în calea-mi blestemată,
Uitând de rău, de bine,
Să gust măcar odată,
în voia mea, din merele-ţi de aur?...

într-o pornire ne-mpăcată, furtunoasă,
Pe rând,
Am sfărâmat cu pumnul sângerând,
Statuile, ce cu priviri poruncitoare
Mă țineau sub stăpânirea lor ca-ntr-o-nchisoare,
Căci înțeleg să fiu despot la mine-acasă...

Cu haine şi cu gânduri întinate,
Ostenit de aşteptări şi de păcate,
Eu mă opresc şovăitor, pe-o clipă,
La intrările-ți neprietineşti, obscure,
Catedrala mea sălbatică - Pădure!...

14

Ca un războinic orb, fără picioare,
Ce-aude-n depărtări amețitoare,
Pe pusta fără de hotare,
Un corn prelung sunând,
Chemând,
în oarba noapte-n care moare; -
Cu inima, cu trupul sângerând,
Mă răsucesc, mă sting cu fiecare gând,
Delirând
în frigurile asprelor ispite,
Cu nostalgia
Din noi cetăți și de pământuri cucerite...

15

Sătul de-a căuta în depărtări pustii
Comori,
Ce niciodată nu le voi găsi,
Loveşte târnăcop himeric
Loveşte-n munții tăi de întuneric
Și furişează-le adânc, adânc în măruntaie,
Un luminos
Un răzbitor grăunte de văpaie...

Și cine ştie, dacă mâne,
Uriaşii munți de întuneric, munții tăi,
Nu s-or topi-ntr-o mare de văpăi?!...

Loveşte crunt,
Aicea vreau visurile, tinerețea să-mi îngrop,
Nebun târnăcop!...

r

16

Rebel,
Cu ură-ntemnițat -
în al nemărginirii bolnav dor,
Pe-al neputinței negru, aspru pat,
Mă-ntorc,
Mă răsucesc, mă zbat -
Şi mor,
Sub săpături cețoase şi pustii,
în ocna fără margini
A vecinicei zădărnicii...

17

îți caut lacom gura-n întuneric.
Şi sufletu-ți neînțeles, himeric,
Iar sânii-ți calzi, sub sărutarea mea,
în mătăsurile cenuşii,
Palpită speriați, încetişor,
Ca doi rotunzi şi tineri colibri,
Surprinşi de-o mână aspră, grea,
în primăvara dulce-a cuiburilor lor...

18

Orice vorbă legănată, rea,
Din gura ta,
Cade zvâcnind, ucigător de grea,
Şi-mi tulbură vijelios, profund,
Creierul, fiinţa toată,
întocmai ca o stâncă,
Aruncată,
în apa unui lac fără de fund...

19

în razele ce-ţi umplu-ncet veranda,
în toată gingăşia ta,
Stai tolănită leneş pe sofa,
Citind ca-n vis Pescarul din Islanda.

Stai tolănită leneş pe sofa,
Iar ochii tăi ce mint,
Se-nchid şi se deschid, fără să vrea,
Ca două libelule de iacint...

Şi cum te pierzi în visuri dulci aşa,
Pantofiorii tăi de catifea,
Par două fine scoici de argint,
Pescuite-n nopţi de nebunii,
în mări pustii,
în mări de voluptăţi ce mint...

20

Ai trecut într-un landou aseară,
Tristo, pe sub geamurile mele...
Cu-a vieții tale primăvară,
Ai trecut într-un landou aseară,
Orbitoare de mătăsuri şi inele...

Ai trecut...
Şi-n urma ta, doar praf
A rămas pe ulița deşartă,
Ai trecut peste viața-mi moartă,
Cum treceai prin norii suri de praf,
Ce pluteau pe ulița deşartă...

Ai trecut într-un landou aseară
Şi-mi părea că mergi la cimitir...
Aruncai din geam un trandafir,
Aruncai un roşu trandafir
Şi-l călcară caii în copite
Şi landoul, când treceai aseară...

21

Am plecat de lângă tine - m-ai uitat,
Femeie zvăpăiată!...
Şi-acum te caut şi te caut ne-ncetat,
Cu dorul încăpățânat
De-a nu te mai afla în viață niciodată!.

22

La ce te-abaţi de nou în calea-mi blestemată?...
Te-mbată,
Capriciile de altădată,
De-a te trezi în noaptea-ţi fără stele,
Seducător culcată,
Pe patul alb al cântecelor mele?!

23

Te vreau pe tine!...
Vreau gura-ţi, sărutările feline,
Vreau trupul tău
Şi ochii tăi prevestitori de rău -
Te vreau pe tine!...

Vreau trupul tău,
Vreau trupu-ţi cald, bronzat în băi de
Şi graiul tău neînţeles,
Din care,
Respiră voluptate fără frâu
Şi-aroma-ndrăgostirilor barbare!...

Vreau ochii-ţi îmbătaţi
De patima nebună, de visare,
Vreau fantezia ta aprinsă de viziuni,
Vreau orele-ţi posace
Şi voluptatea ta, ce toaleta-şi face,
într-un delir de casă de nebuni!...

24

Dorința-i mea-i o mânză ne-mblânzită,
O mânză fără splină, o ispită,
Ce nu cunoaşte-n pusta nesfârşită,
Nici grajduri,
Nici stăvari, nici stave...

De vreai să-i curmi capriciile grozave,
S-o prinzi, s-o-ncaleci, de socoti -
închide
Cu ziduri pusta - dacă poți!...

25

Cu-Adevărul, tată taciturn, avar -
După ce, ca un tâlhar,
Cu chei anume-n nopți târzii,
Răpitu-i-am atâtea bogății -
Am rupt-o scurt, brutal, pe totdeauna
Şi-n ciuda lui,
M-am logodit în taină cu Minciuna...

26

Gândurile mele pururea pe ducă,
Ce cu neguri creieru-mi încarcă,
Lacrimile, ce în gene-mi se usucă,
în neguri nori se preschimbară, parcă..

începe-va,
Vreodată ploaia mea,
Ploaia cântătoare, deasă, grea,
Ploaia mea de diamante şi de perle?...

27

Odinioară plin de-orgoliu.am ieşit,
Descoperit,
Cu piept, cu braţe goale, în mulţime...
Şi-a început o lume să cârtească...

O, nu găsesc o haină să se potrivească,
Cu capriciile, cu visul meu,
De-aceea singuratec, rătăcesc mereu,
Pe câmpuri, prin păduri, pe unde nu-ntâlnesc pe nime.

28

Inimă, tu tremuri încă,
în pragul uriaşei nopţi ce te înghite?...
Ai îngheţa de groază, pentru totdeauna,
Dacă-ai şti
Ce poticniri,
Câte mortale salturi ţi-or mai fi
De-acum ursite,
Prin negurile dese, mute, neclintite,
Pân' şi pe ceru-ţi negru răsări-va luna...

29

în potopul de lumină de amiază,
Cătunul pare că-i zidit din cărămizi de foc,
Ce-n arşiţa năprasnică vibrează...

Beat de atâta soare, mă opresc uimit pe loc,
Nou, vajnic sânge-mi clocote în vine -
Parcă se sting şi munţii de-ntuneric ce-i simţeam

30

Unde de-ntuneric mi se urcă parcă-n vine,
Line, line,
Ca nişte pui de şerpi
Şi mă îngheaţă...
Peste vederi îmi cade-un văl de ceaţă...

E oare umbra morţii care vine,
Viaţă?!...

31

Mă caut lacom, ne-mpăcat, mereu,
Mă vreau,
Mă chem pe mine însumi, eu, -
Dar când mă întâlnesc la întâmplare-n cale,
Prin nopţile pădurilor spectrale
Ale vieţii ne-nţelese şi brutale,
Ca un lunatic făcător de rele,
Ca un strigoi,
Eu mă reped cu spaimă înapoi
Şi mă topesc în negurile grele,
Fulgerat de ochii cruzi de vasilisc,
De-ngrozitorii ochi ai arătării mele...

32

Cu inima de aşteptare plină,
M-am coborât în mine ca-ntr-o mină
De aur şi de pietri scumpe...

Ceva în carnea-mi parcă mut se rumpe,
Se ruină,
Căci n-am găsit prin bezna sângerie, grea,
Decât un cap de mort cu masca mea...

33

Sunt un întârziat pe-un negru ţărm de mare,
Ţintuit pe loc de-o nepătrunsă aşteptare,
Cu tot ce am în mine pământesc...

Cu fiecare clipă care moare,
în dragă voie, apele amare,
Izbesc mereu,
Izbesc -
Şi-mi macină pământul sub picioare...

34

Ca un nostalgic tigru cu trupul plin de rane,
Ce-n codrii lui străinu-i,
Cu furiile-mi toate,
Mă zbat,
Mă rod, mă chinui,
Mă gust cu voluptate,
Pân' haina arzătoare a cărnurilor supte,
Ce trupul mi-l înfaşe,
Se va topi-n zăduful acestor mute lupte, -
Căci m-am născut cu dorul de lucruri uriaşe.

35

O, visuri îndrăzneţe, blestemate,
Voi îmi răpirăţi bunurile toate,
Ce zor nebun,
Clipită de clipită,
Ca horde de războinici hemesiţi,
într-o cetate cucerită...

36

Cu dizgust imens, cu-ncredere nebună,
Cu jind sălbatec, diavolesc,
Nu ştiu de ce,
Mă opintesc
Spre culmile ce-n neguri se îngluga -
Pământule,
N-am fost, nu ți-oi fi slugă!...
Doar trupul meu, pe totdeauna-nfrânt,
îl vei putea vrodat-avea
- Pâine blestemată, pâine rea -
Pentru etemu-ţi nutremânt,
Pământule,
Flămând, necruțător, nemărginit mormânt!...

37

Cad întruna florile de pruni,
Se risipesc în preajma mea ca o comoară
Mă văd copil,
Cu ochi duioşi, adânci şi buni,
Cum le priveam căzând aşa odinioară...

38

Plecai în căutări chinuitoare
Şi-n dorul mut de-a nu-ntâlni pe nime,
Lăsat-am drumul alb şi neted
Şi-ntrat-am în a codrilor desime!...

Dar vai! fazanii aurii ai căutării mele,
Nu cresc în codrii ăstor clime grele...
I-aştept, îi caut în zadar -
Şi noaptea cade, cade oarbă şi mă-nghează
Viaţă! Viaţă! Viaţă!...

39

O, a trăi, a trăi!...
Risipindu-te cu dărnicie, zi de zi!...
O, a străbate ne-mblânzit, biruitor,
Ca un năprasnic colonizator,
Pe trenurile şi pe navele voinţii tale,
Prin văi, prin munţi, prin mările fatal
Pentru-a clădi,
Surâzător, senin, în bine şi în rău,
Clădiri să-nfrunte vremuri şi urgii,
Clădiri,
Pentru risipitorii fii ai sufletului tău!.

O, a trăi, a trăi! -
Şi-a te-nălţa şi a te învinge, zi de zi!.

Visule!
Tu nour vagabond,
Când te încing
Lung limbile de foc ale gândirii mele,
La cea dintâi atingere cu ele,
Tu te împrăştii, te topeşti în zările-arzătoare,
Căzând pierdut în tina lucitoare,
Să te calce, vai! mulţimea în picioare,
Visule! Visule!...

41

Că se re-ntorc în port atâtea uriaşe nave,
Ce-ţi pasă, barca mea!
Ce-ţi pasă!...
Pe marea furtunoasă,
Te-am logodit pe totdeauna,
Cu vântul fără pace, cu furtuna,
Cu uraganele grozave...
în larg te vreau,
Zdrobită ori biruitoare,
Pe creste albe ori în adâncuri de vuitoare

O, când lumina palidă de stele,
Nu-ţi va mai tăia prin neguri grele,
în goana spre necunoscut - o cale -
în scârba şi revolta mea,
Te-oi scufunda,
Cu vâslele fatale,
Cu vâslele-ncăpăţânării mele!...

42

Cine-a-nvățat să plângă-ades în viață,
Să nu pornească spre 'nălțimi, spre vid,
Căci sus pe piscuri lacrimile-ngheață
Şi văzul îl ucid...

43

Cum stau gândind, că toate-s în zadar,
Nimicnicie! Sub urzirile-ți obscure,
Mă tulbur făr' să vreau,
Tresar,
Ca pinul sub înalta lovitură de secure!.

44

Uriaşii noştri munţi sunt de-aur orbitor,
De pietri scumpe,
De fascinante şi fantastice metale,
Cum nu văzură încă ochi uimiţi de muritor...
O, unde-i?
Unde?
El, junele gigant,
Minerul aspru, luminos şi colosal,
Cu sufletul multitudinar,
Flămând, sătul, risipitor şi-avar,
Cu inima electrică, adâncă, largă,
într-o pornire de ciclon, să-i spargă,
Să-şi spintece biruitoare cale,
Spre-adâncurile lor întrezerite,
Pline de comori-minuni şi de titanice ispite?

45

Din fumul ăstor vechi cetăţi mişele,
Din prafuri groase, reci,
De muzee, de străvechi biblioteci,
Cu porniri sălbatice, rebele,
Far' a mă opri prea mult la vro răscruce,
Mă duc,
Spre landele nemărginite,
Spre codrii uriaşi şi cântători ai libertăţii mele.

Pentru-a ieşi la larg în grabă,
Iau drumul cel mai scurt, ce duce
Peste închise, îngrijite, vechi grădini,
Cu statui îmbătrânite şi faimoase...
Rup garduri,
Calc prin straturi şi pe flori,
Arunc cu pietri-n pomi de par' c-aş fi la mine-acasă
Şi trec -
Că vor cârti, c-or blestema atâţia-n urma mea -
Ce-mi pasă!...

în note pline, lungi şi grele,
Ca niciodată
Răsună clopotele în cetatea-ndepărtată..
M-opresc,
Le-ascult, le sorb cu suflet sângerând...
Când?...
O, când,
Putea-vei lung suna şi tu odată,
Mut clopot al Duminecilor mele?...

îmbrăcat în carnea-mi ca-ntr-o haină grea de pară
Azi ard în pâlpâiri nebune,
Dar soarele-mi se-ntunecă şi-apune -
Se-nsară...
Şi-n palida lumină de la stele,
Lăsând cu mână grea cernitele perdele
Ale uitării pentru totdeauna,
Voi trage uşa mut şi voi pleca
Şi-n urma mea,
N-o rămânea,
Decât cadavrul slut şi gol şi pieritor al umbrei mele.

ROMÂNIA
1920

Pe-un pat de paie, sub pustiu-mi cort,
Trist, numele tău dulce îngânând,
Cu trupul mort,
Cu suflet sângerând,
Revăd prin bezne oarbe rând pe rând
Armate prin Carpaţii româneşti...
Şi văd...
Şi văd, a nu ştiu câtea oară,
Atâtea cimitire ce lăsară
în urma lor copiii tăi eroi,
Şi-n drumuri aspru frământate în noroi,
Sânge închegat, în picuri grei,
Milioane roşii, mici monete,
Boabe mari de struguri stacojii,
Semne de nespuse suferinţi şi vitejii,
Pe întinderi fără de hotare...

Şi-n Ardealul cufundat în negre vise,
Prin oraşe zgomotoase şi prin sate,
Prin bordeie, prin palate,
La porţile, la geamurile-nchise,
în biserici şi-n tăcute catedrale,
în carcerele oarbe, în cazarme,
Sub noi spânzurători imperiale
Şi pretutindeni - groaza...

De-a lungul prin Carpaţii româneşti,
în furii se măsoară,
Cad
Şi pier
Copiii ne-mpăcaţi a două lumi,

Ostaşii unor crunte-armii de fier...
Ca nişte negri, uriaşi mamuţi,
Ca nişte monştri.
Ce zac în largi pătule între stânci,
Cu limbile, cu creierii de foc,
Cu nutremântul lor catastrofal,
Stau tunurile-n şir, '
Ca-ntr-un enorm şi negru cimitir...

Cu furia lor toată,
Din mii şi mii de guri, tunând deodată,
Ţâşnesc prin noapte limbi fulgerătoare
Şi-aprind în neguri sori bizari de-o clipă,
Iar la lumina orbitoare-a lor,
Prin văile ce-o clipă se lumină,
Sub cele calde,-nsângerate grindini,
Se văd, cu zor roind de pretutindini,
Lungi mări legănătoare
De trenuri, tunuri, cai şi care
Şi codri mişcători de coifuri sure
Alăturea de hordele maghiare...

îngârboviţi sub sarcinile lor
Aceşti ostaşi cu pas şovăitor,
Par ostenite turme,
Par nesfârşite turme de cămile,
într-un deşert,
In care-i mână vajnic ura
Ca o furtună surdă de nisip...

Răsună lung Carpaţii româneşti
Şi coamele lor dese de păduri
Şi creierii şi sufletul de piatră
Cu-o mută prietenie milenară,
Tulburaţi în neclintirea lor,
Văd, cu ochi de-nduioşaţi părinţi,
Cum se furişează printre stânci,
Din atâtea cuiburi tari, adânci,
Fiii României, la atac...

Răsună lung Carpaţii româneşti -
Şi-n cutropitoarele furtuni
De oţel,
De dinamită, plumb şi fier,
Aspri şi trufaşi, la locurile lor,
Sub perdeaua grea de flăcări ce se strânge,
Printre mii de morţi,
în bălţi de sânge,

Palizi în răceala lor feroce
- Statui răsturnate de furtună -
Mândri fii ai României luptă,
Mândrii fii ai României pier...

Pier copiii Ţării - Româneşti,
Ca prin vraje-acolo adunaţi
De la Prut şi pân-la Turnu-Severin
De la Peleş pân-la Dunăre şi Mare...

Limbi de foc încing de-a lungul munţii,
Ca şi ieri şi azi,
De nopţi, în şir...
Pretutindeni ca-ntr-un cimitir,
împăcaţi duşmani lângă duşmani,
Dorm cum ar dormi de mii de ani,
în morminte mari săpate-n grabă,
Sub acele-nsângerate glii,
Grele, mute, umede, pustii...

Şi de cum se-nsară până-n zori,
Lupte-nverşunate,
Lupte ca de cruzi halucinaţi
Se pornesc de-a lungul prin Carpaţi...
Nu s-aude-n noaptea albă,
Nu s-aude parcă nici o jalbă...
Baionete lungi scânteie-n lună
Şi în ura lor nebună
Se sfâşie crud, cu voluptate...

Cu fulgerătoare lovituri
Piepturile-şi spintecă, urlând
Şi-n duelul dârz şi sângerând,
Fără voie-ngălbinesc
Şi cad
Şi se-neacă-n bălţile de sânge
într-un rânjet ce genunchi-ţi taie,
Ce te-ngheaţă
într-un rânjet mai grozav ca Groaza...

Se desprind potopuri lungi de stânci
Şi strivesc pe-ai tăi apărători,
Românie!...
Şi-aşa cum mor
Sângerânda inimă le-o văd,
Şi gândul lor ce zboară-o clipă-acasă
Şi nu le dă puterea de-a muri...

Aud ca-n vis cuvinte schilodite,
Cuvinte grele,-nsângerate,
Ce se-ntind şi pier din stânci în stânci,
în larma ne-ntreruptei bătălii...
Parc-ar vorbi nebunii cu Viaţa,
Parc-ar vorbi
Cu depărtările pustii,
Cu gângava nemărginire...

în acest zguduitor prăpăd
Mă răsucesc, mă zbat
Şi văd...
Văd adânc prin beznele aprinse,
Ca printr-un fantastic zid,
Mii şi mii de răni ce se deschid:
Trandafiri chinuitori de sânge,
Ultime medalii purpurii,
Brusc înfipte-n piepturi româneşti...

în furtuna morţii ce n-alege,
Cine-i doar oştean flămând şi rupt şi gol
Şi cine-i beliduce, cine rege,

Face unu-aici un gest
Şi cade
Şi-n zadar încearcă să ridice
Braţul greu şi fără de putere,
Spre-a mai da
O răstită lovitură de răspuns...
Colo altu-nsângerat ţinteşte
în duşmanii iuţi ce curg spre el...

într-un tufiş,
în jurul unei baterii zdrobite,
Zac ostaşi cu feţe plumburii,
Cu robuste trupuri mutilate...
Zac rigizi la locurile lor
Şi-ntre ei,
învelit în manta-i neagră - un Dorian Grey
Tolănit, un tânăr căpitan
Palid, brun, frumos, titanic,
Parcă-şi doarme somnul de amează
Parcă doarme şi visează...
Cizmele-i în soarele ce arde
Par de flăcări...
Urechile lui albe
Pe două fine scoici de-argint
în care parcă
Răsună încă vorbe de adio.
Cu cearcăne uşor liliachii
Ce-i încunjoară ochii stinşi pe veci,
Cu tâmple reci,
Cu negrele şuviţe
Ce de sub chipiu îi ies rebele,
El pare-o formidabilă viziune
îmbrăcată-n aur şi în fir,
Un vis sublim al unei fantezii nebune
De sculptor îndrăgit de supraoameni...

ROMÂNIE!
Sunt copiii tăi,
Aceşti eroi ce mor aşa cumplit, aşa frumos.

Cu dragostea, cu foamea, cu dispreţul lor de viaţă!.
Nici dacii-n cerbicia lor fără pereche,
Nici ei, cei mai grozavi eroi ai deznădejdii,
Nici romanii
Nu şi-au primit în chip mai crunt duşmanii...

Pentru tine sufăr dârji şi mor -
Şi de cum se-nsară până-n zori
In vârtejul zgomotelor surde,
Se topeşte-ncet încetişor
Viaţa-atâtor mii de schilodiţi,
Ce se zbat, se sting sfâşietor,
Părăsiţi,
Sub călcâie de vrăjmaşi, prin trecători...

Duşmanii vin şi nu se mai sfârşesc,
Duşmanii vin în uriaşe-armii...
Ostaşi ai părăsitei Românii!...
In aste lupte,
Mânate crunt pe margini de prăpăstii
La voi gândeşte,
Spre voi priveşte neamul românesc,
Cu o iubire fără de hotare,
Cu-aceleaşi vechi nelinişti,
Cu-aceleaşi mari, adânci dorinţe milenare!...

Atâtea visuri mari, sublimi eroi,
Mor zi de zi (Renaşte-vor oar' iar?)
Mor în Carpaţi alăturea de voi...

O, neam al meu,
Ajunge-voi ziua,
De a vedea eroica-ţi armată,
Străbătând din nou
Vijelios spre Turda şi Alba-Iulia,
Ori voi pieri aicea-n Alpii blestemaţi,
Cu numele-ţi pe buze?!...

O, neam al meu,
Mai fâlfâi-vor vreodată oare
Acvilele-ţi pe veci biruitoare,
Pe Mureş şi pe Crişuri şi pe Olt?...
Şi dulci-ţi roşiori,
Şi-or adăpa ei oar' vreodată caii,
în apa blondă-a Tisei?...

Din Alpi,
Din ale lor grădini de piatră şi zăpadă,
De sub steagurile făr-delegii,
Necontenit,
Privesc pierdut spre tristul răsărit,
Spre-Ardealul meu
Spre ale tale roşii frontiere,
Românie fără de noroc!...

Văd în drum spre şesurile tale,
Profiluri lungi de-armii ce se retrag.
Peste mii şi mii de palizi morţi,
Spartu-ş-au duşmanii,
Spart-au teutonii roşii porţi
Şi trecut-au lacomi şi murdari,
Cât văd ochii, pe pământu-ţi drag...

Văd în noapte-armii ce se retrag
înspre şesurile româneşti...
Dâre lungi de sânge românesc,
în cutropitoare bătălii,
Viteješte,
Cu risipă-nseamnă,
în acest sfârşit grozav de toamnă,
Căile ce duc spre Bucureşti!...

Trupuri istovite de voinici,
Cad şi pier la fiecare pas...
Câţi erau!...
Şi ce ţi-a mai rămas!...

Se frământă drumurile lungi,
în noroi şi sânge românesc!...
Se îmbată,
Se îngraşe-acum ca niciodată
Şesurile fără de hotare,
Rodnicele şesuri munteneşti
Unde creşte-mbelşugat porumbul
Şi legănătoare holde de-aur...

O, cine dintre cei de limba mea,
Vă va putea uita,
Unde lungi de tânăr, nobil sânge,
Scurse din atâtea trupuri româneşti,
Pe câmpiile podite cu noroi,
Peste drumurile lungi şi reci de piatră?!.

Cât ochii văd în zare,
Nici unu din puternici-ţi tovarăşi,
Nici unu nu răsare,
Românie,
Românie-nsângerată!...

Şi cad şi cad cetăţi după cetăţi,
După îndârjite bătălii,
Părăsite de copiii tăi învinşi,
Părăsite de copiii tăi vânduţi...
Cu orchestre,
Cu spânzurători,
Intră-n ele cruzii-nvingători,
Ca să stingă pentru veci de veci
Creierul semeţ şi roditor,
Sângele clocotitor şi nou
Sufletul setos de infinit
Şi-inima acestui neam-erou...

Departe,
Mai departe,

Urmăriţi la orice pas de moarte,
Se retrag,
Trec copiii tăi spre alte zări...

Prin cenuşa unui scump avut,
Se târăsc înouraţi spre Prut,
înspre inima Moldovei ce-i aşteaptă,
Cu nădejdea unor zile burie
De victorii mari, fulgerătoare,
De victorii şi de răzbunare...

Frământate,
Oţelite-n chinuri supraomeneşti,
Din Moldova, ca dintr-un vulcanic ţintirim,
Vijelios, sublim,
Zdrobitoare oşti române,
în răniţi cu-a izbândei roşe, dură, întinată pâne,
Răsăriră ca-n poveşti,
Pe Şiret, pe Trotuş, la Oituz, la Mărăşeşti...

Mărăşeşti!... Mărăşeşti...
Pân' ce-or mai bate-n lume inimi româneşti,
Fiii ăstui neam de fier,
Vortreseri,
Se vor cutremura,
La numele,
La amintirea ta,
La fulgerătoarea amintire-a ta,
Ţintirim de mii de ori teribil - Mărăşeşti!...
Şi în adâncurile nepătrunse,
în zarea cenuşie-ori însorită-a gândurilor lor;
în tumultuosul viitor,
S-or ridica deodătă-n străluciri de slave,
S-or ridica trecând sărbătoreşti,
Armatele grozave,

Armatele mândriei româneşti:
Ostaşi - un hemesit, tăcut, viteaz norod -
Ostaşi - cumplite, vii statui
De carne
Şi de sânge
Şi de glod -
De glod şi zdrenţe,
Pe care timpul, vag, înduioşat, fantastic faur,
în jocurile fanteziei şi capriciilor lui,
în gândurile, în orgoliul
Şi-n amintirea celor ce-or veni,
Le va schimba-n mantale purpurii,
în orbitoare triumfale tunice de aur...

Un gând mai robitor, mai ne-mpăcat
Ca lepra ori ca ciuma,
Mă chinuie, mă sfâşie mereu,
îmi izbeşte camea, creierul aprins:
Vor fi oar' vane,
Durerile-ţi, sforţările-ţi supraumane,
O, neam al meu?!...
ÎN ZADAR -
Acest cuvânt uluitor, fără hotar,
Mă tulbură, mă copleşeşte, iar...

Te-am vrut şi te-am visat etern biruitor,
Popor al meu,
Puternic, bun, nefericit popor...
Te-am vrut şi te-am visat etern biruitor
Şi mulţumit
Şi blând
Şi iertător,
în răzbitoarea, luminoasa mergere-nainte...
Te-am vrut şi te-am visat de ani aşa, mereu!.

Durerile şi bolile de care suferi tu,
Cu furie mă copleşesc acu,
Căci ranele adânci din carnea ta,

Fără să vrea,
Se redeschid ca prin minune-n mine
Şi creieru-mi şi inima
Şi sângele din tinerele-mi vine
încep să-l învenine...

O, cine,
Cine dintre vii,
Dintre atâţia lacomi, laşi şi mârşavi vii,
Rămaşi ca cânii după oase înapoi,
Vă va putea vreodată răsplăti,
Suspine!
Prelungi, întretăiate, groaznice suspine -
Şi pe voi,
Lacrime amare,
Lacrimi nevăzute, rare,
Lacrime supreme de eroi,
Scurse,-mprăştiate în zadar
în zări de foc, în zări fără hotar?!...

O, cine,
Vă va putea vreodată răsplăti,
Lacrime de mame şi surori,
Lacrimi de neveste şi copii,
Lacrime fierbinţi, zadarnice, pustii?!

Şi unde,
în lumina căror sori,
Putea-vom noi afla,
Inima mea,
Comori îndeajuns, comori,
Să răsplătim atâta tânăr, vajnic sânge,
Durerea fără margini care plânge,
în ţara asta ce-i şi-a mea,
Pe urmele celor căzuţi, luptând,
în chinuri, hemesiţi şi goi,
Spectrali eroi
Pe zig-zagurile ucigaşe, sângerii,
Ale celor mai cumplite dintre bejenii?!.

O suflete al meu,
N-auzi departe-n înfocata zare
Şi-n negurile însorite ale fiecărui gând;
N-auzi mereu
Trâmbiţele de-aur ale biruinţei răsunând?.
N-auzi tumultul vesel şi nemărginit
Al armatelor biruitoare?!...

O, nu-s numai înaintări fulgerătoare
Şi nici retrageri ori popasuri fără rost,
Ci-i sufletul dornic al neamului meu,
Ce pe pământuri vechi, străine,
Prin colibe, prin palate, prin ruine,
Se caută cu doru-i multimilenar —
Şi se descopere la fiecare pas - pe sine...

* *
*

Din această baie grea de sânge,
Cu trupul cald, împodobit de rane,
Tu ieşit-ai renăscută,
Plină de viaţă şi tărie,
Românie!...

Frântu-s-au deodată ca prin farmec,
Lanţurile celor obidiţi şi drepţi
Şi de-acuma plină de nădejdi
Viitorul de-aur îl visezi,
Viitorul de-aur îl aştepţi
Şi cu fiecare zi ce trece
Şi cu fiecare zi ce vine,
Creşte-ntruna,
Creşte
Uriaşa-ncredere în tine!...

mceput-a munca fără pace
C-un avânt necunoscut păn' azi...
Inflori-vor codri noi de brazi
Pe culmile măreţe ce s-aprind,

Sub diamantele de rouă,
La soarele de foc al vremii nouă
Şi pe drumu-atâtor bieţi nomazi
Creşte-vor mărunte, albe sate,
Case ce-or închide sănătatea,
Case ce-or închide mulţumirea
Şi de la puzderia de vile
Luminoase, fericite şi cochete
Ce din creierii Carpaţilor coboară
Şi se-ntind superbe pân' la Mare
Şi pe Mureş şi pe Tisa şi pe Olt,
Păn' la Dunăre şi pân' la Nistru,
între mii şi mii de-oraşe şi de sate,
între scunde case şi palate,
Să lucească pentru totdeauna,
Roditorul soare al frăţiei...

Atunci, atunci,
în larma arzătoare-a asprei munci,
Prin ţara,
în care pluguri de-aur taie brazde-afunde
Sub cari sământă de izbânzi s-ascunde,
Pe şesurile înmuiate-n sânge
Pe unde,
Şi-au măturat atâtea vechi, sălbatice popoare
Şi-atâtea veacuri nefiinţa -
Prin ţara dulce-a mea,
în care fete cântă-aşa de trist
Veghind la tors,
De parcă toate-şi plâng de ani şi ani
Iubiţii duşi, ce nu s-au mai întors,
Din jalnicele văi transilvănene -
Prin ţara asta,
Prin case văruite de curând,
Să trec, s-ascult,
Femei ce torc şi coase
Şi povestesc duioase
De vremuri de demult...
Şi să privesc de-a lungul pe uliţele albe,
Pe uliţe prăfoase,

Copiii iuți şi veseli,
Copiii
Neogoiați, nostalgici şi frumoşi
Cu ochii dulci, înduioşați şi mari
Ce parcă-ngroapă-n fundurile lor
Un dor
Mărit de negrăite duioşii,
Un dor
Pe care nime
Nu-l va putea vreodată tălmăci...

Să-i văd, să-i urmăresc cu ochii vagi,
Jucându-se, cu-mbujorați obraji
Pe uliți vechi -
Eu, fiul,
Eu, nepotul
De-ntunecați, de îndârjiți iobagi...

Prin satele acele,
Cu toată sărăcia libertății mele,
Cu pasul greu şi sec,
Să trec,
Un călător pribeag, pierdut,
Un călător,
Fericit de liniştita fericire-a lor...

* *
*

Sub ploile-ți fecunde ce-s de aur,
Sub roua ta ce-i picuri de arginte,
Sub soarele-ți ce pâine albă coace,
Nepoții furtunoşilor voievozi
Mâne-ntins-au celor din colibe
Și-ntr-un vis eroic,
îndrăzneți

împreună, veseli, semăna-vor
De-azi sămânța unei noi vieți,
Sămânța fermecată ce-o aduce
O flacără mai splendidă ca toate
în marşul vast,
Tumultuos,
Sublim,
Biruitorul marş al omenirii...

Mugi-va ca o mare furioasă,
Va respira cu toți plămânii-i aspri, creatori,
Viața multitudinară pretutindeni...

Ca nişte piramide trunchiate de furtuni,
într-un sublim deşert,
Şi inimile noastre,cu-ntregul foc al lor
S-or frământa în toate,
Mânate războitor,
Mânate crunt de râvna spre tot ce nu se poate..
Şi dorurile noastre etern neîmplinite
Trufaşe, fascinante, titanice ispite
Ce sufletu-n furtună şi carnea ne-o înfaşe
S-or opinti sălbatic,
Vor sângera-n avântul spre lucruri uriaşe,
într-o ne-nfrântă, vastă, sublimă frenezie,
De dragu-ți, -ROMÂNIE!...

1916-1918.

I

VERSURI
1925

Elisabetei

DE M-AŞ FI NĂSCUT, NATURO, DUPĂ VOIA MEA...

De m-aş fi născut, Naturo, după voia mea,
pe măsura visurilor mele fără de hotare,
aş creşte poate peste timp
ca peste-abis un brad de-a pururi verde.

Ca munţii de puternic, aş trăi cât ei!...

N-aş mai vedea:
în dosul zâmbetului: rânjetul,
în dosul cărnii fragede: scheletul
şi-n dosul biruinţei omului: zădărnicia.

SANIE PESTE ZĂPADA VEACURILOR - GÂND!..

Sanie peste zăpada veacurilor - gând!
când lupii nopţii mi-or fi smuls urlând
din tine trupul sângerând,
ce-o mai rămâne vai! din sufletu-mi flămând
în aşternutul tău arzând,
sanie fantomă - gând?!...

Sanie peste zăpada veacurilor - gând?...
în depărtări s-aud ai morţii lupi urlând...
îi simt, îi văd prin neguri căutând,
oprindu-se din când în când,
pământul mut adulmecând
şi-ntinderile ascultând...

Iar noaptea cade tot mai neagră, tot mai grea
pe urma şi-naintea ta,
în sufletul şi carnea mea;
pe visu-mi şi pe sângele-mi de rând, -
sanie peste zăpada veacurilor - gând!...

DE-APROAPE SAU DIN DEPĂRTĂRI

De-aproape sau din depărtări sihastre,
mi-aşez mâna obosită-a gândului pe umerii voştri,
prieteni ori vrăjmaşi,
femei cari aţi avut şi pentru mine-un scaun şi un zâmbet
sau care aţi trecut prin preajma-mi
în trăsurile şi în maşinile de aur ale nepăsării voastre

Să mă bocesc în ceasurile-mi crunte,
că inima mi-apasă pieptul ca un munte?!...
să plâng că m-am ivit pe lume gol;
că m-am arătat în toată urâţenia mea
între suflete de soare şi nămol?!...

Sunt mândru, aspru, necioplit, nemernic? -
cui ce-am stricat dacă-am călcat puternic,
dacă-am râvnit ca gândul meu stingher
să fie punte de-aur între glie şi-ntre cer?!...

La ce sunt eu de vină dacă n-am astâmpăr,
dacă nu mă înspăimânt
de orişice-ar veni;
dacă de copil n-am vrut să fiu ca alţi copii...
şi-am fost ce sunt
şi sunt ce-oi fi?!...

Cui ce-am stricat dacă-am voit să lupt, să-nving, să mă ridic
şi c-am întrezărit minuni
acolo unde alţii n-au văzut nimic?!...

Prieteni ori vrăjmaşi,
femei cu suflete-nflorite ori pustii,
cine m-ar putea vreodată osândi:
că din cale-afară mari îmi fură ochii,
că m-am frământat o viaţă ca un tânăr plop sub vânturi,
şi carnea mi-a fost numai foc şi vijelii?!...

BRADUL

De pe-al vieţii tale nestatornic prund,
priveşte-1 sus,

pe pieptul măcinat al celui sterp abis fără de fund!...

Priveşte-1 dus,
suflete-ndărătnic, lacom, nesupus!...
s-ajungi până la el,
să-i fii la fel,
îţi trebuie plămâni de vultur şi genunchi de-oţel...

Se-nalţă zvelt, superb şi singuratic...
stânca-mamă îl întinde parcă-n palma-i peste-abis, cucernic,
să-1 înveţe cu nevoile,
să-1 boteze-n voie ploile,
să-1 crească vânturile-n războirea lor: atotputernic...

îşi suge seva dârz din stânca rece şi săracă,
prin toate cetinele raze de-aur soarbe...
s-a învăţat să lupte cu pământul şi cu cerul şi să tacă...
Flămând înfinge-n piatra biruită rădăcini de fer
şi-aşa frumos şi-aşa stingher
pare-un vrăjit, primăvăratic gând al stâncii oarbe
rătăcit între prăpastie şi cer...

CĂTRE CER

Prieten uriaş, potrivnic surd, despotic - munte!
spre înălţimile-ţi cărunte
mă mână
o sete dârză şi păgână,
ce vrea primejdii fără număr să înfrunte...

In însorita vale,
pe nesimţite umbra ta imensă-mi iese-n cale,
ca-naintea unui sol trimis de şes împărăţiei tale...

Trenuri nevăzute, repezi, parcă
trec prin codrii-ţi şi furtuni încarcă şi descarcă...

Spre tot mai sus
cu pas supus,
pe urma râvnei mele - năzdrăvană-ogarcă, -
cu suişurile-n mut război vânjosu-mi trup se-ncearcă
prin codrii răcoroşi ce mă cunosc demult
şi copacii ce pe-o gardă şi-i înşiruie,
prin codrii neguroşi ai gândului-haiduc, ce vrea să biruie...

Munte!
va putea iubirea şi răbdarea mea de fier
să te înfrunte?
va putea să smulgă lacom toate sevele şi tainele din tine?
să-ţi smulgă-n foamea-i fără de hotare
bogăţia, sufletul, eterna nepăsare?!...

O, munte, munte! Ascunziş de foc, de aur, de gheţare,
cu orice pas ce-1 fac pe cărăruile-ţi prăpăstioase şi haine,
flămând de mine însumi şi stingher,
parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus în mine,
prin întunericul, pe munţii arşi de imne, către cer!

r

O, PLECĂRILE, PLECĂRILE...

O, plecările, plecările, plecările
cu toate porturile şi din toate gările,
pe toate mările, spre toate depărtările,
spre toate ţintele şi aşteptările,
spre marginile lumilor şi ale gândului,
spre marginile sufletului meu - flămândului!...

M-or înghiţi în murmure-necate valurile?
m-or aştepta în depărtări sărbătoreşte malurile?
m-or înălţa pe creste încă nevisate visurile?
m-or amăgi şi m-or atrage în adânc abisurile?...
ce-mi pasă mie unde mă vor duce trenurile, navele
şi dorinţele-mi de foc bolnavele!...

Ieie-şi, încotro le place zborurile
ca un stol neobosit de paseri albe dorurile...
cruţe-şi ceasurile cine-o vrea şi de primejdii scape-le,
ale mele-s drumurile lumii toate, munţii şi-apele...
moartea umbrele-i în preajma-mi înfiripe-le,
suflete, deschide-ţi pentru-nalturi, pentru
depărtări şi vecinicii, aripele!...

ŞTII TU SA-NFRUNŢI, CA OM DEPLIN, VIAŢA?!

Ştii tu să-nfrunţi, ca om deplin, viaţa?!.,
ca un colon
ce c-o tărie mută, aspră, ne-ntreruptă,
cu natura, dârz şi îndrăzneţ, se ia la luptă,
uscă-i bălţile trândave, rând pe rând;
taie-le, trezeşte-te cântând şi asudând,
cu-al răbdării rodnic plug flămând;
scormone-le zăcămintele de lut ce n-au rodit nicicând,
cu soare din belşug botează-le
şi sufletul ţi-1 du şi samănă-1,
în pământurile oamenilor de pe lumea-ntreagă samănă-1!...

Vreai să te birui? vreai să birui?
eşti dintre cei ce ştiu să vrea puternic, să-ndrăznească?
bucuriile? răsplata-ţi pământească?
ţi s-or feri din cale munţii, vad tăia-ţi-or apele;
omul nou din tine birui-va lumea...
vei face piatra stearpă - să rodească!...

i

BIVOLII

Pe şesul vast, prin sclipitor noroi,
se mişc' ursuzi, cu paşi înceţi, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...
noroiul încă umed, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus
de monştri-aduşi din lumea ceilaltă...
şi-amurgul pe spinări li se răsfrânge
în fulgerări şi străluciri de sânge...

Cu paşi trândavi, cu cozile pe spate,
păşesc încet, prin trestiile uscate, -
nostalgice, posace animale...

Sătui de streche, de zăduf, de muncă,
din când în când priviri piezişe-aruncă
peste pustia luncă...
şi-n ochii lor adânci, neghiobi,
se oglindesc mocniri pustii de robi;
aprinse zări de-amiezi caniculare,
tristeţi şi-ntunecimi fără hotare...

Şi-aşa cum trec,
greu, unu ca celalt,
par statui reci tăiate în bazalt,
par statui grosolane, vii, masive
de crunte animale primitive...

Şi când peste mocirlele de fier
multicolore raze trec uşor şi... pier,
se mişcă-ncoace-ncolo-ncetişor
prin negurile parcă-mprăştiate
din nepătrunsa noapte ce e-n ochii lor...

PLEACĂ, PAHARNIC!

Pleacă, paharnic! -
nu-s voievod desfătarnic,
nici despot muieratic şi darnic...

doruri ce-n veci nu adorm
mă-ncing, nu mă lasă să dorm,
mă-mping spre tot ce-i enorm...

în sufletul meu un străinu-i
ce vrea să-l izbesc, să-l învinui,
să-l calc în picioare, să-l chinui...

mă-nvolbură patimi adânci...
munţii aş vrea să-i birui, pe brânci,
să sânger crâncen din stânci în stânci...

aş vrea să urc, să cresc, să mă-mbăt
de piscuri, de-azur, de omăt
şi-ntregului cer să m-arăt...

marginile-n mers să le-nving,
sufletul lumii s-ating,
cu gându-mi: - lunatic paing...

bivoli de flăcări să-njug
la lacomul veacului plug,
cu holde-n belşug...
... spre goluri să fug ...

DE CE ?!..

De ce gându-mi mereu rămâne
cu aripi întinse peste ziua de mâine?!..
de ce oare,
mi-e sete, mi-e foame,
de-ale gândului poame,
ca de apă şi de pâine
şi de soare?!...

De ce gura-mi adevăr vrea să spuie
celor ce-n trup îmi bat codri de cuie,
râvnind să mă supuie,
să mă-ngenunche, să mă răpuie?!...

De ce, - mândră şi rece, -
sălbatica-mi vrere nu vrea să se plece,
ci, trece
silhuie
haihuie,
pe drum de spini, de foc şi de cuie,
spre piscuri ce-n ceruri se suie?!...

MĂ RĂSUCESC, MĂ ZBAT..

Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod...
Gându-mi - fir nevăzut - mi-l înnod
mi-l deznod,
patimi flămânde mă muşcă, mă rod...

Doamne, găsi-voi spre tine vrun pod,
pentru foamea-mi de cer,
pentru paşii-mi ce-n gloduri s-afundă şi pier,
pentru trăirea-mi fără flori şi fără rod?!

Ca un haiduc
zdrenţuit de plumbi, olog, năuc
la răscruci sudorile de foc mi le usuc
şi-mi înfrân pornirile ce spre abis mă duc...

Doamne, Doamne, încotro s-apuc?!

DRUM DE ȚARĂ!

Drum de țară! drum de țară!...
pe-aicea am trecut într-o căruță veche-odinioară,
copil înduioșat, spre-orașul cu biserici multe...

Drum de țară! drum de țară!...
la fiecare cotitură-a ta, în astă seară,
parcă mă-ntâlnesc cu cel ce-am fost odinioară...

ASPRU, SINGURATIC

Aspru, singuratic tai
brazi înalți ca în povești
din codrii căutărilor zadarnice...
trec peste pietri ascuțite, peste putregai,
cu dorurile-mi ulițarnice,
şi-n arborii tăcerii vecinice izbesc
cu tot avântu-mi pământesc...
şi-aştept, aştept,
din trunchiurile lor,
să desprind comori de zgomote cereşti...

AM ÎNFLORIT ÎNTOCMAI CA UN MĂR..

Am înflorit întocmai ca un măr în vântul aspru şi fugamic,
am înflorit cum totul înfloreşte -
zadarnic...

M-au izbit atâtea aspre, repezi, trecătoare vijelii,
şi dacă m-am bocit sau stat-am împietrit şi mut
n-am câştigat nimic, nici n-am pierdut...

Oricât ne-am zbate, cât ne-am opinti,
ca mâine toţi, la fel, ne-om întâlni,
în tăcerile de vecinicii,
frate vierme!...

PUSTA

Ca o sălbatecă ţigancă pusta îşi deschide sânii înaintea ta...
ce mai aştepţi tu, dorule de ducă?!...
netede se-ntind 'nainte-ţi drumurile toate...
mai şovăi, poate?!
pe mâine? poate mâine?!...
trup bolnav, leneş şi greoi,
cine-o să-ţi mai deie mâine vraja clipei,
care trece
ucigător de rece,
ca o iubită care pleacă pentru totdeauna
şi uită să se uite încă-odată înapoi?!...

VIATĂ, PORT FEERIC.

Viață, port feeric,
din rada ta pustie,
rând pe rând,
vrând-nevrând,
pleca-vom singuri, goi, săraci spre vecinicie,
pe nevăzute nave de-ntuneric...

COPILĂRIA

La zăpuşala grea
cântă-un cocoş departe undeva...
un glas de clopot se aude-abia, abia,
parc-ar veni de dincolo de viață...

Ceva în mine se fărâmă şi îngheață...

M-opresc pe deal şi parc-aştept din alte vremi pe cineva,
iar dangătul ce se aude-abia, abia,
parcă tânguie prelung copilăria mea...

PE UN TABLOU

Mi-ai făcut un dar ca în poveşti: -
în joc de umbre şi lumini vrăjitoreşti,
mi-ai adus în casă *Muntele* ...

Şi-acum, deasupra mesei negre şi străine
parcă-mi freamătă păduri bătrâne, româneşti,
iar noaptea, toată ţara-mi parcă doarme lângă mine!...

DRUMURILE

Oriîncotro aş rătăci, uitat şi uitător,
nainte-mi ies mereu, cu infinitul lor,
drumurile, drumurile, drumurile...

Uriaşă bogăţie de-a n-avea nimic!...
m-au crescut gigant şi m-au scăzut pitic
drumurile, drumurile, drumurile...

SINGURĂTATE

Cu apa-ți făcătoare de minuni, mă spală
să m-odihnesc adânc, sub bolta ta celestială,
cu gândurile şi cu vrerile-mpăcate,
eu, fiu-ți rătăcit,
sălbatică, enormă catedrală
cu ferestre larg deschise-n infinit,
singurătate!...

CORABIE-NĂLUCĂ

Corabie-nălucă,
ce treci uşoară, fără dâre, ca un gând,
pe vrăjita apă-a visului, prin neguri grele,
când,
o, când,
te voi putea vedea, pe-o clipă ancorând,
în rada goală-a portului nădejdii mele?!

PRIN CODRII NEPĂTRUNŞI...

Prin codrii nepătrunşi, spre culmi înzăpezite,
spre zările ce-s numai taine şi ispite,
eu mă opresc o clipă-n drumu-mi, pentru tine,
cucuie, cucuie, cucuie!...

Şi cum te-ascult, sub aste vânturi grele,
m-ascult parcă pe mine şi pe tine,
în zările copilăriei mele,
cucuie, cucuie, cucuie!...

PRIMĂVARA

Prin geamul larg-deschis
primăvara îmi întinde-un ram de liliac în floare...
lacăte de linişte la uşi atârnă seara
cu degetele ei de catifea
şi-un liliac atins de-o mână nevăzută
îşi ninge florile în amintirea mea...

Răsăritul: blond, fantastic faur
îmbracă-n aur
biserica cu turlă şi cu ziduri albe...

Eu trec pe-o cărăruie printre troscoţel şi nalbe
şi printre tineri pruni în floare...
trup al meu şi suflet de Duminecă,
unde sunteţi voi?!...
mai învia-veti oare?!...

ÎN CIMITIR

E-atâta liliac în floare-aicea, Doamne,
şi pe cruci atâtea nume de-oameni cari au fost şi nu mai sunt..
atâţia prieteni dorm şi-ngraşe-acest pământ,
atâtea primăveri, atâtea veri, atâtea toamne,
cu cari m-am coborât şi mă cobor şi eu
mereu,
înfrânt,
fărâmă cu fărâmă în mormânt!...

VREAU SA FIU PICUR...

Vreau să fiu picur îndărătnic, rece,
pentru piatra cea mai tare...
vreau să fiu furtună cotropitoare
şi brad ce rămâne-n picioare
pe unde ea trece...

Vreau să fiu pâine albă şi bună
pe masa şchioapă şi goală-a flămândului
şi pisc pe care cântă-n furtună
doar paserea neagră a gândului...

Vreau să fiu cale plină de soare
pentru toate biruinţele mari ale omului
să-mi simt zilele cum mă părăsesc nepăsătoare
ca frunzele pomului...

DIN OSTENITA GARA

Din ostenita gară priveam cum piere trenul,
spre linia de hotar, cu tine-n alta ţară...
triumfător pierea în dimineaţa clară
şi-n mine era... seară...

O, gândul meu întreg, nebun pe urma ta
pleca,
se furişa,
păzitele hotare cu tine le trecea,
în trenul zgomotos al nostalgiei tale,
spre-oraşul bucuriei ce te-aştepta în cale...

O, trenul alerga...
pe şine lungi şi albe, năprasnic alerga,
cu oameni duşi de doruri, de aur, de veşti rele,
pe şesurile vaste ale nădejdii mele,
pe drumurile vieţii, pe drumurile morţii,
împrăştiind pustiul pe urma mea şi-a ta...

PE ŞESUL NESFÂRŞIT AL GÂNDULUI

Pe şesul nesfârşit al gândului,
pe albe şine,
un negru tren aleargă... vine... vine...
depărtările călcându-le, zdrobindu-le în mers
el vine, vine, vine
şi cu tine,
mi-aduce-n braţe-ntregul univers...

Pe şesul nesfârşit al gândului, prin ucigaş zăduf,
te simt cum vii
din depărtările atâtor nostalgii...
te simt cum vii,
omorâtor de singură, cum vii
şi în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară,
eu te aştept o, Vecinicia mea, la gară,
la a visului feerică şi nevăzută gară!...

SE-MPRĂŞTIE SĂLBATIC TINEREŢEA MEA..

Se-mprăştie sălbatic tinereţea mea şi-a ta
ca florile de măr în vijelia grea...
şi s-o adune de pe căile-mi şi căile-ţi pustii
nu-i pe pământ putere, mână fermecată...
o, nu-i
şi nu va fi
niciodată! niciodată! niciodată!

TOT MAI PALID, TOT MAI SINGUR..

Tot mai palid, tot mai singur, tot mai cadaveric,
mă-ndărătnicesc în mina asta de-ntuneric...

Izbesc mereu în straturi goale, mute şi pustii...
şi voi izbi
pân' voi albi
şi voi orbi
şi-oi împietri...

de dorul zorilor mă voi lupta
cu ceaţa grea, cu carnea mea,
tot mai pleşuv, tot mai uscat, mai cadaveric -
miner nebun în mina asta de-ntuneric...

PE PISC

Te-ai urcat pe piscul cel mai ars de soare
în solitudini şi-aer tare,
pe unde nu mai creşte nici copac, nici floare.

Belşugul tău de-acum îţi va ajunge oare?
te-or slugi truditele picioare?
Şi ochii-ţi nu s-or înnopta de-atâta soare?...

DOAMNE SUNT SĂTUL DE-A CĂUTA..

Doamne, sunt sătul de-a căuta-n zadar necontenit...
Doamne, nu mai pot să sufăr şi să lupt...
în faţa ta, zdrobit,
iată, îți întind toiagul rupt
al drumului fără-nceput şi fără de sfârşit!...

PISCUL

ți-e totuna
de arde soarele, de iese luna...
nu tânjeşti ca noi,
după vreme bună, după ploi...
sub recile bolți
nu te jelui, nu te revolți...
departe de firea-ne slabă,
n-ai nevoie de nici o podoabă.

SUB FLAMURI VRĂJMAŞE

LA ATAC

Un ostaş s-a prăbuşit în preajma mea ca fulgerat...
prin zeci de rane moartea i s-a furişat în trup biruitoare..
şi-n zbuciumu-i nebun, gândirea mea neghioabă
se chinuie, se sfâşie, se răsuceşte, se întreabă:
ce aspru glas
de căpitan,
de general,
de împărat,
l-ar mai putea sili,
ca altedăţi,
să salte în picioare?!

NEBUNUL

în pieptul meu se zbat puteri de uriaş
cum nicicând n-au mai fost pe lume-ntr-altul.
şi tari cum e bazaltul
sunt muşchi supţi pe braţu-mi ucigaş...
şi ca o platoşă se-ntind
pe trupu-mi hărţuit de-al prăbuşirii jind...
iar nervii-mi - zvâcnitoare sonerii -
de larmă-mi umplu zilele pustii
şi-n creier ca-ntr-o poştă uriaşe,
în zgomote demoniace
pământul sufletu-şi desface,
pe atâtea mii şi mii de fire
şi-mi chinuie aprinsul trup...

O, urlă,
urlă-n foamea ta de lup,
tu, inimă cu mulţi stăpâni
căci azi ori mâini
te voi lăsa la corbi, la lupi şi câini...

Cu-armate de copii şi de moşnegi,
cu-armate de schilozi şi de bolnavi,
plecat-am între miile de sclavi,
nepăsător, sfios, sălbatic,
- lup şi miel -
plecat-am la mişelnicul măcel
în car'pieri podoaba lumii-ntregi...

şi-acum să urlu-mi vine,
să urlu şi să plâng...
cu braţu-mi greu, nătâng,
crunt să-mi înfig în piept pumnalul ud
la gândul:

că nimeni nu-i destul de orb,
că nimeni nu-i destul de tare,
că nimeni nu-i destul de crud,
spre-a închega,
cu inima-mpietrită şi mişea,
osânda cea mai aspră, cea mai grea
la care cândva o fi râvnit
vr'o furie de om nepotolit...

* *
*

Unde sunt cei ce m-au trimis aici?
unde sunt ei acuma?
unde sunt -
mişeii, laşii?!...
ei, cari mă învăţară, -
din dragoste de oameni, eu valahul,
să urăsc mai crud decât o fiară?!

Cu suflet neînfrânt,
îi vom căta nebuni pân-la mormânt,
îi vom căta în albele palate,
în pivniţi ori în turnurile lor,
îi vom căta cu patimă şi zor
şi vom urla în neguri, vom urla,
ha! ha! . . . .

Vom spânzura a lor smintită gardă
şi-apoi, apoi, ...
clădirile când vor porni să ardă,
i-om scoate goi
din moleşala paturilor albe...
îi vom lega de mâini şi de picioare
şi îi vom duce
ca pe nişte urşi la vr'o răscruce
îi vom târî din paturi jos în stradă,
întreg poporul chinuit să-i vadă
şi ranele deschise ce ne dor
le vom lega cu zdrenţe moi de purpur,
rupte barbar, din mantiile lor...

Ca mâni, ca mâni, năprasnica armată,
în urlete sinistre şi rebele
porni-vom dârz sub uriaşe, noi drapele,
obrajii stinşi în sânge să şi-i spele
pe drumurile-atâtor rele
şi nu se va opri,
nu!...
niciodată!...

Porni-vom sub drapele-nsângerate
s-acoperim pământul vechi cu noi păcate
şi-ntr-un avânt sălbatic, blestemat,
vom pustii pământu-n lung şi-n lat,
împinşi orbiş de-un vis nebun, buimac,
în râvna ne-nţeleasă de-a distruge,
în nebunia noastră fără leac...

Porni-vom sub drapele-nsângerate,
pe cari vom scrie: ziua de apoi...
pustiu lăsa-om unde ne vom bate
şi ca nişte armate de strigoi
vom trece muţi şi reci,
noi,
noi, ultimii pământului eroi!...

Vom trece-n cete palizi şi sătui,
armate ne-nţelese ale nimănui...
vom trece-ncet
şi fără nici o umbră de regret,
- noi cari am fost odat' iobagi umili,
ca nişte-nfuriate horde de gorili,
sfărâma-vom tot ce creierii umani
au zemislit în calea lor,
de mii de ani...

Şi pe grumazii idolilor vechi,
pe craniul lor,
pe umerii de piatră
călca-vom zdrobitor cu greutatea-ntreagă,
de frenetici şi nebuni rebeli

şi cu scârbă-n locurile lor,
în mijlocul largilor pieţe,
înălţa-vom statuia grozavă
strâmbă, zgronţuroasă, colosală
a nemărginitei nebunii...

Ce demon ori ce înger
mă va scăpa din iadu-n care sânger
şi-mi va vărsa în muşchi oţel fulgerător,
pentru binele-omenirii viitoare,
oameni-fiare - să omor?!

Aicea gem şi sânger...
pentru ce?
o ştiu, vai! mulţi şi-o ştiu demult şi eu
şi frământarea creşte tot mai greu...
sub freamătul pornirilor haine,
căci ochii mei prea mari prea multe văd
şi văd prea bine...

Odat' cu pana sprintenă scriam
gândiri de întuneric şi de foc,
ce străbăteau cu faimă ţara mea...
mi-e dor acum de neguri reci, profunde,
mi-e dor de vecinicul niciunde...
vreau să reintru-n noapte
ca pe un fulg
din suflet toate tainele să-i smulg,
cu ura şi cu dragostea-mi de oameni - s-o incendiez,
din ruinele-i să se înalţe aurora mea...
a mea şi-a celor mulţi...

* *

Viaţa mea de pân-acum!
de scârba ta,
mult n-o s-o mai amân...
ca mâini, când tot pământul fi-va o ruină
şi mort va fi şi cel din urmă om

dm cei ce-au fost,
voi căuta-n natură, ca-ntr-un dom,
un rost,
o mângăiere-n viaţa mea de pulbere şi tină.

Cu fiarele voi face prietenie...
mă voi muta în peşterile lor
sub stânci pleşuve-n codrii fără fund
şi-oi încerca să le pătrund:
plăcerile şi plictiseala,
gândirile sălbatice şi mute...
mă voi sili, mă voi trudi
din urlete, din uitături
să le cunosc revoltele şi poftele
şi sufletul!...

Dar vor păţi-o într-o zi şi ele...
o, vor păţi-o,
când ura mea va re-nvia grozavă...
ca un potop de lavă,
ca un potop de flăcări şi de lavă,
ca o boală ce-ntr-o clipă-omoară,
le voi stârpi întregul neam
ha! ha!...
la voia mea
o panteră doar, singură cu mine,
va rămânea ca Eva şi Adam!...

O, lume ticăloasă şi smintită!...
voi furişa cu mâinile-mi de fier
voi furişa cu mlădieri de tigru,
cu inima-mpietrită,
un bloc vârtos, enorm, atotputernic
de-ngrozitoare dinamită
la temelia ei!...

Dar, o, mişei!
nici pe departe n-o să aibă forma,
culoarea,
forţa
şi sufletul ce-1 are dinamita,

ci va fi uriaşa mea revoltă
şi-urâtul meu cotropitor
şi nebunia mea fără de margini
ce-n furia-i nestăvilită,
într-o clipită
se va lăţi ca vântul
şi-n calea ei [va] molipsi pământul
în toate colţurile lui...

Bine văd: am devenit erou,
nume greu, cu zdrobitor ecou!...
stau la masă cu domni mari şi derbedei,
stau la masă c-ucigaşii mei,
cari au trimis, c-o tavă grea,
moartea să-mi dea,
inima mea,
ca-ntr-un nesaţ adânc
să mi-o mănânc...
şi creierul mi-l duseră la bâlci
duşmanii mei cu pofte de-asasini.

O, creierul, coroana mea de aur,
întregul meu tezaur!
o, creierul, coroana mea de spini,
l-au schilodit nemernicii streini
şi sufletu-mi - un sângeriu vultur -
în necuprinsul cerului obscur
aripile măreţe şi le-a frânt
şi-acuma se târăşte pe pământ
dintr-un mormânt într-ak mormânt,
în cimitirul uriaş,
pe care neamul meu l-a semănat,
din Baltică la Alpi şi la Atlantic,
pe munţi şi văi,
în lung şi în lat...

Duşmanii mei dădură într-o zi
un fastuos festin, în cinstea mea.,
mişeii!...
erau de faţă

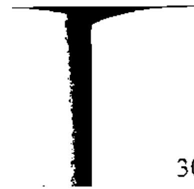
atâţia leneşi negustori de oameni...
şi regii banului erau acolo
şi-ai fierului ursuzi, mişelnici împăraţi..

Obrajii lor rotunzi, mai roşi ca sfecla,
plini de-ntuneric ochii lor
şi mâinile-ncărcate de inele...
şi fiecare dintre ei, alene bea
alese beuturi,
iar mie într-o cupă de cleştar,
ce semăna c-o hârcă de tătar, cu voluptate,
ei îmi turnară sânge scump de frate -
roşu,
viu,
clocotitor,
nostalgic, milenar,
sânge cald, sânge scump, nerăzbunat,
de frate!...

Ah! îmi venea să mă reped la ei,
şi-ngrozitor, cu mâna mea,
gâtlejurile albe să le tai
şi piepturile grase [să] le spintec
şi creierii să li-i strivesc sub talpă
şi limba să le-o smulg din rădăcină,
palpitând de ura mea de veacuri,
ca un măcelar înfuriat
beat de roşul vin al răzbunării!...

Şi nebun, în prăbuşirea-mi grea,
pe tapete, peste trupurile lor,
c-un rictus tâlhăresc, ucigător,
să urlu de delir,
plămânii să mi-i scuip,
în cele patru vânturi
şi să mâ-nec aşa
şi să mă sting aşa,
în noaptea grea,
în noaptea blestemată, oarbă şi mişea...
Ha! Ha!...

Februarie, 1916-

MURIND

Prin codri creşte-ntruna noaptea grea,
iar eu, în zvârcoliri îngrozitoare
mă sting încet...
regret după regret
răsar din zarea vremii şi dispar...
şi inima mea bate tot mai rar...

Prin codri creşte oarbă noaptea grea,
cu vedenii mute, reci, cumplite
ca-n oasele-mi sfârmate de copite,
ca-n vinele-mi fierbinţi şi-n ţeasta mea...

Zac între morţi,
dar parcă pleacă pe furiş şi ei,
şi peste ochii-mi grei,
peste viaţa mea,
copleşitoare creşte noaptea tot mai grea...

Piciorul stâng mi-a dispărut, ca-n vis,
şi-n pântecele-mi larg deschis
parc-a crescut un uriaş abis...
zac între morţi,
dar parc-au dispărut şi ei
să nu mai fie martori ăstor chinuri fără leac.
lin pipăi întunerecul,
înfrânt
întorcându-mi faţa la pământ,
dar negurile lunecă şi fug
spre-oraşele fantastice şi albe
ce ard în zări...

Şi se deşteaptă-amintirile de-a valma:
văd încă uriaşa-nvălmăşală,

prin nourii de fum
parcă revăd şi-acum
turbate hoarde de cerchezi şi de tătari
şi baionete-nfipte-n mii de piepturi
şi sânge cald curgând din mii de rane
şi cai înspăimântaţi în crunte goane
prin codrii milenari...

Dar manile de ce îmi cresc aşa, mereu?!...
le simt cum cresc - grozave, moarte, grele...
şi sângele-1 aud...
o, îl aud,
cum freamătă, cum plânge, cum furnică,
cum clocote, cum gâlgâie în ele...

Un glas de om în noapte undeva
s-aude murmurând încetişor...
şi-n gemetu-i ce se răceşte şi îngheaţă
s-adună atâta dor,
atâta dor nesăturat de viaţă!...

Un glas de om în noapte undeva
s-aude-ncet şi greu...
cuvinte schilodite, rupte,-nsângerate,
izvorăsc în depărtări
şi parcă
se fărâmă-n vânt şi cresc mereu...

E glas de duşman ori de frate?
e oare unul dintr-ai mei?
eşti tu, copilul meu fără noroc?
ori poate-i vr-un necunoscut,
vr-un crud potrivnic
venit aici din marginile lumii?!...

îl aud din când în când
gemând,
strigând
ca trezit de-un junghi fulgerător
ce-i deschide ranele pe rând...

I

La răstimpuri îl aud strigând
şi-n creieru-mi agonic, nici un gând
nu îşi mai află loc
decât durerea lui
care-i durerea-ntregului pământ...

O, prieten scump, ori biet necunoscut!
un singur gând
a mai rămas în creieru-mi de rând,
un gând de-a mă târî prin noaptea oarbă,
prin şanțuri, prin noroi,
peste cadavre calde de eroi,
de-a te găsi, o prieten bun ori duşman,
şi de-ați întinde mâna mea de frate
şi de-a te face să începi a plânge,
ca zorile de mâine
să ne găsească morți, lângă olaltă,
în purpuriul soarelui de sânge...

UN OM CÂNTA ODATĂ

Aur!
aur!
tăcut şi gureş şi năprasnic faur
de tragedii cumplite şi de repezi bucurii,
de duşmănii şi de frății...
duşman ne-mpăcat, vremelnic prieten al vieții oamenilor,
aur!...

împotriva tatălui ridici pe fiu,
pe fiice împotriva mamelor,
pe frate împotriva fratelui
împotriva omului pe om...

Clădeşti şi darmi -
în puterea ta ții pacea şi războaiele...
intri în pământurile şi casa altora - stăpân..
vinzi şi cumperi:
oameni, munți şi şesuri,
bogăția mărilor, belşugul soarelui.

Despotic calci pe foamea celor mulți,
vrăjite porți deschizi spre toate desfătările
şi-apoi când vreai,
cuțitu-1 faci să fulgere în mâna celui răzvrătit,
pustii să nu-ți rămână temnițele...

Unde înalți o catedrală cu cupole de aur,
înalți şi zeci de închisori,
pentru oameni prigoniți de trudă şi de strâmbătate şi de foame.,
Zidit-ai şcoli - prăpăstii...
zidit-ai tribunale, bănci, cazarme, fabrici...
şi cârciume, în care vinzi în sticle nebunia
şi întunerecul

şi crima...
şi spitale,

în care-ntârzii moartea victimelor tale..

Legi ticluieşti,
în biserici vechi şi noi te-nchini...
ţii pe graniţe armate gata de măcel
sigure pe meşteşugul de-a ucide repede...
vinzi şi cumperi -
moarte şi viaţă,
vrednicia celui hemesit,
trupul de oţel,
carnea tânără şi plină de ispite,
sufletul sătul de hărţuieli zadarnice...
dai unora atâta întuneric până ce-i orbeşti,
pe alţii îi orbeşti cu prea puternice lumini...
Din iarnă primăvară faci,
din negru alb,
din om neom,
din fetele curate — târfe
şi din regele pământului - o fiară..

Eşti judeţul ce împingi pe om la fărădelegi,
ca să ai pe cin' să judeci şi să osândeşti...
speli crime,
scaune înalte dăruieşti,
schimbi mânia în surâs chiar regilor şi Papei -
şi anatema-n binecuvântare...

Cu gândul drept ca bradul - fulgerat,
cu mâna-ntinsă spre mirajul tău,
înfruntă omul nevoiaş ruşinea şi-nchisoarea...
spionii-nfruntă gândul furcii pentru-a te avea.
de groaza ta ostaşii-şi spintecă protivnicii...
pentru tine
părintele copilu-şi vinde,-
mama îşi vinde fiica trecătorilor
şi fratele îşi vinde fratele...

Aur!
trăi-voi să te văd îngenuncheat,
al tuturor şi-al nimănuia?!...
trăi-voi eu să. văd în toată strălucirea ei,
deplina biruinţă şi frăţia pentru veci a omului,
sub soarele şi pe pământul tuturora?!...

Putea-va cineva vreodată-n vremuri
să se strecoare ca un tigru uriaş,
atotcutezător, atotputernic,
printre legile de fier şi împotriva lor,
şi-n numele mulţimilor,
în numele şi pentru fericirea omului de mâine
să sugrume într-a fulgerare,
pe jandarmul cel din urmă
al tiraniei milenare-a câtorva?!...
Sau, poate,
copiii mei, nepoţii mei, în biciuite gloate,
vor sângera,
vor flămânzi
se vor trudi şi se vor război,
în războiul ăsta sfânt înspre mai bine,
călcaţi năprasnic în picioare de ai tăi,
de tine,
ca miliardele de oameni dinaintea mea,
ca mama şi ca tata -
şi ca mine?!...

ÎN ROBIA LOR
1926

Părinţilor mei

ÎN ROBIA LOR

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicele-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...
Ce blesteme,
Ce patimi fără nopţi şi fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărţuiesc, m-apasă,
Mă prigonesc să merg,
S-alerg,
Să fiu de-a pururi şi niciodat' la mine-acasă?!...

Au fost străbunii-mi hoţi de cai?...
Au fost ciobani pribegi,
Stăpâni, fără hârtii de stăpânire pe pământul ţării-ntregi?...
Au fost haiduci năprasnici ei,
Ce-şi prelungesc acum, pe drumuri fără zări, prin paşii mei,
Sălbaticile bucurii
Şi zbuciumul vieţii lor vijelioase şi pustii,
Şi aspra râvnă de-a fi slobozi...
Şi neînvinsul dor de-a pribegi?!...
Sătul de ale şesurilor bucurii mărunte,
Când urc pe munţii lor, mă simt un munte...
în codrii lor grozavi când intru eu tresar în bucurii de rând...
Şi, sub potopul sângelui şi-al fiecărui gând,
Sub bolta lor mă simt - *crescând...*
Ochii-mi aprind priviri de leu flămând
Ce fulgeră ca nişte noi pumnale,
Dihănii sângeroase şi cumplite parc-aş vrea să-mi iasă-n cale,
Chiote străbune se trezesc deodată-n mine
Şi mă străfulgera ca mii de junghiuri îngheţate...
Şi merg, şi merg, şi merg,
Pe cărări înguste spânzurate pe prăpăstii,
Pe unde au trecut aprinşi de prea neogoiat belşug de sănătate,
Sau cu plete de argint,

Ducându-şi viaţa în cuţitele din brâu,
în vremuri de demult - străbunii...

Vai! supt-am eu din sânii grei de întuneric şi de flăcări ai furtunii,
Fulgere ce luminează drumuri cu răscruci la orice pas - neîntrerupt?!...
Ştiu:
M-am născut să mă împrăştiu, să mă chinui şi să lupt,
Cu alţii, cu nemărginirea şi cu mine;
Să mă lovesc de mine-n orişice şi-n orişicine...
Gândul meu pribeag mereu să-şi piardă firu-i;
Să mă caut, să mă prind, să mă rănesc
Cu tot ce am în mine pământesc,
Cu tăgada şi cu ne-mpăcarea mea...
Pe cele mai înalte culmi din mine să mă-nalţ pentru-a cădea,
în picioare să mă calc
Şi pe mine însumi biruindu-mă - *să birui...*

Vreau să fiu al meu, cu trup, cu suflet, tot!
Sânger pentru-a fi în mine însumi despot
Şi nu pot!..
De vorbă stau cu mine cum aş sta
C-un mut şi îndărătnic cunoscut - necunoscut...
Lanţuri nevăzute, dragi mă ţm legat aşa
De pământul ăsta românesc pe care m-am născut
Şi-n care doarme mama mea...

Pe pământul rodnic, ucigaş şi primitor, pe care-l calc trecând
Şi pe care-l simt întreg al meu, sub pasu-mi larg, flămând,
Ca la porunci atotbiruitoare
Spre văile nemărginite ale nopţii mă cobor visând,
Cu trupul încă tânăr şi arzând,
Cu creştetul încoronat de soare:
împărat pe-o sărăcie dârză, darnică, făr' de hotare!...

Ca un haiduc
Greu-uşor de doruri netrăite, eu mă duc... mă duc...
Al meu e orice drum pe care-apuc...
Nu m-a putut opri din drum nici gerul, nici primejdia, nici furtuna,-
Genunchii-mi de oţel n-au şovăit nicicând...

Frumoasa mea de fiecare gând,
Vrăjitoare plină de patimi.
Mă vei putea tu oar' opri din drum pe totdeauna?!...

Ori poate mă vei opaci, doar de-azi pe mâne?
- Stăpân şi rob vremelnic -
Ca pe străbunii-mi furtunatici vreo hangiţă oacheşe,-ndrăcită.
La răscrucile primejdiilor mari.
La hanurile chefurilor lor păgâne?!..

Din fund de vremi un crunt străbun se uită lung
şi mustrător la mine,
Ca dintr-o cadra de-ntuneric
De pe-al veacurilor zid neţărmurit, feeric...
Codrii se frământă parcă străbătuţi de milioane de vedenii...
Toţi morţii gropile îşi părăsesc şi-ncoace-o iau, -
Mă cutremur făr' să vreau,
Mă ridic ca spre-a mă scutura
De robii ascunse, ce m-opresc să mă înalţ desupra mea;
Mă ridic cu tot oţelul vrerii mele, pentru-a lepăda
Trecutu-mi,
Ca pe-o haină arzătoare, uriaşă, grea...
De care astăzi - mi-e ruşine.

ORAŞUL COPILĂRIEI

Când trec arare prin oraşul ăsta somnuros şi liniştit
în care am copilărit,
Duioşii adânci-adânci mă-ncearcă...
Şi orice bătrânească-ori nouă casă, parcă,
Se uită lung,
Cu ochi plânşi de geamuri lucii după mine...
O, toate mă cunosc aici aşa de bine!...

în toate-am îngropat un vis, un dor, un gând...
Copacii de pe margine de drum, pe cari eu i-am văzut crescând
Când înfloria
Copilăria mea,
Se uită duşi, mă recunosc abia,
Ca nişte-mbătrâniţi, uitaţi, batjocoriţi părinţi
Scoşi din minţi,
Albiţi, orbiţi, striviţi de nebănuite tragediii,
Iar uliţele lungi, pustii,
Parcă-mi zic într-un abia-nţeles şoptit:
„Bine-ai venit"!...

Oraş duios în care am copilărit!...
Eu te port în suflet cum te-am cunoscut:
Frumos, fantastic şi nepriceput,
Cu uliţi largi deschise-n infinit...
Cu şcolari săraci şi... fericit...

Oraş ce-ntâii ani mi-ai însorit,
în tine întâlnesc de ani şi ani, în fiecare seară,
Furişându-se printre puţinii trecători,
Sfios, uimit,
Cu ochii mari, plini parcă de comori,
Un sprinten, mititel şcolar,
Fluierând în drumul lui spre casă-un cântec de la ţară.

Din lungul uliţelor înnoptate,
Din mahalale pline de şcolari şi de păcate
El îmi răsare-n drum necontenit
Cu faţa macră, cu privirea lui pribeagă,
în care îmi revăd copilăria-ntreagă...

Pe toate porţile îl simt, îl văd ieşind,
Privind,
Cu jind,
Vitrinele ce sufletu-i aprind...
îl simt cutreierând pe toate uliţile tale,
îmi iese blând, în fiecare seară-n cale,
Necontenit... necontenit... necontenit...
Şcolarul mititel, vrăjit, -
Oraş duios, în care am copilărit!...

DOUĂZECI DE ANI

Sub ăst copac străvechi am odihnit odată de demult...
Aveam atuncea douăzeci de ani;
Creşteau în mine poftele într-un imens, ameţitor tumult;
Ardea pământul paşii-mi lacomi şi tirani...

Ţeasta mea făcută să-ndrăznească
Mi-o izbeam intrând pe uşa părintească...
Gâtul meu era semeţ din cale-afară şi-ndărătnic;
Nu m-aş fi plecat
Nici pentru-a ridica de jos un sceptru de-mpărat!..

Douăzeci de ani!
Tot aurul de pe pământ! Tot aurul din soare!...
Lumea: câmp de lupte şi de biruinţe - la picioare...

Douăzeci de ani!
Simţeam cum cresc, cum mă întrec şi cum mă oţelesc
Cu fiecare dimineaţă albă şi strălucitoare,
Cu fiecare-apus de soare...
Strănepot de răzvrătiţi şi de iobagi,
Mânat de pofte şi-ndrăzneli fără hotare,
Simţeam că sunt născut să birui lumea şi s-o stăpânesc!...

Douăzeci de ani!
Aş fi vrut să mă despic deodat' pe toate drumurile!
Să răzbun, cu pumn năprasnic, toate nedreptăţile;
Aş fi vrut să fiu deodat', clocotitor de viaţă,-n toate locurile
Şi să sărut deodat', cu buze arse,
Toate femeile frumoase de pe lume!

Douăzeci de ani!
Nici sori prea arzători, nici ierni prea reci,
Nici o femeie prea urâtă pentru-a şovăi să stai o clipă lângă ea;
Nici zile şi nici nopţi prea lungi
Şi nici o piedică prea grea...

Douăzeci de ani!
Dinţi albi, frumoşi şi tari.
Păr învolburat, obraznic, răzvrătit..
Mâine? Poartă de triumf-naintea mea...
Nici o uşă-nchisă şi nici un fruct oprit.

Femeile pământului crescură pentru mine parcă,
Depărtările simţeam cum pentru mine-ncarcă
Bogăţii şi bunătăţi pe toate navele...
Râurile valurile-şi îmblânzeau sub ochii mei,
Munţii se fereau din calea mea să trec...
Douăzeci de ani!

Trenurile de-aur ale visului treceau în depărtări de foc,
Mările erau pline de corăbii de-ale mele...
Şesurile n-aveau pâine nici destul de albă nici destul de neagră
pentru foamea mea,
Munţii n-aveau vârfuri îndestul de 'nalte pentru setea mea de înălţimi...

Sub ăst copac străvechi am odihnit o clipă...
Aveam atuncea douăzeci de ani...

îmi închid ochii,

Tolănit la umbra-i uriaşă,
Ca pe-o fiică adormită lângă mine, dulce şi cuminte,
îmi mângâi, îmi giugiulesc *aducerea-aminte.*

Douăzeci de ani!...

UN VOINIC FLACAU TRECEA

Un voinic flăcău trecea printre cartofii verzi şi printre grâne,
într-o căruţă c-un cal alb,
încărcată cu lucerna proaspătă...

Un cântec trăgănat şi bătrânesc cânta flăcăul...
Un cântec vechi ca veşnicia
întinerit mereu pe buze tinere...

Printre grâne verzi, pe drumul lung şi neted
Trecea un rumen şi voinic flăcău,
în căruţa-i cu lucerna, prin amurgul leneş
Ducând cu el, spre satul cu căsuţe albe,
Tot sufletul şi tinereţea câmpului...

Nu ştiu ce gânduri îl munceau, ce doruri îl rodeau,
Dar de departe îl vedeam trecând
Cântând
în amurgul umed, sângerând,
întovărăşit de umbra-i ce mergea lângă căruţă ca un câine...
Şi am simţit...
O, am simţit pe când trecea,
Că aş fi gata să-i îmbiu,
în orice clipă, prietenia mea
Ca pe-un pahar de apă ori un bruş de pâine!...

O, cine poate şti ce mari, străvechi comori
S-ascund de-atâtea ori,
într-un flăcău cu piept de-oţel, cu palme aspre
Ce trece-aşa cântând printre bogate grâne,
într-o căruţă c-un cal alb!...

Priveam în înserare satul românesc spre care se ducea
Şi, îmi părea

Că duce în căruţa-i cu cal alb
Tot aurul din stele,
Tot verdele câmpiilor copilăriei mele
Şi toate cântecele ce, vrăjit
Le-am auzit,
Pe-ntinderile humii,
Pe drumurile-ntortocheate, nesfârşite ale lumii...

Şi-n sufletu-mi - şi-afară -
Simţeam, pe nesimţite cum coboară
Cea mai amară, ne-mpăcată seară..
A anilor cumplită, neagră, ne-nţeleasă seară

SĂTUL SUNT DE VIAȚA... ȘI FLAMAND.

Sătul sunt de viață și... flămând, flămând...
Râvnesc nu știu la ce, cu suflet sângerând,
Iubind, urând, tăcând
Și blestămând
Cu-mpătimiri de rând
Și blând iertând și binecuvântând...

Cu sufletul meu tot
Privesc mai mult la alții, ca să mă uit, de pot...
Iubesc mai mult pe alții și, pentru ei, pământul,
Și m-am strivit pe mine
Să nu strivesc pe alții,
Iar dintre doi în luptă am suferit cu-nfrântul...

Ca ne-nțelesu-mi neam
Am dăruit la alții, furându-mi ce aveam...
Am leșinat de foame dând pâinea mea la câini
Și milă mi-a fost, Doamne, de slugi și de stăpâni.
Și să mă cruț, să mă răsfăț, să țiu la mine -
Mi-a fost rușine!...
Dulceață fără margini de-a te simți prea plin!
Mă cheamă-atâtea drumuri și toate deodată...
îmi freamătă făptura de doruri și mă-mbată
Și la răscruci, năuc,
Nu pot alege drumul pe care să apuc...

Ca-n zările-mi haine
Trândavul șes se luptă cu muntele din mine...
Se logodesc mocirle cu cerurile mele
Și-n drumurile**-mi** grele
M-am lăpădat de toate, să mă resfir în **vid**
Și-m-am ucis, - să nu ucid...

Sătul sunt de viață și - flămând, flămând...
Zbătându-mă, visând, arzând și apunând,
Rătăcesc din hanu-n hanu fiecărui gând...
Cu cupa-i grea de mied,
îmi face semn Tăcerea la masa ei să șed...
Și bând,
Tăcând, tăcând,
Ca într-o temniță da taine, prins în mine ca și în vid
Eu mă ucid mereu, de groaza că ucid...

MÂ ŞTIU

Mă ştiu!
Neastâmpărat sunt ca argintul viu...
Nu m-am născut să număr stelele pe cer
Şi nici, stingher,
Aurului să-i slujesc - argat neghiob -
Şi raiuri pământeşti să-i cer...
Nici să subjug,
Nici să fiu rob...

Eu m-am născut să dărui, să mă dărui
Oricând şi-oricărui...
Să mă clădesc cântând, să mă izbesc şi să mă nărui.
S-aduc în casă-mi zarea, să-nalţ pământu-n cer
Să dau şi, niciodată,-napoi să nu mai cer...

Pământul ţării mele cu viforele lui,
Cu munţii pân-la ceruri, cu nourii-i haihui,
Mi-a dăruit un suflet pe care-l dau oricui
Ca pe o poamă grea
C-un gust ce-n lumea-ntreagă îl are numai ea...
O poamă pârguită abia,
în ţara mea
De arşiţă şi nea...
Din noaptea-mi mută, aspră aşa cum alta nu-i,
Din casa mea, pe care-naintea nimănui
N-o-nchid şi n-o încui,
întind o mână albă, de frate, orişicui,
Căci m-am născut să dărui, să mă dărui
Oricând şi-oricărui:
Să-mi fac o sfântă lege din risipă,
Să mă clădesc cântând, cu fiecare clipă,
Cu fiecare clipă să mă nărui...

Neclintit, puternic şi dumnezeiesc,
în râvna spre lumină şi-n răbdarea mea,
Stăpân despotic pe bucata de pământ ce o umbresc,
Dornic mă înalţ
Şi cresc şi cresc,
Sub sori de foc ca sub furtuna grea...

Şi-ncăpăţânat, şi-ursuz şi crunt
Pe asprul, pe avarul piept de stâncă, unde sunt,
Cu trunchiu-mi uriaş şi vifore şi fulgere înfrunt.
Şi-n războirea asta zilnică, mocnită, fără pace,
Ce mă învolbură până-n adânc - şi-mi place,
Eu cresc tot mai puternic,
Cresc mereu aşa:
Sălbatic, tânăr, lacom, beat de seva mea...

Călit la soare şi muşcat de geruri,
Eu,
Singuratic, dârz, crescut ca din bazalt,
Simt furnicând prin trunchiu-mi seva - şi tresalt..
Şi ca dintr-un adânc, vrăjit izvor,
îndărătnic, nud, biruitor,
M-avânt, ca-n vis, înalt, tot mai înalt,
Căci nepătrunsul rost şi-adâncul dor al meu,
E să mă-nalţ spre cer, să cresc, să cresc mereu...

MUNȚII

în frământări aprinse, în lupte uriașe,
Unind într-o sforțare puterea voastră toată,
Cotropitori, odată,
Ați spart pământul aspru ce v-a ținut ca-n fașe
în coaja lui tirană, în carnea-i milenară...
Și ați țâșnit spre cer - revolte uimitoare -
Să împietriți pe veci, în drumul către soare...

Ca voi, o munții mei,
Am sângerat zadarnic, m-am opintit mereu,
Ca dintr-o strâmtă ocnă să scap odat' din mine
Să ies, să scap, să fug,
De piedica-mi de humă, de-al cărnii mele jug
Despotic, zilnic, slut și-omorâtor de greu...
Și străbătând, în voie, nemărginirea oarbă,
Cu sufletu-mi ce totul râvnește să absoarbă,
Să mă înalț - sălbatic, statornic curcubeu -
în setea-mi de lumină,
Cu creștetul în nouri,
Ca voi,
Dușmani și prieteni, Munții mei!...

PE PUSTĂ

Plâng vânturile...
Mânjii se joacă și nechează
Și pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază,
Iar iepele robuste
Pasc leneșe-n răcoarea nemărginitei puste...
Trec leneșe în soare, cu pași mărunți, superbi
Și din belșugul verde al fragedelor ierbi,
Brusc capetele mândre și le ridică-arare
Ca niște voluptoase femei de viță mare...

Prin pulberea solară, ca sub vrăjite pânze,
Neastâmpărate-aleargă strălucitoare mânze...
Sălbatice, aprinse, capricioase mânze...

Le-mbată zarea albă și vântu-ațâțător...
Zefiri răsfață coama pe gâturile lor,
Le umplu de fior...
Și ele-aleargă-aleargă
Și se opresc apoi,
Pentru-a porni din nou, cu pași tot mai vioi...
în carnea-nfloriioare porniri nebune ard
Și, ca fardate straniu c-un nestatornic fard,
Lucesc în ceasul ăstor însângerări solare...
Pe pusta necuprinsă, cu iarba grasă,-naltă,
Aleargă furtunatic,
Aleargă mânze una mai mândră ca cealaltă...
Se-ntorc și pleacă iarăși în salturi tot mai vii...
Parc-au scăpat din stranii, nomade herghelii...

Din când în când în fața-mi s-opresc...
Și - majestoase -
Dulci mă privesc, asemeni femeilor frumoase..
Și-uimit rămân cuprins de-o-nfiorare veche,
Ca-n fața unor vii statui fără pereche...

August anină-n coame multicolore jerbe,
Iar vântu-ațâță pofte în mânzele superbe...

UN PLUG

Un plug s-apropie din zarea fumurie-a şesului...
Un vânjos, înnourat ţăran îl ţine liniştit de coarne
Şi ca un negru şarpe uriaş ce dă să se răstoarne
Se-ntinde brazda lucie, sub cer, pe urma lui,
Iar înaintea ei, domol,
Boi şi om s-apropie din depărtări spre mine
Ca din altă lume...

Zările se limpezesc uşor-uşor în faţa mea
Şi, nu ştiu cum, îmi pare că din fundul vremilor
Un străbun puternic, cu obrajii arşi de soare, cu cămaşa albă,
îşi mână prin ogorul cetii şi al veacurilor
Plugul lui de lemn şi boii-i trudnici, către mine...

MI-AM DESCHIS FERESTRELE..,

Mi-am deschis ferestrele spre toate orizonturile,
M-au bătut toate ploile, m-au muşcat toate vânturile,
Am băut din toate apele adâncului...

Am ieşit posac din toate casele visate,
M-am urcat şi-am coborât pe toate povârnişurile
Şi m-am scăldat aprins în toate mările plăcerilor...

Ca pe-o pâine caldă mi-am mâncat în lungul drumurilor: inima...
Prădalnice albine de-aur: clipele
Mi-au ofilit toţi trandafirii anilor,
Dar mi-au lăsat un dar mai mare decât toate:
Dulceaţa fără margini de-a visa
Şi ochii ce-mi deschid tărâmuri de minuni în dosul depărtărilor.

în vasta sală a palatului
Răsună la pian un cântec, ce mă face
Să freamăt fără pace,
Ca sub trecerea năvalnică de vânt, pe culmi
- un cetin...
îl cântă un vrăjmaş ce brațele-mi desface;
Un uriaş
Vrăjmaş,
Ce altceva nu-mi poate fi decât - prietin...

Sub degete de foc plâng clapele rebele...
Chiote străvechi străfulgera şi se-mpletesc pe ele:
E cântecul copilăriei rasei mele...

Ascult, ascult...
In vasta sală ca într-o sălbatică pădure
Prind gândurile zilei şi-ale veacurilor să mă fure
în nesfârşitul lor tumult...

Şi-n zarea fără zări a gândului
Văd în fundul vremilor ca printr-o ceață sură,
Cât ochii visului cuprind,
Pe muntele ce se înalță către cer din uriaşu-mi jind,
în urma turmei lui,
Un cioban valah domol suind,
Cu fluieru-i vrăjit la gură...

MINERUL

L-am văzut în fundul unei mine de-aur,
Sus, în carnea-mbelşugată-a celui munte
Cu măruntaie scumpe, cu crestele cărunte...

Când am trecut pe lângă el,
Ca un enorm, neîmpăcat rebel
Şi-a ridicat ursuz voinicul trup de-oțel
Şi mi-a făcut, în silă, loc să trec
Iar ochii-i m-au izbit, grozav şi sec
în inimă şi-n frunte,
Ca nişte gloanțe crunte...

Sub ochii-i ce simțeam că mă pândesc şi mă străpung,
I-am măsurat, în gându-mi, viața îndelung...

Mă duceam ca-n vis spre traiul lui, spre casa lui,
Spre nevasta-i suptă şi spre pruncii-i goi, flămânzi, desculți..
Mă simțeam aşa de înrudit cu ei, cu tragedia celor mulți...
Cu ce-mpărat fermecător, pierdut de-alaiul lui de vânătoare
Prin desişurile seculare,
S-o fi-ntâlnit munteanca oacheşe şi iute: mama lui,
De l-a născut aşa frumos, aşa puternic şi înalt:
Un munte rupt din trupul unui munte de bazalt?!...
Priveam la el, trăiam adânc, clocotitor revolta lui,
Priveam la capu-i de proroc, la umerii-i pietroşi, gălbui...

De-ar fi trăit în alte vremi, poate-ar fi fost
Un crainic furtunos al vremurilor noi;
Voievod temut şi drept ori sângeros haiduc...
Ar fi înfrânt sultani şi strâmbătăți,
Sau ar fi jupuit ciocoi...

Cu ale sufletului lui ascunse bogății,
Dac-ar trăi

i

Acolo unde Omul e-mpărat pe trupul şi pe vremea
şi pe munca lui,
Ar fi o-naltă căpetenie, poate,
Şi gându-i: lege sfântă a mulţimilor învolburate...

Aici în munţii noştri de-aur nu-i decât un animal de muncă..,
Se zbate, cu plămânii zdrenţuiţi de trudă şi otrăvi,
în noaptea minei blestemate,
Pentru trântorii, pentru risipa Şesului,
Pentru-oraşele mişelnice, despotice, îmbelşugate,
Dar tiranii muncii celor mulţi,
Din aur, lui doar tina i-o aruncă

S-opreşte-o clipă cu-ochii mari pierduţi în gol
Picioarele de uriaş de-abia pot să-l mai ţină...
Vorbeşte singur şi visează parcă...

Soţia-i şi copiii muşcă, rând pe rând,
Din pâinea neagră-a caldului lui gând?!...
Vede mulţimi nenumărate, ridicate de cuvintele-i de fier
Cum se răzbună şi cum pier?!...
Cum ard oraşele cu flăcări pân' la cer?...

Vede mări de capete
în care
Se înfig cuvintele-i de foc ca gloanţele ucigătoare?!...
Sau peste blonde Califomii, ostenit, domol,
Vede, străbătând din gol în gol,
Al visurilor lui sălbatic stol?!...

Ca trezit din vis deodat', unealta-şi smulge-ncet din tină
Şi ca un mut titan,
Pe viaţă osândit fără de vină,
Se coboară singur şi posac tot mai afund în mină:
Copil ce se ridică împotriva tatălui,
Să-i fure bogăţiile şi sufletul;
Bucata vie de pământ în luptă cu pământul şi călăii lui.

MINERII

Prin munţi imenşi, prin tainice regiuni,
Muncesc, petrec, se zbat pentru viaţă....
I-ademenesc comori şi dulci viziuni
Şi ca pe nişte fascinaţi nebuni
I-atrag încet încetişor, prin ceaţă...

l-ademenesc speranţe milenare,
Ce s-au trezit în rodnicul lor sânge, -
I-ademeneşte alba Depărtare,
Ce noi miraje-n suflet le resfrânge...

Şi nopţi de nopţi în minele afunde,
Cu trup, cu suflet în cumplite lupte,
Muncesc, râvnind descoperiri fecunde
Mineri posaci cu bluze negre, rupte,
Mineri-coloşi cu grele târnăcoape
Cu lampe din bucăţi de întuneric,
Cu cari mereu ei cată să dezgroape,
Comori avare, aurul himeric...

Izbesc mereu în stratele-ndărătnice, rebele...
Şi cum se mişcă dibuind prin neguri grele,
Cu ochii înnoptaţi,
Ei par teribili făcători de rele...
C-o lăcomie ucigaşe sapă, sapă
Şi se opresc ursuzi când viaţa-i întrerupe,
Iar când petrec, din grelele lor cupe,
în Duminecile lor tumultuoase,
în loc de pace, cu dizgust şi cu revoltă se adapă..

Ca funiile de-ntind ale lor vine
Pe gâturile de oţel, pe braţele robuste,
Iar ochii lor, în scânteieri adânci, haine,
Nasc duioşii de infinite puste...

Bolnavele cuvinte ce-şi iau zbor
Din inimile lor de nostalgii sătule,
Par ostenite, grele libelule
Ce se lovesc de ziduri reci şi mor.

Şi ei trăiesc de ani şi ani aşa,
Cătând comori,
Ce zac, poate, sub focul altor sori,
Ori în adâncuri negre şi nebănuite, undeva...

Muncesc încrezători cu braţe şi cu inimi de văpaie...
Şi-apoi când dorm,
Când visele-s stăpâne, -
La masa largă şi-ncărcată-a zilelor de mâine,
Cu magice cuţite de-aur, taie
Din cea mai albă şi mai bună pâine...

UN OM

Un om ciudat, enorm şi enigmatic
Trecu pe strada largă mut pe lângă mine,
Prin faţa luminatelor vitrine...

Mâna şi-o ţinea, uitat,-naintea pieptului căzut...
Parc-ar fi vrut
S-oprească-n cale gerul muşcător şi mut...

Venea dintr-o săracă prăvălie ori din fabrică?
Dintr-o mină umedă ori dintr-o şcoală?
Dintr-un circ în care l-au lăsat puterile?

Părea că se ridică dintr-o boală
De moşteniri cumplite, blestemate...
Şi cu durerea-i negrăită-ncet trecând
în lungul străzii înnoptate
Ca pe-o vrăjită poamă proaspătă
El inima-i mi-a lunecat-o-n suflet c-un surâs de frate...

Ca atâtea mii şi mii,
Trecu pe lângă min' şi mă privi,
Iar ochii lui flămânzi-sătui, pustii,
Iluminaţi de nostalgii,
Atoateiertătorii-i ochi de muribund,
Mi-au despicat prăpăstiile din mine până-n fund...

Trecea şi el spre viitor şi spre mormânt, uitat de sine,
Ca alţii şi ca mine
Şi ca tine...
Trecea, fără să ştie unde, poate,
Dar vai! nici când eu n-oi putea să ştiu:
Era în ochii lui pierduţi un rai ori un pustiu...

Un om ciudat trecu îngândurat pe lângă mine...
Sub privirea lui simțeam că-n carnea-mi ceva se sfâşie şi se rumpe,
Pe trupu-i uriaş vedeam în loc de zdrențe, haine scumpe...

îl cunoşteam? Mi s-a părut aşa?
Era străin? Vorbea în limba mea?

Nu ştiu cine era... Nu ştiu ce căuta,
Ce rost pe lume-avea...
Dar am simțit adânc, adânc:
într-o privire mi s-a dăruit pe veci de veci, întreg...

Şi am simțit aşa,
Că inima lui bate-abia, abia,
Prea plină şi grea
întocmai ca a mea...

în ochi ducea păcate şi dureri apuse
Pe drumurile tuturor nădejdilor,
Printre mărăcinii tuturor durerilor,
Prin lăcaşurile tuturor dezamăgirilor...

O, l-am simțit cum trece sigur de iubirea-mi,
Pe sub privirea-mi ostenită şi frățească,
Ca pe sub o nevăzută poartă de triumf...

Inimă, flămândă de mai bine,
Cine-a putut să fie omul cu priviri prea pline,
Ce-a trecut, cu paşi abia simțiți,
în amurgul sângeriu pe lângă mine?!...

Cine-a putut să fie?
Cine? -
Un fost ocnaş? Un rege detronat?
Un ins din casa de nebuni abia scăpat?...
Un biet martir al dragostei de oameni?...

Era de bună samă: Unul care s-a zbătut stingher,
Un om care-a luptat cu viața, pân-la sânge...
Când mi-a zâmbit, părea că zâmbetul lui plânge...

Zdrențoase îi erau vestmintele, privirile...
Haina lui: un colț de ocnă;
Ochii lui: două fâşii de cer...

I

DRUMUL

Ale mele sunt de-acuma toate libertățile:
De-a fi smintit ori înțelept,
De-a fi un făcător de rele ori un sfânt...

Am dat drumul în necuprins tuturor mânjilor neastâmpărului...
Am dezlegat de țărm toate bărcile dorului...
Ale mele sunt de-acuma toate mările
Şi toate drumurile către rai şi iad...
Pământu-ntreg e casa şi ograda mea...

Cin' m-ar mai putea opri de-acum din drum?...
Cin' mi-ar mai putea arunca o vorbă dulce şi grea ca o ancoră,
O vorbă de adâncuri?...

Inimă, împrăştie-ți comorile pe toate drumurile lumii!...
Ai fost a ta, - vei fi a tuturora...
îmbogățeşte-te împrăştiind ca verile şi toamnele...
împrăştie-te în dureri adânci şi-n bucurii ce fug aşa de repede!.
M-opresc o clipă încă şi privesc în urma mea
Mai fără griji ca un pribelnic cerşitor,
Mai chinuit de gânduri şi nelinişti ca un împărat
înconjurat de duşmani nevăzuți...
'Nainte-mi plin de taine, de ispite şi primejdii: - Drumul...

SPRE CULMI

Mă vezi din depărtări şi parcă vii spre mine, Munte,
Ca spre-un aşteptat şi drag prietin ca spre-un om de bine..

Ce moşteniri sălbatice, copleşitoare
Mi-au plămădit în suflet şi în trup
O iubire-aşa fără hotare,
Pentru tine?!...

O, munte, tu biserica, moşia, casa mea,
„Zgârâie-cerul" meu -
Pe nesimţite,
Ca nişte verzi şi nesfârşite scări vrăjite,
Cărările-ţi mă urcă ne-ntrerupt spre crestele-ţi de nea
Peste mine tot mai sus, spre Dumnezeu...

Pe culmea ta-n nemărginire mă dezmărginesc...
Acolo sus, stingher,
Respiră trupul meu şi sufletul
Deasupra legilor de fier,
Deasupra zbuciumului pământesc...

ZADARNIC

în neguri aleargă în şuiere prelungi
Trenuri ce nicicând nu poţi să le-ajungi,
Gânduri ce nicicând nu poţi să le-alungi

Şi tu-n aşteptare nu simţi şi nu vezi
Cum gara se-ngroapă în grele zăpezi,
în albe, şi triste, şi moarte zăpezi.

Un clopot în noapte răsună amarnic...
O, ce mai aştepţi tu copil uliţarnic...
Totu-i zadarnic, zadarnic, zadarnic...

AM STRĂBĂTUT PUSTIURILE...

Am străbătut pustiurile, mările
Şi mi-am strigat zadarnic pretutindeni întrebările..

Oriîncotro te-ar duce, la-ntâmplare vânturile,
Nu răspund nici cerurile nici pământurile...

Te-ngână doar, în toate poticnirile şi sfâşierile,
Cu-ndepărtate clopote de întuneric surd - tăcerile.

PORUMBIŞTILE

Porumbiştile se-ntind la infinit, foşnind...
în margine de drum m-opresc şi le cuprind,
Cu ochi flămânzi, cu suflet numai jind...

Apropie-te, trup de plumb!...
Apropie-te de întâiul lujer de porumb,
Ca de-un copil ce ţi-a adus o veste bună
Din ţara ta străbună...

Prin el, sub adierea calda-a vântului,
îţi vorbeşte rodnicia veşnică-a pământului,
Care, fără strâmbătăţi şi vicleşug,
îţi întinde părinteşte mâna-i de belşug...

MĂRUL

A mea e glia asta aspră-n care cresc...
Eu o umbresc,
O ocrotesc,
O stăpânesc,
O-mpodobesc
Şi altă-mpărăţie nu visez şi nu râvnesc...

Nu zăbovesc, nu mă grăbesc să freamăt şi să cresc...
Aici, înfipt adânc în solul strămoşesc,
Lupt, rabd şi deger ca să înfloresc şi să rodesc...
Aici se desfăşoară surdă, necurmată lupta-mi grea,
Aici mi-e patria
De car' mă leagă ca de-un sfânt tezaur:
Glia, rădăcinile-mi de-oţel şi merele-mi de aur,
Acum şi pururea...

AMIAZA

Amiaza seamănă cu aur cald ogoarele
Spre car' mă-ntorc, din drumuri lungi, picioarele..
în zare, la odihnă, plugurile
Şi-aprind deodată fiarele ca rugurile...
Privesc în depărtări, şi depărtările
Lacome-mi deschid, spre nicăiri, cărările...

Orunde m-au purtat în viaţă vânturile,
N-am întâlnit, bătând pământurile,
Un loc mai drag ca tine, petec de pământ străbun,
Pe care mi-au venit, la leagăn, ursitoarele,
Pe care botezatu-m-a, întâia dată-n viaţă, soarele..

FIRUL DE IARBĂ

Ca un viu şi verde cui
Prin piatră şi-a făcut spre soare drum...
Şi, fericit, se leagănă acum
în mângâierea caldă-a vântului...

Sătul de soare niciodată nu-i...
Ca pe-un tărâm dumnezeiesc, pe stânca lui,
Mlădiu, tăcut şi singuratic,
în pulberea de aur şi jeratic
Ce încă dăinuie-n văzduh să fiarbă, -
Stingherul fir de iarbă
Din neumblatele viroage,
îşi pleacă capul
Şi-ncepe, parcă, să se roage...

PRIN ÎNTUNERIC DE PĂDURE

Trec greu de duioşii printre copacii fără număr,
înapoi spre valea zgomotoasă şi mişarcă...
Şi cum păşesc, ca după-o grea furtună,
Pădurea doinitoare, neagră, parcă
în semn de: - „cale bună",
La fiecare pas să mă oprească-ncearcă
Bătându-mă uşor şi prietenos pe umăr,
Cu tremurânde braţe făr' de număr...

TINEREȚE

Vesel, mohorât, sătul-flămând de drum, nepriceput,
Te-am târât cu min' pe unde-am vrut...
Te-am culcat pe margine de drumuri şi-n hoteluri albe...
Ți-a fost totuna perna de mătase-ori piatra...

N-a fost mocirlă-n care să nu calci...
Te-am dus ca un haiduc pe-o fată-n codrii fără fund,
Te-am culcat pe iarba caldă-a dragostei...
Te-am dus la mare ca să-i simți nemărginirea,
Te-am tolănit pe arzător nisip de dune,
Să te sărute leneş
Cu limba lor giugiulitoare - valurile...

O, niciodată n-am crezut că nu eşti veşnică!...
Am vrut să fac ocolul lumii-ntregi cu tine:
Să iau într-un apus de soare trenul de Constanța,
Să te-oțelesc în băi de soare la Sorrento,
Să-ți dau femei frumoase la Paris,
Să-ți deschid o locuință între nori la New-York,
Să te-adorm în brațe-aprinse de creole,
In patul verde-al pampelor...
Şi să te plimb în barca morții pe Maelstrom...

Te-am dus pe jos pân' ce ți-au sângerat picioarele...
Te-am urcat grăbit în toate trenurile dorului
Şi în trăsurile de aur ale visului plimbatu-m-am cu tine
Pe toate ulițele-ntunecate ale poftelor...

Mi-a fost atât de drag şi milă vai! de tine şi de mine...
Piciorul meu a încercat să-şi urce glodul gliei părinteşti
Pe Himalaia celor mai înalte îndrăzneli...
Şi-acelaşi neastâmpărat picior
M-a coborât apoi pe valea duioşiei,

Pe-ale zădărniciei şesuri nesfârşite şi ogoare veşnice..
Pe toate drumurile lungi şi scurte care duc spre moarte...

Şi-aşa
Eu ţi-am deschis, la fiecare pas, mormântul
în urma mea
Pe-ntreg pământul
Vedenie ce te destrami clipită cu clipită, - tinereţea mea!...

M-AM ÎNTREBAT

Pământul proslăvindu-1 şi cutreierându-1, -
Ca un condamnat
M-am întrebat,
De-atâtea ori m-am întrebat:
De ce piciorul omului nu poate să-i urmeze pretutindeni, gândul?!...

Şi-nnebunit,
M-am răsucit, m-am răzvrătit,
M-am întrebat de-atâtea ori olog, zdrobit:
De ce a vieţii lege sau nebuna întâmplare
A semănat atâta dor de veşnicie şi de infinit
în văzduhurile gândului neputincios şi mărginit,
în trupurile noastre şubrede şi pieritoare?!

PE-AICI A FOST UN CODRU URIAŞ..,

Pe-aici a fost un codru uriaş odinioară...
Acum: -
Pustietăţi, zăduf şi scrum
Pe unde pacea zumzăie şi înfioară...

Dar iată: dintr-un trunchi-cărbune,
Ca prin minune,
în pustiul fără margini - sol de viaţă nouă
încoronat de zori şi miruit de rouă, -
Un verde copăcel!...

Ca la un prieten aşteptat mă uit pierdut, la el.
Şi cum mă uit, orbit şi beat de soare,
Aud şi văd parcă prin vremuri
în freamăte prelungi titanica pădure viitoare..

IN NECUNOSCUT

Frântă-i cea din urmă piedică
Sub al vrerii crunt călcâi de-oţel
Şi-oricât de-ndepărtat ar fi nebunu-mi ţel,
Mă duc spre el!...

Drumurile înaintea mea cotesc, se rup,
Câmpu-i numai spini şi gropi de lup...
O, şubred trup,
Nu mai simt prin tine sângele-alergând:
Sunt numai vrere, numai gând...

Ochii ca de-un vechi păinjeniş mi-i şterg..
Văd calea înainte-mi în prăpastie căzând
Şi totuşi,
Lacom calc
Şi într-acolo merg...

NE-AM ÎNTÂLNIT

Ne-am întâlnit
Peste potrivnicia dintre neamuri,
Ca peste-abis,
Din doi copaci străvechi, două stinghere ramuri.

Şi ne-am iubit...

O, GANDULE HAINE.

O, **gândule haine,**
Gâde crud,
De ce, în drumu-mi pământesc,
Mă faci s-asud,
Cum clipele mă fură, mă sluțesc,
Cum firele-mi de păr încărunțesc,
Cum, peste rău şi peste bine,
Creşte-ntruna stârvul meu în mine?!.

CIOCAN SĂ-ȚI FIE VREREA!..

Ciocan să-ţi fie vrerea; răbdarea: nicovală...
Dacă-ai căzut o clipă în marea-nvălmăşală,
Mai dârz.
Mai drept, te scoală!...
Şi c-o putere oarbă, cumplită, ne-ntreruptă,
întoarce-te în luptă...

Odihnile înşală...
Starea pe loc e boală...
Ascunde-ţi orce rană! Nu-i timp de şovăială...
Ciocan să-ţi fie vrerea; răbdarea: nicovală!...

STRIGĂT PENTRU DEPĂRTĂRI
1927

în strădania-mi spre mai siis, spre mai bine,
lupt, rabd, mă zbat, gândesc, m-aprind
şi-n dragostea-mi adâncă, largă, furtunatică,
ard cu jind
cu patimă sălbatică
pentru cei de-un neam cu mine,
din sate albe, de la coasă, de la sapă, de la plug:
pentru rumânii de la Tisa pân-la Bug,
de la Marea Neagră pân-la Adriatică;
din Banatul clocotind,
din Timocul mut, din Pind...

Strigătu-mi e pentru zbor înalt şi lung...
voiniceşte-1 strig, pe-aripile-i s-ajung
peste Nistru, peste Dunăre, departe
până unde, printre pietre, mărăcini şi răi vecini,
pe sub prigoane sângeroase şi deşarte
se întind
biruind,
înfruntătoare de primejdii şi de moarte,
dârze ale rasei noastre rădăcini...

Ca un vultur cu mii de aripi, gândul meu flămând,
uitând de cuiburile lui din Timişoara, Cluj şi Bucureşti
biruie văzduhurile româneşti
şi trece spre Banatul sângerând...
Prin nouri, prin furtună grea,
cu sânge clocotind
plutind
trece-n zboruri Dunărea
spre Timocul românesc, spre Pind:
vedenie lunatică
în trecere sălbatică
spre Salonic, Valona şi-Adriatică...

O, cum aş vrea,
în fiecare vorbă-a mea
să le-ascund cu grije tăinuită;
fier, plumb, oţel şi dinamită,
răbdare de granit
curaj nebiruit, -
să li le trimit,
printre străji, pe drum oprit, pe drum tăinuit,
în noaptea lor ca fulgerele lungi să scapere,
trupul şi sufletul cu ele să-şi apere...

Dragostea mea flămândă,
pentru ei stă veşnic la pândă
lângă toate casele, lângă toate crucile
pe toate căile, la toate răscrucile,
în galopurile iuţi ale vântului
ce fură şi mi-aduce
din răscruce-n răscruce,
plânsetul şi veştile pământului...

Dragostea mea flămândă
stă la pândă
pentru rumânii ce mână al neamului plug
şi samănă, harnici, în glia ce-o muncesc,
sămânţă bună de gând românesc,
între Tisa şi Bug,
între Marea-Neagră şi-Adriatică,
pentru cei ce se zbat în robie sălbatică
în Banatul clocotind,
în Timoc, în Macedonii, în Pind...

Pentru ei gândurile mele înfruntă furtuna,
pentru ei, cu inima ruptă,
ridic în zare steaguri noi de luptă...
pentru ei întrezăresc, în drumul vremilor de mâine,
Un nou Avram Iancu, un nou Tudor din Vladimiri,

Primiţi pretutindeni, după datini bătrâne,
cu sare şi pâine
din grâne române,
cu oşti pentru noi biruinţe şi noi izbăviri,
pentru frăţii de veci, pentru munci rodnice şi mari,
pe totdeauna...

CUVINTE CĂTRE ŢĂRAN
- versuri alese -
1928

CUVINTE CĂTRE ŢĂRAN

Acest petec de pământ, bun, rău
e-al tău!...
ară-l, samănă-l, seceră-l spornic,
fi-i slugă şi stăpân statornic
şi apără-l, de-o trebui cândva,
cu toată vânjoşia ta:
cu puşca, cu coasa, cu sapa,
sângele vrăjmaşilor ce-or vrea
să-ţi-l ia,
să curgă pe-ntinsu-i ca apa!...

tu l-ai udat cu lacrimi şi sudori
şi l-ai muncit sub sori dogorâtori..
veacuri de-a rândul,
te-ai încovoiat pe el arându-l şi săpându-l
pentru grofiţe albe, pentru grofi semeţi, sătui,
pentru ciocoii desfătarnici ai pământului...

de pe el grămezile de aur ale grâului
s-au scurs spre depărtări ca apele râului...
tu singur ai rămas aci, legat de sapă şi de plug
piatra grea, neclintită, sub ape ce fug...

din întâii vremurilor zori,
e-al tău de mii şi milioane de ori
petecul acesta de glie
şi-la tău o să fie
pe vecie
dacă-l vei şti munci
şi răscoli
şi apăra
cu toată truda şi răbdarea şi dârjenia ta!...

PATRU OPINCĂ

Io,
Patru Opincă,
țăran fără țarină
plugar fără plug,
ciurdar fără-o vită,
îmi duc viața năcăjită
fără strâmbătăți și vicleșug
și brușul de mucedă pită
mi-l plătesc cu sânge din belșug...

O vorbă a mea-i ca o mie...
am slujit cu cinste și-omenie
satului
și împăratului...

de sărac ce-s, toți câinii mă latră
și noaptea, când pe uliți trec domol,
nu mă așteaptă pe nici un podmol
fete mari cu țâțe ca de piatră...

sapa mea mușcă, rupe adânc
dar nu-mi aduce nici doară cât mâne...
la secere
nime nu se ia cu mine la-ntrecere...
coasă ca a mea în țara toată nu e...
sprintenă trece prin ierburi ca de cuie...
rânza mi-e goală, blidul la fel
dar grâul crește drept ca de-oțel
să se-mbuibe din el
groful putred, ciocoiul mișel...

Io,
Patru Opincă
ce-ntre atâtea moșii n-am doar o șirincă,
înfrunt strâmbele legi și năpasta

și-n răzmerița ce-n mine crește,
sudui vârtos, mocănește,
și scuip pe toată rânduiala asta!...

ION

Groful întinde mâna ciocoiului celui nou
în castele cu uşi şi trepte multe...
jandarmi cu puşti şi vine de bou
stau la pândă gândul să-ţi asculte.

Ioane
eşti unul,
poţi fi milioane -
vrerile tale ne-nfrânte
să nu le-nspăimânte
nici temniţa, nici tunul...

Ciocoiul şi groful, din totdeauna
sunt una...

Ioane,
eşti unul,
poţi fi milioane,
să nu-ţi poată smulge nici tunul
ogorul de puţine pogoane!...

Spre caii tăi, spre voinicii tăi boi
se uită, cu ură, şi grofi şi ciocoi...

Ioane,
tu eşti uriaşul
ce poţi osândi la pierzare oraşul
de trântori semeţi şi mişei, -
numai să vrei...

Ioane, ia sama bine!
ţara aceasta se razimă pe tine -

cu pumnii tăi iuţi
poţi tu să mai cruţi
ciocoii bulgari, grecotei, arnăuţi,

ce-au venit cândva, goleţi, de peste Dunăre
să-ţi smulgă muncă şi supunere?!...

Eşti unul,
poţi fi milioane,
curajul tău să-nfrunte temniţa, tunul,
să crească voiniceşte, să crească
vrerea ta românească, -
Ioane!

CĂTRE PLUGARI

Ce-ar face mârşavii ciocoi
de n-aţi fi voi,
voi, boi greoi
în juguri noi,
la pluguri noi?!.

Ce-ar zice putrezii ciocoi
dacă-aţi ara doar pentru voi,
dacă-aţi săpa doar pentru voi
de n-aţi mai îndura nevoi
prin vânt, prin arşiţă, prin ploi
pe lângă vaci, pe lângă boi,
    în juguri noi
    la pluguri noi,
pentru prăsile de ciocoi
cu sufletele de noroi,
cu cărnurile de puroi,
cu gând şi fapte de gunoi?...

Ce-ar zice scârnăvii ciocoi
dacă-ntr-o bună ziuă, voi
i-aţi pune-njug, în loc de boi,
şi i-aţi purta, flămânzi şi goi,
prin vânt, prin arşiţă, prin ploi,
cum v-au purtat şi ei pe voi?!...

în pacea aspră, în război,
a ţării talpă sunteţi voi
a ţării straje sunteţi voi,
ţărani pietroşi, ţărani greoi...

sus! — zorii vremurilor noi
vor izgoni de printre voi

    cu sape noi
    cu coase noi,
ca pe o haită de strigoi
pe cei de pe urmă grofi şi ciocoi

PE URMA PLUGULUI

Ogorul cu privirea îl mănânc
şi ar adânc, ar adânc...

trupul mi-1 încord tot mai sălbatic,
parc-aş ara să samăn jeratic...

dealul cât vezi, vreau să-1 îmbrac
cu holde de aur - dealul sărac

grâul să crească mare şi des
prin pârloagele largi ca şes...

orgorul cu privirea îl mănânc
şi ar adânc, ar adânc...

CĂTRE PLUGAR...

Pe petecul de glie care l-ai arat
şi l-ai frământat
ca pe-un pietros aluat,
din leat în leat,
neîncetat, -
eşti singurul stăpân şi împărat!...

pe cei ce s-or abate cu gând rău
spre-acest pământ pe veci de veci al tău,
fie ţanţoşi grofi, fie spurcaţi ciocoi,
prinde-i la jug, în loc de boi,
şi, sub bici cu plesne de scântei,
ară-ţi moşia cu ei!...

ÎN ADÂNC DE CODRU

Dau pinteni calului
şi-aplecat pe-oblânc,
într-adânc,
tot mai adânc
în codrul fără fund...

Cărările sub frunze se ascund,
la chiotu-mi ecouri iuţi răspund...
parc-aş intra în fuga calului
în străvechiul suflet al Ardealului.

ÎN MUNŢI

în aceşti munţi din cari foametea muşcă,
din când în când,
ca din codrii nesfârşiţi ai unui roşu gând
s-aud detunături de puşcă
prin a veacului ceaţă...
Moţi crunţi,
macri la faţă,
pe cai mărunţi
suie şi coboară prin munţi...

Sub vasta, recea boltă:
coviltir pentr-un viteaz, tăcut popor nomad,
creşte din piatră brad lângă brad
şi-n suflete, revoltă după revoltă...

Nu-i mălai, nu-i pâine...
Ce va fi mâine - poimâine?!...
Gândul, ca un om flămând, înapoi rămâne..

Foametea se-ntinde nevăzută ca ciuma...
intră din casă în casă acuma;
caută-n ogrăzi
după prăzi,
duce caii din ham şi boii din jug,
pe drumuri porneşte cosciug după cosciug..

Şi-n zarea zărilor, se iveşte
şi creşte
tot mai mare,
mai aţâţătoare,
mai copleşitoare,
fără de hotare
ca istoria,
învolburată,
neîndurată,
umbra lui Horia...

INVALIDUL

Zi de zi îl zăreşti
istovit cerşind din poartă-n poartă...
un picior ciunt, un ochi stins, o mână moartă
adus-a şi el de la Mărăşeşti...

N-are o fâşie de pământ
din cel făgăduit, pe front, de rege...
pentru el nu-i blândă nici o lege
şi nici un jurământ nu mai e sfânt...

Regele, sub ploile de-oţel,
drepturi şi pământ făgădui Ia toţi,
dar sfetnicii lui nesătui, netoţi şi hoţi
joc bătutu-şi-au de ţară şi de El...

Cei ce i-au primit pe duşmani cu alai,
îl izbesc şi-i scuipă vorba:"ţoapă"! -
lui, ce n-are nici doar loc de-o groapă
în ţara asta care pentru hoţi e rai...

Cu piciorul ciunt, cu ochiul stins, cu mâna moartă,
orbecăie şi se târăşte trudnic prin noroi,
ferindu-se de limuzine de ciocoi
ce se opresc mereu la câte-o poartă...

Nătâng cu bâta prinde drumul, zidul
şi bate cu dizgust pe la porţi ciocoieşti,
în acest desfătarnic şi crud Bucureşti, -
el, cel uitat de toţi - INVALIDUL.

FANARUL S-A MUTAT LA BUCUREŞTI

Fanarul s-a mutat la Bucureşti, -
Noi, cruzi Tudori Vladimireşti
îţi trebuie ţie
Românie,
cu neînfrânte vreri româneşti,
cu năprasnice arme
să-1 izbească, să-1 darme...

Fanarul prins-a rădăcini la Bucureşti
şi din palate ciocoieşti
vrea, cu pumnul să cârmuiască
răbdarea, vrerea, truda românească...

Fanarul e stăpân la Bucureşti
şi nu mai pleacă, nu mai pleacă...
pe unde prind lăcustele-i să treacă,
ca-n vremurile năvălirilor turceşti
după-un iute, uriaş pârjol,
rămâne ţara tristă şi săracă,
cu trupul sângerând şi gol...

O, când vor coborî odat' din munţi
oamenii tari, oamenii crunţi,
oamenii de fier, de omenie
ce trebuie să vie,
ca prin minune
să facă să răsune
de munci,
de porunci
şi de vreri româneşti
un nou, vitejesc, românesc Bucureşti?!

HORIA

de jos
te-ai ridicat drept, pietros, viforos,
pentru moţi,
pentru cei săraci şi goi, pentru toţi...
şi-ai despicat în două istoria, -
ţăran de cremene
cum n-a fost altul să-ţi semene,
Horia!...

te-ai desprins aspru din gloată
cu-obrajii supţi,
cu ochi crunţi,
să lupţi
să-nfrunţi
din sălbaticii-ţi munţi:
ostile craiului, temniţă, roată...

ai vrut să spinteci pe munţi, pe văi,
largi, netede, slobode căi
pentru-ai tăi
cei mâncaţi de străini, despuiaţi
de biruri, de zbiri,
de rele-orânduiri...
şi uitaţi
de regi şi-mpăraţi...

pân-la Bălgrad pe roată, -
uimind călăi, nemeşi, gloată
ţi-ai bătut neschimbat sub tundra săracă

aceiaşi mare, ne-nfricată inimă romano-dacă
duhul tău trăieşte încă treaz în munţi

şi va trăi dârz pân-vor domni peste moţi
zbiri crunţi
şi mişelnici despoţi...

pe-al adâncurilor noastre sfâşiat somn,
pe-al răzmeriţelor roşu prasnic, -
mai roşi-vei oare vreodat', năprasnic,
acestui neam - viaţa şi istoria, -
tu,
munte
al vrerilor noastre celor mai crunte,
Horia?!...

CEL TARE NU PLÂNGE

Cel tare nu plânge!...
sparge temniţi, lanţuri frânge,
răspunde sângelui cu sânge...

Moşia, de ţi-a lua-o cineva,
dacă ai lăsat, fără luptă, s-o ia, -
n-a fost, nicicând, a ta!...

al tău e tot ce ştii să ţii
într-o mână ca-n sute de mii -
şi aperi crunt, pân' pumnii ţi-s vii!.

ION ROATĂ

Io,
Ion Roată,
unul din pietroasa, aspra gloată
trec pe-al vremii cal fără de frâu,
fără cuţit şi pistoale de brâu...
armă mi-e - spicul de grâu...

târât din ziua de ieri,
fără-averi,
fără somn,
sânger încă de palme,
de paturi de puşti, de sudalme,
fără-ogor, fără pâine,
dar, mâine,
ca niciodată,
fi-voi mare, darnic Voievod şi Domn
peste ţara românească toată...

NOTE, COMENTARII, VARIANTE.
RECEPTARE ISTORICO-LITERARĂ

NEGURI ALBE (1920)

Volumul *Neguri albe* a apărut în anul 1920 la Alba-Iulia. Cu o structură ce exemplifică şi susţine modernismul poetic, incipient în literatura română, poeziile nu au titlu, dar prefigurează amplificarea problematicii din lirica lui Aron Cotruş.

(p.3) 1

(„Ca un nour negru, plin şi greu")

(p. 4) 2

(„O, cum aş vrea")

Având titlul **O,** cum aş vrea a fost publicată în „Românul", Arad, IX, 1920,31 octombrie, nr. 233, p. 1.

(p. 5) **3**

(„împrăştie-te ceaţă deasă, grea")

Sub titlul împrăştie-te ceaţă a fost publicată în „Românul", Arad, IX, 1920,24 octombrie, nr. 227, p. 1.

A apărut şi în volumul Versuri (1925).

(p.6) **4**

(„Mut stau pe ţărm, în pulberea de stele")

(p. 7) **5**

(„Cu mâna-mi de-ncăpăţânat copil")

A apărut sub titlul Visul în „Românul", Arad, IX, 1920, 17 octombrie, nr. 221, p. 1.

Republicată în ziarul „Solidaritatea", Arad, I, 1922, 4 decembrie, nr. 17, p. 2, având titlul Visul.

(p. 8) 6

(„Inimă, eşti biată poamă coaptă")

(P-9) 7

(„S-aud sub glia aspră murmure înăbuşite, line...")

(P- 10) **8**

(„Credeam că nu va fi nici greu, nici lung")

în „Românul", Arad, IX, 1920,31 octombrie, nr. 233, a apărut sub titlul Pe drumuri.

(P-11) **9**

(„Picioarele-mi de-ntârziat nomad")

(p. 12) 10

(„Din vasta noapte-a lanurilor coapte")

(P- 13) 11

(„Visatu-te-am, halucinat, viața toată")

(p. 14) 12

(„într-o pornire ne-mpăcată, furtunoasă")

(p. 15) 13

(„Cu haine şi cu gânduri întinate")

Cu titlul Cu haine şi cu gânduri întinate a fost publicată şi în volumul Versuri (1925).

(p. 16) 14

(„Ca un războinic orb, fără picioare")

(P- 17) 15

(„Sătul de-a căuta în depărtări pustii")

(P- 18) 16

(„Rebel")

(P- 19) 17

(„îți caut lacom gura-n întuneric")

(p. 20) 18

(„Orice vorbă legănată, rea")

(p. 21) 19

(„în razele ce-ți umplu-ncet veranda")

(p. 22) 20

(„Ai trecut într-un landou aseară")

A apărut în „Solidaritatea", Arad, 1,1922,7 decembrie, nr. 20, p. 2, având titlul Ai trecut într-un landou aseară. Poezia are şaisprezece versuri (nu şaptesprezece ca şi în textul din volum), deoarece versurile 6-7 sunt ortografiate într-unui singur: „ Ai trecut... şi-n urma ta doar praf.

(P-23) 21

(„Am plecat de lângă tine - m-ai uitat")

Publicată sub titlul Am plecat de lângă tine în „Solidaritatea", Arad, I, 1922, 8 decembrie, nr. 21, p. 2.

v. 4. De-a nu te mai afla în viața-mi niciodată, niciodată...

(p.24) 22

(„La ce te-abați de nou în calea-mi blestemată?...")

(P- 25) 23

(„Te vreau pe tine!...")

(p. 26) 24

(„Dorința mea-i o mânză ne-mblânzită")

(p.27) 25

(„Cu-Adevărul, tată taciturn, avar")

(p.28) 26

(„Gândurile mele pururea pe ducă")

Sub titlul Ploaia mea a apărut în „Românul", Arad, IX, 1920, 17 octombrie, nr. 221, p. 1.

(p. 29) 27

(„Odinioară plin de-orgoliu am ieşit")

(p- 30) 28

(„Inimă, tu tremuri încă")

(P- 31) 29

(„în potopul de lumină de amiază")

(P 32.) 30

(„Unde de-ntuneric mi se urcă parcă-n vine")

(P- 33) 31

(„Mă caut lacom, ne-mpăcat, mereu")

(p. 34) 32

(„Cu inima de aşteptare plină")

(p. 35) 33

(„Sunt un întârziat pe-un negru ţărm de mare")

Publicată, sub titlul Sunt un întârziat, în „Românul", Arad, IX, 1920, 17 octombrie, nr. 221, p. 1.

(p. 36) 34

(„Ca un nostalgic tigru cu trupul plin de rane")

(p. 37) 35

(„O, visuri îndrăzneţe, blestemate")

(p. 38) 36

(„Cu dizgust imens, cu-ncredere nebună")

(p. 39) 37

(„Cad întruna florile de pruni")

Publicată sub titlul Cad întruna florile de pruni în revista „Salonul literar", Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 20.

(p. 40) 38

(„Plecai în căutări chinuitoare")

(p.41) 39

(„O, a trăi, a trăi!...")

(p. 42) 40

(„Visule!")

(p. 43) 41

(„Că se re-ntorc în port atâtea uriaşe nave")

(p. 44) 42

(„Cine-a-nvăţat să plângă-ades în viaţă")

(p. 45) 43

(„Cum stau gândind, că toate-s în zadar")

Sub titlul Când stau gândind a apărut în „Românul", Arad, IX, 1920,31 octombrie, nr. 233. p. 2.

v. 1. Când stau gândind că toate-s în zadar

Având titlul Cum stau gândind a fost publicată şi în „Salonul literar", Arad, I, 1925, mai, nr. 3, p. 25, cu menţiunea: „din Neguri albe".

(p. 46) 44

(„Uriaşii noştri munţi sunt de-aur orbitor")

Având titlul Munţii noştri a fost publicată în „Solidaritatea", Arad, I, 1922, 3 decembrie, nr. 16, p. 2.

(p. 47) 45

(„Din fumul ăstor vechi cetăţi mişele")

(p.48) 46

(„în note pline, lungi şi grele")

Având titlul Clopotele a fost publicată în revista „Salonul literar", Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 20.

Poetul a inclus poezia şi în volumul Versuri (1925).

(p.49) 47

(„îmbrăcat în carnea-mi ca-ntr-o haină grea de pară")

ROMÂNIA (1920)

Amplul poem România a apărut la Braşov în anul 1920, într-un tiraj restrâns, de aceea este rarisimă astăzi. Va apărea nu peste mult timp, într-o nouă ediţie, la Arad. Pe foaia de titlu este notat anul 1922, iar pe copertă anul 1923. Este dificil de explicat această neconcordanţă de ani, în absenţa unor informaţii certe. Probabil, placheta a fost terminată pentru tipar la sfârşitul anului 1922, dar a apărut pe piaţă la începutul anului 1923, iar coperta a fost tipărită în concordanţă cu acest an.

Este primul text poetic care indică înclinaţia lui Aron Cotruş spre creaţia de anvergură, ce se va desăvârşi în epopei. Unor imagini ale sinistrului şi grozăviei războiului, cunoscute din Sărbătoarea morţii, li se adaugă cele ale triumfului neamului într-o viziune a sacrificiului creator. Nu există doar infernul, ci şi paradisul. Sacrificiul a dus la întemeiere şi la deschiderea perspectivei. Aron Cotruş este şi aici deschizător de drum. Nu există doar o literatură a Imperiului agonic (în care se integrează destule pagini şi din lirica cotruşiană printr-o apropiere de alţi scriitori din partea aceasta a Europei), ci şi una a creaţiei de după căderea acestuia. Din agonie s-a născut extazul. Poemul România este semnul unui început de drum al marilor proiecte. Cât s-a transformat în realitate şi cât a rămas în iluzie şi utopie arată chiar literatura ce a urmat.

VERSURI (1925)

Volumul Versuri a apărut Ia Arad, în anul 1925, în cunoscuta colecţie Biblioteca ***Semănătorul.*** Tot la Arad a apărut şi ediţia a doua, în anul 1928.

(p. 71) DE M-AŞ FI NĂSCUT, NATURO, DUPĂ VOIA MEA...

Publicată în revista „Salonul literar", Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 25.
v. 7. în dosul zimbetului: rânjetul (V. I; V. II)
Aron Cotruş ortografiază frecvent sinuri, zimbete.

(p. 72) SANIE PESTE ZĂPADA VEACURILOR GÂND!...

A apărut în „Gândirea", Cluj, IV, 1925, nr. 10, martie, p. 292
v.3 Din cuibu-ţi trupul sângerând
v.9 îi simt, îi văd prin ceaţă căutând
v.11 lipseşte-„Pământul mut adulmecând"
v.14 în urma şi-naintea ta

(p. 73) DE-APROAPE SAU DIN DEPĂRTĂRI

Publicată în „Salonul literar", Arad, 1, 1925, martie, nr. 1, p. 3.
în revistă poezia este dedicată Elisabetei.
v.4. Femei cari aţi avut şi pentru mine-un scaun şi un zimbet (V. I; V. II)

(p. 74) BRADUL

A apărut în „Tribuna nouă", Arad, 1,1924, sâmbătă, 12 iulie, p. 1, rubrica „Foileton".

(p. 75) CĂTRE CER

Varianta publicată cu acest titlu în revista „Cele trei Crişuri", Oradea, V, 1924. nr. 6, p. 83 are următorul text:

Prieten mut, protivnic surd, imens, despotic - munte!...
Spre înălţimile-ţi cărunte,
Mă cheamă-aceleaşi freamăte adânci şi crunte...
Pe însorita vale,
Pe nesimţite, umbra-ţi uriaşe-mi iese-n cale
Ca-naintea unui sol trimis de şes împărăţiei tale...

Trenuri nevăzute, repezi, parcă
Trec prin codrii-ţi şi furtuni năprasnice încarcă şi descarcă...
Ca un haiduc,
Mă duc... mă duc
Pe urma poftei mele - nezdrăvană-ogarcă...
Cu suişurile—n mut cumplit război vânjosu-mi trup se-ncearcă
Prin codrii nesfârşiţi ai vieţii,
Prin codrii neguroşi ai gândului...

Munte!
Va putea iubirea şi răbdarea mea de fulger să te-nfrunte?
Va putea să smulgă lacom toate sevele şi tainele din tine?
Să-ţi smulgă, în avântu-i fară de hotare,
Tinereţea, sufletul, eterna nepăsare?!...

O, Munte! Munte! Ascunziş de foc, de aur, de gheţare,
Cu orice pas ce-l fac pe cărăruile-ţi prăpăstioase şi haine,
Flămând de mine însumi şi stingher,
Parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă, tot mai sus în mine,
Prin întunerecul, pe munţii arşi, din mine,
Către cer!..

(Arad)

Poezia cu acest text şi sub titlul Către cer a apărut şi în ziarul „Tribuna nouă", Arad, 1,1924, miercuri, 22 octombrie, nr. 102, p. 1, rubrica „Foileton".

(p. 76) O, PLECĂRILE, PLECĂRILE...

Publicată în revista „Lamura", Bucureşti, V, 1924, aprilie-mai, nr. 7-8, p. 293.
v.10. M-or ameţi şi m-or atrage, în adânc, abisurile?
v.18 Gândule, deschide-ţi pentru-nalturi, pentru depărtări şi veşnicii aripele!!...

A apărut şi în „Tribuna nouă", Arad, I, 1924, joi, 17 iulie, nr. 24, p. 1, rubrica „Foileton".

(p. 77) ŞTII TU SĂ-NFRUNŢI, CA OM DEPLIN, VIAŢA?!

(p- 78) BIVOLII

Este o poezie antologică, una dintre cele mai frumoase scrise în literatura română, de o forţă sugestivă rar întâlnită, cu imagini de plasticitate şi persuasiune simbolică pe care literatura română a vremii nu le-a cunoscut. Este şi motivul pentru care a fost reprodusă în mai multe publicaţii şi antologii, iar criticii au reţinut-o în comentariile dedicate poeziei lui Aron Cotruş. Poezia a apărut în **Antologia poeţilor de azi,** vol.I, alcătuită de Ion Pillat şi Perpessicius (Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1925, p. 125-130). Gh. Cardaş o include în volumul **Poeţii şi prozatorii Ardealului până la Unire,** antologie şi studiu (Editura Librăriei „Universala" Alcalay et.Co., Bucureşti, Calea Victoriei, no.27, f.a.). A fost reprodusă şi de Vladimir Streinu în **Literatura română contemporană,** antologie (Editura Dacia, Bucureşti, 1943. p. 65-74).

Publicată în „Românul", Arad, IX, 1920, 17 octombrie, nr. 221, p. 1.

v.4. Noroiul încă **j ilav,** în apus

Republicată în „Solidaritatea", Arad, I, 1922, 23 decembrie, nr. 36,

v.8. în străluciri şi fulgerări de sânge...

A apărut şi în „Datina", Turnu-Severin, II, 1924, decembrie, nr. 10. p. 231, cu menţiunea: „dintr-un volum ce va apare în curând",

v. 17 Aprinse zări de **amiazi** caniculare

După poezia **Bivolii,** în **Versuri** (1925) este inclusă poezia **L-am întâlnit pe Dumnezeu,** care lipseşte din volumul **Versuri** (1928). Urmează, apoi, poeziile intitulate **Cu haine şi cu gânduri întinate...** şi **împrăştie-te ceaţă,** care au fost publicate, mai întâi, în volumul **Neguri aibe** (1920), fiind poeziile cu numerele **13** şi **3.**

L-am întâlnit pe Dumnezeu

Hârtie,
Pe alba ta câmpie,
Prin al slovelor sălbatic crâng,
Nătâng
Gândul meu
L-a întâlnit,
Vrăjit,
De-atâtea ori pe Dumnezeu!...

(P 79) PLEACĂ PAHARNIC

Poezia a apărut, în acelaşi timp, în două reviste. în „Banatul", Timişoara, II, 1927, decembrie, nr. 12, p. 4 şi în „Societatea de mâine"-Supliment literar -, Cluj, IV, 1927, 25 decembrie 1927 şi 1 ianuarie 1928, nr. 51-52, p. 587.

Nu este inclusă în **Versuri** (1925), unde apare poezia **L-am întâlnit pe** Dumnezeu.

(P- 80) DE CE?

Publicată în „Ramuri", Craiova, XXII, 1928, martie, nr. 3, p. 111.

Nu a apărut în volumul **Versuri** (1925).

(p. 81) MĂ RĂSUCESC, MĂ ZBAT...

Reprodusă în „Societatea de mâine", Cluj, V, 1928, 1 şi 15 decembrie, nr. 22-24, p. 455, cu menţiunea: din volumul Poezii, ed.[iţia] II".

Poetul nu a inclus-o în volumul Versuri (1925).

(p. 82) DRUM DE ŢARĂ!

(P-83) ASPRU, SINGURATIC

(P- 84) AM ÎNFLORIT ÎNTOCMAI CA UN MĂR

A fost publicată în „Solidaritatea", Arad, II, 1923,4 februarie, nr. 27, p. 2. Diferenţe faţă de textul din volum:

v.4. M-au scuturat atâtea-nfuriate, repezi vijelii.

v.7. O, cât de tari ne-am crede, cât ne-am opinti

(p- 85) PUSTA

(p. 86) VIAŢĂ, PORT FEERIC...

Publicată în „Salonul literar", Arad, I, 1925, mai, nr. 3, p. 25. Menţiunea „din Neguri albe" este greşită; poezia nu se regăseşte în volumul menţionat. Nu este exclus ca poetul să fi avut intenţia realizării unei noi ediţii, adăugite, a volumului Neguri albe.

(p. 87) COPILĂRIA

Publicată în „Salonul literar", Arad, 1,1925, mai, nr. 3, p. 25, cu menţiunea eronată: „din Neguri albe".

(p. 88) PE UN TABLOU

Publicată în „Lamura", Bucureşti, V, 1924, noiembrie-decembrie, nr. 14-15, p. 631.

(p. 89) DRUMURILE

(p. 90) SINGURĂTATE

A apărut în „Salonul literar", Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 20.

(p. 91) CORABIE NĂLUCĂ

Poezia a fost publicată în ziarul „Solidaritatea", Arad, I, 1922, 4 decembrie, nr. 17, p. 2.

A apărut şi în revista „Salonul literar", Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 20.

v.2. Ce luneci fără dâre, ca un gând

(p. 92) PRIN CODRII NEPĂTRUNŞI

(P-⁹³) PRIMĂVARA

A fost publicată în .Lamura", Bucureşti, V, 1924, septembrie, nr. 12 p 544
A apărut şi în „Salonul literar", Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 13.

(p. 94) DUMINECA

Publicată în „Lamura", Bucureşti, **V,** 1924, septembrie, nr. 12, p. 544.
Poezia a fost publicată şi în „Salonul literar", Arad, 1, 1925, mai, nr. 3, p. 25, cu mențiunea eronată „din **Neguri albe.**

(p. 95) ÎN CIMITIR

Publicată în „Lamura", Bucureşti, **V,** 1924, septembrie, nr. 12, p. 544.
A apărut şi în „Salonul literar", Arad, **I,** 1925, aprilie, nr. 2, p. 13.
După această poezie, în volumul **Versuri** (1925) este inclusă poezia **Cad întruna florile de pruni:**

Cad întruna florile de pruni...
Se risipesc în preajma mea ca o comoară...
Mă văd copil,
Cu ochi duioşi, adânci şi buni,
Cum le priveam căzând odinioară...

(p. 96) VREAU SĂ FIU PICUR

Lipseşte din volumul Versuri (1925).

(p.97) DIN OSTENITA GARĂ

(p. 98) PE ŞESUL NESFÂRŞIT AL GÂNDULUI

In volumul **Versuri** (1925), poezia are cincisprezece versuri deoarece v. 11 este împărțit astfel:
„te simt cum vii,
omorâtor de singură cum vii".

(p. 99) SE-MPRĂŞTIE SĂLBATIC TINEREȚEA MEA

Având titlul Pe-albumul unei fete, a fost publicată în „Solidaritatea", Arad, 1,1922,26 noiembrie, nr. 10, p. 2.

(p. 100) TOT MAI PALID, TOT MAI SINGUR...

După această poezie, în volumul **Versuri** (1925) este inclusă poezia **Clopotele:**

în note pline, lungi şi grele,
Ca niciodată

Răsună clopotele în cetatea-ndepărtată.

M-opresc
Le-ascult,
Le sorb cu suflet sângerând...
Când? O, când,
Putea-vei lung suna şi tu odată,
Mut clopot al Duminecilor mele?!...

Poezia **Clopotele** a apărut în volumul **Neguri albe** (1920), având numărul 46.

(P- 101) PE PISC

(p. 102) DOAMNE, SUNT SĂTUL DE-A CĂUTA

Publicată în „Salonul literar", Arad, 1,1925, mai, nr. 3, p. 25, cu mențiunea greşită: „din Neguri albe".

(p. 103) PISCUL

Publicată în revista „Banatul", Timişoara, **II,** 1927, mai, nr. 5, p. 19.

SUB FLAMURI VRĂJMAŞE

(p. 104) LA ATAC

Publicată în „Salonul literar", Arad, 1,1925, octombrie, nr. 6, p. 52, împreună cu poeziile Prin întuneric de pădure şi Firul de iarbă, cu mențiunea: „din volumul Versuri, editat de Librăria Diecezană Arad". Aceste douipoezii nu se regăsesc, însă, în volumul Versuri, ci în volumul In robia lor.
în volumul Versuri (1925), poezia are dedicația: Poetului AL T. Stamatiad(t). Dedicația menționată nu se mai regăseşte în volumul Versuri (1928).

(p. 105) NEBUNUL

A fost recitată de Aron Cotruş la şezătoarea literară din Arad, de la Palatul Cultural (duminică, 6 mai 1923), organizată împreună cu scriitorii veniți din Bucureşti, după cum se consemnează în „Solidaritatea", Arad, **II,** 1923, marți, mai, nr. 32, p. 1. „Dl. A. Cotruş a recitat plin de entuziasm poezia sa -Nebunul, confiscată de către cenzura maghiară a chiar oraşului Arad, în anul 1926, când a fost scrisă."
v.117 Căci ochii mei prea mari prea multe văd (V. I)
v.178 Şi-n calea ei va molipsi pământul (V. I)

(p. 112) MURIND

A apărut în „Solidaritatea", Arad, **I,** 1922, 20 noiembrie, nr. 4, p. 2, cu mențiunea: „dintr-un volum de versuri care va apărea în curând".
Deosebiri față de textul din volum:
v. 12 Dar parc-au dispărut şi ei
v. 14 Peste făptura mea

v.]5 Copleşitoare creşte noaptea grea...
v. 21 Să nu audă-atâta chin şi jalbe...
v. 29 Văd încă-**ngrozitoare**-nvălmâşeală
v. 30 Prin norii **grei** de fum
v. 32 **Armate** de cherchezi şi de tătari
v. 44 **S-aude la răstimpuri horcăind**
v. 45 **Şi**-n gemetu**-i s-adună atâta jind**
v. 47 Atâta **jind** nesăturat de viaţă
v. 57 Ori poate vrun necunoscut
v. 60 **La restimpuri îl aud strigând**
v. 66 **Şi-n creierul meu bolnav** nici un gând
v. 70 **O, prieten drag** ori biet necunoscut!...
v. 76 De-a te găsi, o **prieten** scump ori duşman

Volumul la care se face trimitere este **Sărbătoarea morţii** (1922). unde poezia a apărut cu foarte mici diferenţe faţă de textul din **Versuri** (1928). Poezia a fost inclusă de noi în **Opere, 1** (1999).

(p. 115) UN OM CÂNTA ODATĂ

ÎN ROBIA LOR (1926)

Volumul în robia lor a apărut la Arad, în anul 1926, la Tipografia Corvin - I. Lânyi. Volumul a fost bine primit de critică şi public, tirajul epuizându-se repede, fapt ce îl determină pe Aron Cotruş să scoată o nouă ediţie în anul următor, 1927, tot la Arad, dar la Tipografia G. lenei.

Multe din poeziile acestui volum au fost publicate în ziarele „Solidaritatea" şi „Tribuna nouă" din Arad, la care Aron Cotruş a fost redactor. Poetul era personalitatea culturală cea mai puternică din redacţie. Multe texte nesemnate sau semnate redacţia îi aparţin. Ca şi textul inaugural din primul număr (Arad, vineri, 17 noiembrie, 1922) intitulat Către cititori: „întâiul număr al ziarului „Solidaritatea" pleacă azi spre casele româneşti din judeţul Arad şi judeţele mărginaşe, pentru care a luat fiinţă. în aceste zile tulburi, înfuriate de vrajbă şi de goana după câştiguri uşoare, pornim la drum fără şovăieli... Fără programe sunătoare, fără mari făgăduieli, care pot fi uşor urmate de urâte dezamăgiri. Din capul locului putem însă spune limpede şi răspicat: ziarul „Solidaritatea" nu va servi de armă nici unui partid politic. Acest lux, aici la Arad, în aceste vremuri, nu ni-l putem îngădui. „Solidaritatea" va căuta să fie un sol de pace şi frăţie între fiii acestei naţii care are încă atâtea lucruri de făcut... va căuta să introducă în raporturile sociale mai multă bunătate, mai multă adevărată echitate. Se va năzui să ţină publicul la curent cu ce se întâmplă în ţară, dar mai ales în aceste ţinuturi, unde va căuta să fie o santinelă trează a românismului, o dezinteresată călăuză spre mai bine. Simpli ostaşi ai scrisului românesc, aici la frontiera apusană a Ţării, cerem publicului nostru tot sprijinul şi, prin urmare, posibilitatea de-a munci, de-a lupta. Curţile marţiale ale opiniei publice de aici vor putea să constate, mai târziu, şi să judece, dacă ne-am făcut sau nu, cinstit, datoria."

De altfel, Aron Cotruş era recunoscut ca reprezentant al scriitorilor şi presei româneşti din Arad. Când o delegaţie de scriitori - formată din Ion Minulescu, inspector general în Ministerul Anelor, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu, Al. Cazaban, Victor Eftimiu, M. Rădulescu. N. Davidescu şi Alfred Moşoiu - a sosit la Arad, Aron Cotruş a vorbit ca „reprezentant al scriitorilor şi presei române din Arad".(cf. „Solidaritatea", Arad, II, 1923, nr. 31)

La fel s-a întâmplat şi în anul următor, când o apreciabilă delegaţie de ziarişti şi scriitori polonezi a vizitat oraşul Arad. Ziarul „Tribuna nouă" redă pe larg această vizită. După cuvântul de salut al lui I. Robu, primaruroraşului, a răspuns din partea poloneză Dembicki Zdzislaw. Aron Cotruş s-a adresat oaspeţilor polonezi în limba franceză. „Aron Cotruş, redactorul nostru rosteşte, apoi, în franţuzeşte următoarele", consemnează ziarul. Redăm textul alocuţiunii lui Aron Cotruş: „Iubiţi oaspeţi şi colegi, a căzut asupra mea plăcuta sarcină de-a Vă saluta, în numele presei, la sosirea voastră în oraşul acesta de la frontiera de vest a României întregită.

Aţi venit în ţara noastră să ne cunoaşteţi; avem şi noi aceeaşi adâncă dorinţă de-a Vă cunoaşte cât mai aproape. Pentru că nouă nu ne sunteţi necunoscuţi. Aţi fost totdeauna oaspeţi cu drag primiţi în Principatele Româneşti de la Dunăre. Apoi ambasadorii sufletului, marii voştri Adam Miskiewicz, Gh. Lenkiewicz şi alţii ne-au adus mereu sublime mesagii despre sufletul vostru de popor de elită, de marile voastre suferinţe.

Până acuma ne-a înfrăţit dorul comun de libertate; de acum înainte ne va înfrăţi hotărârea neclintită de-a se apăra această libertate atât de scump plătită. Până acum am luptat şi-am sângerat pentru scopuri cari nu erau ale noastre, de acum înainte avem sfânta datorie de-a lupta pentru menţinerea păcii şi buna înţelegere între oameni.

Istoria ne pune în faţa aceleiaşi mari întrebări şi aceleiaşi uriaşe ameninţări. Trebuie să ne cunoaştem, să ne înţelegem.

Europa ruinată de război şi flămândă de pace reclama perfecta; neclintita noastră solidaritate. în numele acestor sentimente vă strig în numele presei din Arad: **Bine aţi venit!**"(cf. „Tribuna nouă", Arad, I, 1924, vineri, 5 septembrie). Ziarul dă numele tuturor membrilor delegaţiei poloneze şi ziarele la care lucrau. Aron Cotruş a însoţit delegaţia de ziarişti şi scriitori polonezi, care au vizitat Uzinele „Astra", Palatul Cultural şi, în grupuri restrânse, oraşul; apoi localităţile din neegalata podgorie a Aradului: Siria, Radna, Minis. Tot lui Aron Cotruş îi aparţine articolul de fond, publicat în limbile franceză şi română: **Pour nous amis les Polonais** şi **Pentru prietenii noştri polonezi** („Tribuna nouă", Arad, I, 1924, 4 septembrie, nr. 63, p. 1).

(p. 121) ÎN ROBIA LOR

Publicată în „Datina", Tumu-Severin, II, 1924, nr. 2, p. 208-210.
v.2. **Se răscolesc în tulburele-mi vine**
v.16 Şi zbuciumul vieţii lor vijelioase **şi bogate** şi pustii
v.18 Şi **ne-nţelesul, uriaşul** dor de-a pribegi?!...

v.39 Pe unde au trecut aprinşi de prea **enorm** belşug de sănătate
v.49 Sânger pentru-a fi în mine despot
v.55 Şi-n care doarme **biata** mama mea
v.59 Spre văile imense ale nopţii mă cobor visând

Lipseşte versul 42: „Să mă caut, să mă prind, să mă rănesc

Intre versurile 55-56 sunt intercalate două versuri:

Mă uit în sufietu-mi cum m-aş uita într-o fântână blestemată,
în care nu şi-a scufundat privirea nimeni niciodată...

Poezia a apărut şi în „Tribuna nouă", Arad, 1,1924, miercuri, 5 noiembrie, nr. 114, p. 1-2, rubrica „Foileton".

(p. 124) ORAŞUL COPILĂRIEI

A apărut în „Datina", Turnu-Severin, III, 1925, ianuarie-februarie, nr. 1-2, p. 8-9, cu menţiunea: „dintr-un volum care va apărea la editura <Cultura naţionalâ>".

v. 12 Se uită **lung,** mă recunosc abia

(p. 126) DOUĂZECI DE ANI

(p. 128) UN VOINIC FLACAU TRECEA

Publicată în revista „Datina", Turnu-Severin, III, 1925, septembrie-octombrie, nr. 7-8, p. 131.

v.21 Ca pe-un pahar ori un bruş de pâine!...
y.27 Priveam în înserare satul ardelean spre care se ducea

între versurile 32-33 este intercalat versul: „Le-am întâlnit".

(p. 130) SĂTUL SUNT DE VIAŢĂ... ŞI FLĂMÂND

Având titlul **Pe zidurile nopţii** a apărut în „Gândirea", Cluj, II, 1923, nr. 16-17, 5 şi 20 aprilie, p. 252.

Versurile 4-5 din volum se contopesc în revistă într-unui singur: „Şi blestemând cu-mpâtimiri de rând..."; la fel şi versurile 10-11: „Şi m-am strivit pe mine, să nu strivesc pe alţii..."

v. 12 lipseşte -„Iar dintre doi în luptă, am suferit cu-nfrântul..."
v.28 „M-am **lepădat** de toate să mă resfir în vid"

Ultima strofă este diferită de cea din volum prin primele versuri:

Sătul sunt de **sălbatica-mi** viaţă - şi flămând...flămând
Vagabondând
Visând, **cântând,** arzând şi apunând,
Rătăcesc din hanu-n hanu fiecărui Gând...
Cu cupa-i grea de mied

îmi face semn Tăcerea la masa ei să şed...
Şi bând...
Tăcând... tăcând...
Ca într-o temniţă de taine, prins în mine şi în vid
Eu mă ucid mereu, de groază că ucid...

v.9 Iubesc mai mult pe alţii şi, pentru ei, pământul

Obs. Aceasta este forma corectă a versului 9, având în vedere textul poeziei apărut în reviste şi în ediţia din anul 1926. (v.9 „Iubesc mai mult pe alţii, şi pentru ei, pământul".) Ca atare am corectat versul 9 din ediţia 1928, care era scris: „Iubesc mai mult la alţii, şi pentru ei, pământul."

Republicată în revista „Cele trei Crişuri", Oradea, VII, 1926, ianuarie, nr. 1, p. 5

Versul 12 - „Iar dintre doi în luptă am suferit cu-nfrântul" - lipseşte din poezia publicată în revistă;

începând cu nr. 8/1923, Aron Cotruş este menţionat, în mai multe rânduri, printre colaboratorii revistei „Cele trei Crişuri", alături de Ion Agârbiceanu, I. Al. Brătescu-Voineşti, G. Bogdan-Duică, Zaharia Bârsan, Şt. Bezdechi, Sextil Puşcariu, Al.T. Stamatiad.

(p. 1-32) MĂ ŞTIU

Publicată în „Lamura", Bucureşti, V, 1924, februarie-martie, nr. 5-6, p. 217.

v. 15 în munţii-i pân-la ceruri, cu nourii-i haihui

(p. 133) COPACUL

A apărut în „Solidaritatea", Arad, 1,1922, vineri, 17 noiembrie, nr. 1, p. 2. Textul din ziar are următoarele modificări:

v.2 In credinţa aspră şi-n răbdarea mea
v.7 Şi-ncăpăţânat şi taciturn şi crunt
v.8 Pe asprul piept de stâncă, unde sunt
v.9 Cu liniştea-mi şi vifore şi fulgere înfrunt
v. 11 Ce mă învolbură şi-mi place
v. 14 Sălbatic, tânăr, beat de seva mea...
v.19 Şi ca dintr-un profund, miraculos izvor
v.22 Căci nepătrunsul rost şi-adâncul vis al meu

(p. 134) MUNŢII

Publicată în „Gândirea", Cluj, I, 1921, 1 mai, nr. 1, p. 9.

v. 10 Ca dintr-o strâmtă ocnă să salt odat' din mine
v. 11 este împărţit astfel:

Să ies,
Să fug,
Să scap.

v.17 în setea-mi de mai bine

Republicată **în** „Solidaritatea", Arad, I, 1922, duminică, 19 noiembrie, nr. 3, p. 2. Are următoarele diferenţieri faţă de textul poeziei din volum:

v. 12 De **sarcina**-mi de humă...

v. 17 în setea-mi **de mai bine**

v. 18 **în doru-mi de azur**

Alte diferenţieri se referă la structurarea versurilor. Astfel versul 11 din poezie este împărţit în trei în textul din ziar: „Să ies,/ să scap,/ să fug"; iar versul 12 în două: „De sarcina-mi de humă,/de-al cărnii mele jug." Poezia din ziar are, astfel, douăzeci şi două de versuri.

(P-135) PE PUSTĂ

Publicată în „Solidaritatea", Arad, I, 1922, 30 noiembrie, nr. 13, p. 2. Deoarece există diferenţieri privind numărul de versuri, precum şi unele cuvinte din vers, redăm integral poezia:

Plâng vânturile
Mânzi se joacă şi nechează
Şi pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază,
Iar iepele robuste
Pasc leneşe-n răcoarea nemărginitei puste,
Trec leneşe în soare cu paşi mărunţi, superbi -
Şi din **covorul** verde al fragedelor ierbi
Brusc capetele mândre şi le ridică-arare
Ca nişte voluptoase femei de viţă mare...

Prin pulberea solară, ca prin vrăjite pânze,
Neastâmpărate-aleargă strălucitoare mânze...

Le-mbată zarea albă şi vântu-aţâţător,
Zefiri răsfaţă coama pe gâturile lor,
Şi ele-aleargă, aleargă
Şi se opresc apoi
Pentru-a pomi **pe dată** cu paşii mai vioi...
în carnea-nfloritoare porniri aprinse ard
Şi ca fardate straniu, cu-n nestatornic fard
Lucesc în **ora** ăstor însângerări solare...

Pe pusta necuprinsă, cu iarba grasă, 'naltă,
Aleargă mânze, una mai mândră ca cealaltă -
Sălbatice aleargă în salturi tot mai vii,
Odinioară parcă
Scăpate din bizare, nomade herghelii...

Din când în când în faţă-mi s-opresc,
Şi maiestuoase

Dulci mă privesc asemeni femeilor frumoase...
Şi-uimit rămân pe gânduri, într-o senzaţie veche,
Ca-n faţa unor vii statui, fără pereche...

August anină-n coarne multicolore jerbe,
Iar vântu-aţâţă pofte în mânzele superbe...

Reluată în „Ţara noastră", Cluj, 1926, p. 719-720.

(p. 136) UNPLUG

(p. 137) MI-AM DESCHIS FERESTRELE

A apărut în „Salonul literar", Arad, I, 1925, decembrie, nr. 8, p. 67.

(p. 138) DOINA CIOBANULUI

(p. 139) MINERUL

Publicată în „Salonul literar", Arad, 1,1925, iunie-iulie, nr. 4-5, p. 38.

Din textul publicat în revistă lipseşte versul trei: „Cu măruntaie scumpe, cu crestele cărunte..."

v.46 Cum ard oraşele cu flăcări pân-la cer?...

(p. 141) MINERII

Aron Cotruş are mai multe poezii cu titlul Minerii, publicate în presă de-a lungul timpului. Toate sunt variante ale poeziei cu acelaşi titlu publicate în acest volum, ca şi ale poeziei ce deschide volumul Minerii (1937).

Redăm varianta publicată în „Românul", Arad, V, 1915,28 mai/10 iunie, nr. 114, p. 1:

Minerii

Prin munţi săraci, prin tainice regiuni,
Muncesc, petrec, se zbat pentru viaţă...
I-ademenesc comori şi viziuni
Şi îi atrag încetişor prin ceaţă...

Şi zi şi noapte-n minele afunde
Cu trup, cu suflet în cumplite lupte,
Muncesc râvnind descoperiri fecunde,
Mineri posaci cu bluze negre, rupte
Mineri bolnavi cu grele târnăcoape,
Cu lampe din bucăţi de întuneric,
Cu lumânări îngrozitor de albe,

Cu cari mereu ei cată să dezgroape
Comori bogate, aurul himeric.

C-o crudă lăcomie sapă, sapă
Şi stau ursuzi, când viaţa-i întrerupe,
Iar când petrec, din negrele lor cupe,
în loc de pace, cu dispreț s-adapă.

Muncesc şi tac în noaptea ce-i îneacă,
Muncesc şi tac în cuşca lor săracă...
Ca funiile se-ntind ale lor vine,
Pe gâturi şi pe braţele robuste,
Iar ochii-n schinteierile feline
Iau duioşii de infinite puste...
Muncesc şi tac în noaptea ce-i îneacă
Cu pâne rea pe masa lor săracă...

Bolnavele cuvinte ce-şi iau zbor
Din inimile lor de chin sătule,
Par otrăvite, grele libelule,
Ce se lovesc de ziduri reci şi mor...

Şi ei muncesc cu braţe de văpaie,
Iar când adorm, când visele-s stăpâne,
Cu splendide cuţite de-aur taie
Din cea mai albă şi mai bună pâne.

O variantă cu acelaşi titlu a fost publicată şi în revista „Pagini literare", Arad, 1,1916, 1 martie, nr. 1, p. 6:

Minerii

Prin munţi săraci, prin tainice regiuni
Muncesc, petrec, se zbat pentru viaţă...
I-ademenesc comori şi viziuni
Şi ca pe nişte fascinaţi nebuni
l-atrag încet-încetişor prin ceaţă.

Şi nopţi de nopţi în minele afunde
Cu trup, cu suflet în amare lupte
Muncesc, râvnind descoperiri fecunde
Mineri posaci, cu bluze negre, rupte
Mineri bolnavi cu grele târnăcoape
Cu lampe din bucăţi de întuneric,
Cu cari mereu ei cată să dezgroape
Comori bogate, aurul himeric...

Cu-o lăcomie oarbă sapă, sapă
Şi stau ursuzi când viaţa-i întrerupe,
Dar când petrec, din negrele lor cupe,
în loc de pace, cu dizgust s-adapă...

în neguri reci ce sufletul li-1 cer,
Cu braţe tari de fier
Muncesc şi tac în noaptea ce-i îneacă,
Muncesc şi tac în cuşca lor săracă...
Ca funiile se-ntind ale lor vine
Pe gâturi şi pe braţele robuste,
Dar ochii-n schintei adânci, feline,
Dau duioşii de infinite puste...
Muncesc şi tac în noaptea ce-i îneacă,
Cu pâne rea pe masa lor săracă...

Bolnavele cuvinte ce-şi iau zbor
Din inimile lor de chin sătule,
Par otrăvite, grele libelule
Ce se lovesc de ziduri reci... şi mor...

Şi ei muncesc o viaţă-ntreagă-aşa,
Cătând comori
Ce zac poate-n lumina altor sori,
Ori în adâncuri negre, undeva...
Muncesc avizi, cu braţe de văpaie
Şi-apoi când dorm, când visele-s stăpâne,
La masa largă-a zilelor de mâne,
Cu magice cuţite de-aur taie
Din cea mai bună şi mai albă pâne...

Şi în ziarul „Solidaritatea", Arad, 1,1923,3 decembrie, nr. 16, p. 2, Aron Cotruş a publicat o variantă cu titlul Minerii:

Prin munţi imenşi, prin tainice regiuni
Muncesc, se zbat cumplit pentru viaţă...
I-ademenesc comori şi dulci viziuni
Şi ca pe nişte fascinaţi nebuni,
I-atrag încet încetişor prin ceaţă;
I-ademenesc speranţe milenare,
Ce s-au trezit în rodnicul lor sânge,
I-ademeneşte oarba Depărtare

Şi noi miraje-n suflet le resfrânge.
Şi nopţi de nopţi, în minele afunde,

Cu trup, cu suflet, în grozave lupte,
Muncesc, râvnind descoperiri fecunde,
Mineri posaci,
Cu bluze negre, rupte,
Mineri-coloşi cu grele târnăcoape,
Cu lampe din bucăţi de întuneric,
Cu cari, mereu, ei cată să dezgroape
Comori avare, aurul himeric...

C-o ucigaşe lăcomie sapă, sapă,
S-opresc ursuzi, când viaţa-i întrerupe,
Iar când petrec, din negrele lor cupe,
în Duminicile lor tumultuoase,
în loc de pace cu dizgust şi cu revoltă se adapă.

Când îndărătnici, duşi ca nişte condamnaţi,
Izbesc în carnea stratelor rebele,
Şi când se mişcă brusc prin neguri grele,
Cu ochii rătăciţi şi înoptaţi,
Ei par teribili făcători-de-rele...

Ca funiile se-ntind ale lor vine,
Pe gâturi şi pe braţele robuste,
Iar ochii lor, în scânteieri haine
Nasc duioşii de infinite puste...

Schilavele cuvinte ale lor,
Cuvintele bolnave ce-şi iau zbor
Din inimile lor de nostalgii sătule,
Par ostenite, grele libelule,
Ce se lovesc de ziduri reci - şi mor...

Şi ei muncesc de ani şi ani aşa,
în luptă necurmată, grea,
Cătând comori,
Ce zac poate, sub focul altor sori
în alte adâncimi, departe undeva...

Muncesc, încrezători, cu braţe de văpaie -
Şi-apoi când dorm,
Când visele-s stăpâne, -
La masa largă şi bogată-a zilelor de mâne,
Cu magice cuţite de-aur taie
Din cea mai albă şi mai bună pâne.

Prin Aron Cotruş minerul şi mina devin topos literar şi temă literară, cel mai bine reprezentate în literatura română. Nu sunt singurele elemente prin care poezia sa are legături cu lirica central-europeană a vremii.

(p. 143) UN OM

v.59 Când mi-a zimbit, părea că zimbetul lui plânge (Rob. I).

(p. 145) DRUMUL

Reprodusă sub acest titlu în „Viaţa literară", Bucureşti, II, 1927, sâmbătă, 4 iunie, nr. 54. în acest număr al revistei, I. Valerian a publicat interviul De vorbă cu d. A. Cotruş. Ca preambul la interviu a publicat poezia cu titlul Drumul în care se regăseşte integral textul poeziei cu acest titlu din volumul în robia lor, având, însă, la început versuri din poezia Ih robia lor, din acelaşi volum. Reproducem poezia considerând-o variantă:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicele-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...
Ce blesteme,
Ce patimi fără nopţi şi fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hartuiesc, m-apasă,
Mă prigonesc să merg,
S-alerg,
Să fiu de-a pururi şi niciodat' la mine-acasă?!...
Sătul de ale şesurilor bucurii mărunte,
Când urc pe munţii lor, mă simt un munte...
în codrii lor grozavi când intru eu tresar în bucurii de rând
Şi, sub potopul sângelui şi-al fiecărui gând
Sub bolta lor mă simt crescând...
Ochii-mi aprind priviri de leu flămând
Ce fulgeră ca nişte noi pumnale,
Dihănii sângeroase şi cumplite parc-ar vrea să-mi iasă-n cale,
Chiote străbune se trezesc deodată-n mine
Şi mă străfulgera ca mii de junghiuri îngheţate...
Şi merg, şi merg, şi merg
Pe cărări înguste spânzurate de prăpăstii,
Pe unde au trecut aprinşi de prea neogoiat belşug de sănătate,
Sau cu plete de argint,
Ducându-şi viaţa în cuţitele din brâu.
în vremuri de demult - străbunii -

Ale mele sunt de-acuma toate libertăţile:
De-a fi smintit ori înţelept

De-a fi făcător de rele sau un sfânt...
Am dat drumul în necuprins tuturor mânjilor, neastâmpărului...
Am dezlegat de țărm toate bărcile dorului...
Ale mele sunt de-acuma toate mările
Şi toate drumurile către rai şi iad...
Pământu-ntreg e casa şi ograda mea...
Cin' m-ar mai putea opri de-acum din drum?
Cin' mi-ar mai putea arunca o vorbă dulce şi grea ca o ancoră?
O vorbă de adâncuri?
Inimă, împrăştie-ţi comorile pe toate drumurile lumii!...
Ai fost a ta, - vei fi a tuturora...
îmbogăţeşte-te împrăştiind ca verile şi toamnele...
împrăştie-te în dureri adânci şi-n bucurii ce fug aşa de repede!...
M-opresc o clipă încă şi privesc în urma mea,
Mai fără grijă ca un pribelnic cerşitor,

Mai chinuit de gânduri şi nelinişti ca un împărat
înconjurat de duşmani nevăzuţi...
Nainte-mi plin de taine, de ispite şi primejdii: - Drumul...

(p. 146) SPRE CULMI

Publicată în „Societatea de mâine" („Supliment literar"), Cluj, II, 1925, duminică, 20-27 decembrie, nr. 51-52, p. 893.

Sâmbătă, 12 aprilie 1924, a apărut la Cluj revista „Societatea de mâine", cu un comitet de direcţie format din Vasile Goldiş, D. Guşti, M. Popovici, Gh. Bogdan-Duică, Ion Lupaş, Onisifor Ghibu, V.C. Osvadă, Radu Dragnea şi Ion Clopoţel. începând cu nr. 13 din 6 iulie 1924, Aron Cotruş apare pe lista de colaboratori, fără a publica în acest număr. începe colaborarea mai târziu, dar va fi statornică şi de durată.

(p. 147) ZADARNIC

A apărut în „Banatul", Timişoara, I, 1926, ianuarie, nr. 1, p. 6.
v. 1 în noapte aleargă în şuiere prelungi

(p. 148) AM STRĂBĂTUT PUSTIURILE

A apărut în revista „Cele trei Crişuri", Oradea, VI, 1925, noiembrie, nr. 11, p. 174.

(p. 149) PORUMBIŞTILE

Publicată în revista „Banatul", Timişoara, I, 1926, ianuarie, nr. 1, p. 5.

(p. 150) MĂRUL

A fost publicată în revista „Datina", Turnu-Severin, III, 1925, noiembrie-decembrie, nr. 9-10, p. 155.

(p. 151) AMIAZA

(p. 152) FIRUL DE IARBĂ

Publicată în revista „Salonul literar", Arad, 1,1925, octombrie, nr. 6, p. 52.
v.4 în mângâierea şi bătaia vântului

(p. 153) PRIN ÎNTUNERIC DE PĂDURE

A apărut în „Salonul literar", Arad, 1,1925, octombrie, nr. 6, p. 52

(p. 154) SUNT FRATE CU BRADUL...

Publicată în „Societatea de mâine" („Supliment literar"), Cluj, II, 1925, duminică, 20-27 decembrie, nr. 51-52, p. 893.

(p. 155) TINEREȚE

(p. 157) M-AM ÎNTREBAT

A apărut în „Salonul literar", I, 1925, decembrie, nr. 8, p. 67
v. 11 în văzduhul gândului neputincios şi mărginit

(p. 158) PE-AICI A FOST UN CODRU URIAŞ

Publicată în „Banatul", Timişoara, I, 1926, nr. 2, februarie, p. 8.
v.4 în care pacea parcă zumzâie şi înfioară
v.10 Ca la un frate aşteptat mă uit pierdut la el

(p. 159) ÎN NECUNOSCUT

A apărut în „Banatul", Timişoara, I, 1926, iunie-iulie, nr. 6-7, p. 38.

(p. 160) NE-AM ÎNTÂLNIT

(p. 161) O, GÂNDULE HAINE..

(p. 162) CUTEAZĂ

(p. 163) CIOCAN SĂ-ŢI FIE VREREA!...

Publicată în „Făuritorul, Bucureşti, I, 1926, mai, nr. 1.

STRIGAT PENTRU DEPĂRTĂRI (1927)

Placheta Strigăt pentru depărtări a apărut la Timişoara, în anul 1927, sub egida Asociaţiei Culturale din Banat.

Poemul a apărut în revista „Banatul", Timişoara, 11,1927, aprilie, nr. 4, p. 3-5.

CUVINTE CĂTRE ŢĂRAN (1928)

Volumul Cuvinte către ţăran, cu precizarea versuri alese, a fost publicat la Arad în anul 1928.

(p. 171) CUVINTE CĂTRE ŢĂRAN

Publicată în „Banatul", Timişoara, II, 1927, noiembrie, nr. 11, p. 7-8.

A apărut şi în „Ramuri", Craiova, XXII, 1928, martie, nr. 3, p. 110.

(p. 172) PATRU OPINCĂ

Publicată în „Ramuri", Craiova, XXII, 1928, iunie-iulie, nr. 6-7, p. 257-258.

v.6 îmi **trag** viaţa **necăjită**
v. 18 Sapa mea rupe, muşcă adânc
v.30 Ce-ntr-atâtea moşii n-am doar o şirincă
v.32 Şi-n **răzmelniţa** ce-n mine creşte

(p. 174) ION

(p. 176) CĂTRE PLUGARI

(P- 178) PE URMA PLUGULUI

(p.179) CĂTRE PLUGAR

(p. 180) ÎN ADÂNC DE CODRU

(p. 181) ÎN MUNŢI

Publicată în „Banatul", Timişoara, II, 1927, iulie-august, nr. 7-8, p. 8.

A apărut şi în „Societatea de mâine", Cluj, IV, 1927,13 noimebrie, nr. 45, p. 523.

Republicată în „Ramuri", Craiova, XXII, 1928, martie, nr. 3, p. 109-111.

(p. 182) INVALIDUL

A apărut în „Societatea de mâine", Cluj, V, 1928, 1 şi 15 septembrie, nr. 16-17, p. 324.

în versul 3 este greşit scris „un pictor ciunt", în loc de „un picior ciunt", cum este corect.

(p. 183) FANARUL S-A MUTAT LA BUCUREŞTI

Publicată în „Societatea de mâine", Cluj, V, 1928, 1 şi 15 septembrie, nr. 16-17, p. 326.

(p. 184) HORIA •

A apărut în „Banatul", Timişoara, III, 1928, mai, nr. 5, p. 3-4.

(p. 186) CEL TARE NU PLÂNGE

(p. 187) ION ROATĂ

Publicată în „Banatul", Timişoara, III, 1928, august-septembrie-octombrie, nr. 8-9-10, p. 25.

RECEPTARE ISTORICO-LITERARA

Orice operă cu adevărat valoroasă provoacă reacţii critice diferite, păreri controversate, poziţii, nu de puţine ori, opuse. Este şi cazul volumelor lui Aron Cotruş, deşi la o privire de ansamblu asupra receptării critice se poate observa că nu doar criticii dar şi poeţii (prozatorii) care au făcut critică şi s-au impus prin prestanţa lor au asupra creaţiei lui Cotruş o atitudine de apreciere, observând deschiderea spre modernitate a poeziei acestuia. Valoarea şi forţa poeziei lui Aron Cotruş au sedus, de aceea, nu de puţine ori, lirica sa a fost anexată unor orientări care se desfăşurau în bătălii contradictorii în perioada de după Unirea din 1918. Poezia era sancţionată după umori şi interese, părăsindu-se poziţia de apreciere din perspectivă axiologică.

Emil Isac a înţeles foarte bine poezia lui Aron Cotruş şi, după cronica publicată în „Românul" la **Sărbătoarea morţii,** este, între cei dintâi care comentează **Neguri albe.** Cronica sa debutează polemic faţă de încercarea de a distorsiona sensurile poeziei cotruşiene.

„Am citit un articol într-un ziar de provincie - nu importă numele şi nici autorul! - o „recensiune", cum se spune în divul „patois" popistăşesc al iubitului nostru Ardeal, în care un efeb al criticei, ori probabil un pretenţios surghiunit din cafenelele Capitalei, a încercat să-1 „decapiteze" pe Aron Cotruş. Incontestabil, ori Ardealul românesc n-are un talent de poet mai mare ca Aron Cotruş; şi o spun aceasta oricât s-ar minuna veneraţii canonici şi simpatiile lor teologice."

Emil Isac era nu doar un remarcabil poet atras de orientarea simbolistă şi alte mişcări de înnoire ale liricii, dar şi un bun cunoscător al poeziei europene, în relație cu care discută şi creația lui Aron Cotruş. Este o cronică obiectivă în care nu sunt ocolite scăderile pe care comentatorul le întâlneşte în lectura volumului.

„Acest poet de-o tinerețe fecundă şi de-un lirism adânc, a cărui apariție în cursul războiului a stârnit atâta bucurie în Transilvania martiră... acest stihuitor înrudit parcă cu marii protagonişti ai poeziei modernefeste ilizibiLn.n.A.R.] oricât de banal sună - cea mai reală promisie a Ardealului literar.

După Sărbătoarea morții apărut în 1915, volum pe care l-a remarcat întreaga noastră presă, Aron Cotruş îşi publică al treilea volum. în anul trecut a publicat o plachetă, România, inegală şi incoherentă şi poate din pricina aceasta retăcută de forurile noastre literare.

Neguri albe le spune acestor poezii poetul nou al Ardealuluişi, dacă mi s-ar îngădui, le-aş reproduce pe toate în foiletonul nostru, ad demonstrandum că poetul este etern în capricii şi în slăbiciuni şi că adevăratul talent este un complex de geniu şi neputință, un semn de întrebare, o mulțime nemulțumită, un amalgam de excelsior şi imposibil. Şi Aron Cotruş nu scapă de defectul omului de talent, îl citeşti în câteva versuri slab şi lipsit de vlagă asemeni sperietoarelor indiene, care poartă pe picioare subțiri un cap diform, ochi mari şi mâini paralizate.

Dar poetul care pare stângaci şi lăudăros în egocentrismul său şi în viziunile sale, coboară până la patima beției - este artist. Slăbiciunile sale sunt ale talentului, este intuitivă orice spusă a lui, este nouă gândirea ce-o simte.

Poetul care spune:

Cu mâna-mi de-ncăpățânat copil,
în fâşia de pământ a umbrei mele
La răsăritul primei stele,
Am semănat un viu, exuberant grăunte
Şi palid, în picioare,
Crezând în doru-mi fără de hotare
într-o nebună nerăbdare,
Am aşteptat să crească până-n zori - un munte...

Ori:

Visatu-te-am, halucinat, viața toată
Pe căi întortocheate şi străine,
Pe tine,
Grădină uriaşă, fermecată...
Putea-voi eu în calea-mi blestemată,
Uitând de rău, de bine,
Să gust măcar o dată
în voia mea, din merele-ți de aur?

Şi:

îți caut lacom gura-n întuneric
Şi sufletu-ți neînțeles, himeric,

Iar sânii-ți calzi, supt sărutarea mea
în mătăsurile cenuşii,
.Palpită speriați, încetişor,
Ca doi rotunzi şi tineri colibri
Surprinşi de-o mână aspră, grea,
în primăvara dulce-a cuiburilor lor..."

Comentariul trimite spre afinități şi relaționali cu Baudelaire şi Maeterlink. într-un comentariu de viziune modernă, Emil Isac discută problema imaginarului poetic la Cotruş, găseşte elementele ce configurează expresionismul şi, mai rar de găsit în comentariile aplicate poeziei cotruşiene, elemente simboliste.

„Este poet, şi încă unul de rasă. Afinitatea lui cu Baudelaire ne izbeşte de la primul moment. E multă reminiscență din Maeterlink şi nu arare-ori întâlnim, în imaginile lui Cotruş, palide reflexe din Jehan Rictus. Dar fondul imaginar al lui Cotruş e cu totul nou, brodat pe-un sentimentalism rafinat, trecut prin bisturiul cinismului. Este însă totdeauna artistic şi totdeauna seducător de sincer.

Nu cred că s-au mai scris multe versuri româneşti ca acestea:

Dorința mea-i o mânză ne-mblânzită,
O mânză fără splină, o ispită,
Ce nu cunoaşte-n pusta nesfârşită,
Nici grajduri,
Nici stăvari, nici stave...
De vreai să-i curmi capriciile grozave
S-o prinzi, s-o-ncaleci, de socoti
închide
Cu ziduri pusta - dacă poți...

Aci este întreaga fatalitate şi psihologie a poeziei lui Cotruş: strigătul după libertatea nețărmurită, după grădinile vrăj ite ale lui Klyton, pe care în zadar au încercat cetățenii să Ie îngrădească.

Dar Aron Cotruş este artist şi pentru mulțime. Cu concesiunea necesară, poate fi de-nțelesul oricui:

Cad întruna florile de pruni,
Se risipesc în preajma mea ca o comoară...
Mă văd copil
Cu ochi duioşi, adânci şi buni,
Cum le priveam căzând odinioară..."

Emil Isac deschide şi o altă direcție în hermeneutica liricii cotruşiene, aceea a poeziei intelectualizate. Nu în sensul unei artificiozități sterile, ci în cel al unui filon intelectual şi al unui orizont cultural pe care evoluează poezia lui Aron Cotruş. Dintre acei care l-au cunoscut bine pe poet încă din tinerețe, Emil Isac nu este singurul care vorbeşte despre cultura profundă a lui Aron

Cotruş. Blaga însuşi şi-a mărturisit surprinderea în faţa porţilor culturale pe care Cotruş a pătruns deja şi le arăta, fără nici o reţinere, şi altora.

„Nu ştiu - şi drept spunând nu prea mă interesează - ce vor spune păzitorii oficiali ai porţilor literelor româneşti. Grăbise-vor să-i dea viză paşaportului acestui talent, ori încerca-vor - după sistemul vechi - să-i dea brânci de la început. Negreşit, lumea noastră cititoare, independentă şi selectă, va constata cu bucurie - ce constat eu demult - că Ardealul se intelectualizează şi poezia lui rudimentară, necesară, poate, în accelerarea unui proces istoric, se izbeşte de stânca de granit a inteligenţei. Aron Cotruş este un sol al poeziei intelectuale româneşti din Transilvania, este un poet, care spune totdeauna - cu-o economie de invidiat - sentimentul gândirei. Şi nu este aceasta o vină într-o literatură în care vorbele au înlocuit, adesea, ideile. Transilvania martiră îşi prepară noua constituţie a literelor, a artei şi a ştiinţei şi slujitorii acestora sunt individualităţile care ni se impun. D. Aron Cotruş este unul dintre acestea."

(Emil Isac, Aron Cotruş „Neguri albe". Poezii, în „Avântul"; Bucureşti, II, 1920, p. 325, rubrica „Recenzii".)

Un recenzent care semnează N.G.-T. (probabil N. Georgescu-Tistu) dă mai mult sfaturi, în loc să încerce o discuţie critică asupra textului poetic. Ii este neclară simbolistica titlului, pe care ar dori-o mai limpede.

„însuşi titlul, împerecherea [a] două cuvinte, care cuprind două noţiuni ce se exclud e foarte semnificativ, în ciudăţenia lui, pentru cuprinsul volumului, într-o producţie poetică, care e în primul rând de natură sentimentală, criticul literar nu trebuie, desigur, să caute lămurite raporturi logice, dar şi sensibilitatea cea mai complexă îşi are raţiunile ei. Poţi admite că se percep neguri albe, ceva clar-obscur sau întunecat pe afară şi iluminat în interior (în sens simbolic), dar nebulozitatea unei percepţii poate da anumite şi distincte stări sufleteşti, pe care poetul e dator să le limpezească şi să le cristalizeze în opera sa de artă, ce va avea numai ca substrat elementul profund omenesc inconştientul. Or, în concepţia artistică a d-lui Cotruş, nesiguranţa percepţiilor sau superficialitatea lor vrea nu să explice şi să scuze întrucâtva forma literară bruscă, tulbure, necizelată, ci s-o îndreptăţească şi s-o statueze."

Ca şi pe alţi comentatori, noutatea poeziei lui Aron Cotruş îl surprinde şi este greu să o înţeleagă, deşi observă legătura cu drumul poeziei lui Blaga. Lipsa de informaţie se observă uşor, prin trimitere la volumele de poezie ale lui Blaga, când, în fond, până la cea dată (a apariţiei volumului Neguri albe, 1920) a apărut un singur volum de Lucian Blaga: Poemele luminii (1918).

„Am insista asupra acestei chestiuni, dacă am crede că sunt profund simţite motivele diferitelor poezii ale d-lui Cotruş ceea ce tot n-ar duce la dovedirea artei din acele poezii, fiindcă nu e de ajuns să simţi adevărat, ca şi să scrii frumos, dar părerea noastră e că d-l Cotruş are mai mult intenţii şi poze decât stări sufleteşti reale şi zbuciumate. Şi aceasta ne-o indică singur d-sa prin căutarea forţată de imagini noi sau, din contra, prin deleitarea celor mai comune expresii, ce nu găsim îndeobşte la alţi poeţi, numai şi numai ca să pară lucru nou şi necitit azi.

Vom dovedi aceste afirmaţii cu citaţii: în poezia cu no. 24 (bucăţile sale n-au titluri, ci numai numere, aşadar: câtă originalitate!) găsim următoarea strofă:

Dorinţa mea-i o mânză ne-mblânzită,
O mânză fără splină, o ispită,
Ce nu cunoaşte-n pusta nesfârşită
Nici grajduri,
Nici stăvari, nici stave...

Sau la no. 25:

Am rupt-o scurt, brutal...

Sau la no. 34:

Mă gust cu voluptate...

Se vede clar dorinţa d-lui Cotruş de-a merge pe calea indicată acum câtăva vreme prin volumele d-lui Blaga, care au pricinuit o îndreptăţită vâlvă, pentru că se sprijineau pe un anume talent literar, ce-şi afla în mod firesc exteriorizarea concepţiilor sale poetice într-o formă anumită, adecvată acestui talent şi deosebită chiar din pricina asta de ce se scrisese înainte.

Darul poetic al d-lui Cotruş, dar care există, nu trebuie cântat pe aceeaşi cale, ci după cum vom vedea din citaţii, el îşi găseşte productivul lui teren în căutarea sentimentelor mai liniştite, mai clasice într-un sens şi chiar în descripţii:

Cu ochii umezi la pământ eu cad
Şi lacrimile-amare zvântu-le,
Cu haina ta, duhovnice nomad,
Vântule, vântule... (No. 13)

Stai tolănită leneş pe sofa,
Iar ochii tăi ce mint
Se-nchid şi se deschid fără să vrea
Ca două libelule de iacint... (No. 19)

Ai trecut într-un landou aseară
Tristo, pe sub geamurile mele,
Cu a vieţii tale primăvară,
Ai trecut într-un landou aseară,
Orbitoare de mătăsuri şi inele...

Câtă frăgezime şi-n adevăr noutate pune aci poetul în imagini simple, fireşti, dar adevărate şi calde!

Uneori, d-l Cotruş are expresiuni aşa de fericite încât vor rămâne neapărat în literatură un exemplu:

Mă opintesc
Spre culmile ce-n neguri se înglugă.

Acesta e drumul pe care ar trebui D-sa să meargă spre binele artei şi... al său, e drumul natural, indicat de frumoasele sale însuşiri sufleteşti."

(N. G.[eorgescu]-T.[istu], Un scriitor care vrea să fie ***nou:*** A. Cotruş, „Neguri albe", Alba-Iulia, 1920, în „înfrăţirea" <Foiţa ziarului „înfrăţirea", Cluj>, 1, 1920, p. 82.)

Sub semnătura lui Aurel Munte a apărut o recenzie extinsă în ziarul bucureştean „Luptătorul". Recenzentul nu cunoaşte creaţia anterioară a lui Aron Cotruş şi se limitează la discutarea poeziei după lectura volumului Neguri albe. El crede că primul volum al lui Aron Cotruş este Sărbătoarea morţii. După ce îl numeşte pe Cotruş poetul nou pe care îl dă Ardealul, evidenţiază talentul poetului, subiectivitatea liricii sale şi reflexul stării sufleteşti în textul poetic. Volumul a fost citit atent, dovadă alegerea citatelor, care exemplifică bine comentariul.

„Nu-1 cunosc pe d. Cotruş - poetul nou pe care ni-1 dăruieşte Ardealul - decât din volumaşul proaspăt tipărit şi intitulat Neguri albe.

Am căutat la librării Sărbătoarea morţii, volumul prim al acestui poet, despre care am auzit cuvinte de laudă. Nu l-am găsit însă. îmi pare rău şi pentru cetitorii acestei cronici. Aş fi putut să le vorbesc mai complet despre poetul Cotruş. Aş fi putut urmări poate şi evoluţia talentului acestuia. Căci Cotruş are talent, deşi multe bucăţi din volumul pe care îl avem în faţă stăruiesc să te dezmintă.

Cotruş e un subiectiv, un spectator al interiorului său sufletesc. Poeziile din Neguri albe exprimă scurt şi pregnant stările sufleteşti momentane şi, deci, variate ale creatorului. Din acest punct de vedere cartea nu apare ca un drum cu coborâşuri şi suişuri, după cum clipa creaţiunei e o relaxare sau o intensitate sufletească. Un moment de scepticism, blazare, deznădejde apropie elegiile:

Picioarele-mi de-ntârziat nomad
Mă poartă zi de zi,
Mai şovăind,
Mai greu
Şi-nţepenite braţele îmi cad -
Prea le-am întins, în visuri dulci, mereu,
Buiac, aprins prin neguroase sfere,
După fantome efemere,
Pâinea mea de toate zilele - Durere!

Ori şi mai pronunţat:

Din vasta noapte-a lanurilor coapte,
Cu vântul vin amăgitoare şoapte...
O, vântule,
O, vântule moliu,
Nu simţi cât e de beznă şi pustiu -
Şi-n mine ca şi-afară - miez de noapte?

îh schimb, o clip de neîncredere în puteri, de nădejdi, de avânt, clădeşte adevărate imnuri vieţii:

O, a trăi, a trăi!.
Risipindu-te cu dărnicie, zi de zi!
O, a străbate ne-mblânzit, biruitor,
Ca un năprasnic colonizator,
Pe trenurile şi pe navele vOinţii tale,
Prin văi, prin munţi, pe mările fatale,
Pentru a clădi,
Surâzător, senin, în bine şi în rău,
Clădiri să-nfrunte vremuri şi urgii,
Clădiri,
Pentru risipitorii fii ai sufletului tău!...
O, a trăi!-
Şi-a te-nălţa, şi-a te învinge zi de zi!

întregul volum e oglinda sufletească a d-lui Cotruş, care ar urma, deci, să fie un poet liric. Liric e, fără îndoială, d. Cotruş, dar d-sa e, în acelaşi timp, şi un intelectual şi deci are foarte dezvoltat simţul autoanalizei; d. Cotruş nu e numai stăpân pe sentimentele sale, ci e şi un tiran al lor, le înfrânge, le înăbuşă, aşa încât abia dacă acestea reuşesc să izbucnească ici, colo. De altfel, sentimentalismul d-sale îl simţi în lipsă, după cum simţi subiectul unei propoziţiuni eliptice. îngrădirea şi alungarea sentimentului lipseşte poezia de avânt şi de aceea bucăţile d-lui Cotruş n-au nevoie de vorbe multe.

Câteva rânduri, o stare de moment şi poezia e întreagă:

Cum stau gândind că toate-s în zadar,
Nimicnicie! Sub urzirile-ţi obscure,
Mă tulbur făr' să vreau
Tresar,
Ca pinul sub întâia lovitură de secure!

Aceasta din punctul de vedere al materialului poeziei d-lui Cotruş."

Analiza urmează traseul maiorescian al fondului şi formei. Aurel Munte pare receptiv la nou şi discută poezia lui Cotruş şi din perspectiva inovaţiilor formale. Ca perspectivă şi mod de receptare, recenzentul este mai apropiat de E. Lovinescu, prin plasarea poeziei lui Cotruş ca şi contribuţie modernistă a Ardealului.

„în ce priveşte forma, d. Cotruş rupe cu îngrădirile poeticei. D-sa hrăneşte instinctiv ritmul şi dispreţuieşte deseori rima. Nici un reproş. Trăim în vremea revoluţiilor şi e firesc să găsim noul şi în literatură. Numai o condiţie, acest nou să fie şi frumos. Pentru că reuşeşte, uneori, să ne dea senzaţii estetice, rămâie d. Cotruş la forma în care se simte bine.

Metaforele îndrăzneţe şi bine plasate, imagini puternice, noi, şi un sentiment - veşnicul, al dragostei, - vedeţi? un sentiment, - fac să strălucească

deosebit, cele 3-4 minunate şi **singurele adevărate poezii,** din **Neguri albe.** Citez un tablou al voluptăţii:

Iţi caut lacom gura-n întuneric
Şi sufletu-ţi neînţeles, himeric,
Iar sânii-ţi calzi, sub sărutarea mea,
în mătasurile cenuşii
Palpită speriaţi, încetişor,
Ca doi rotunzi şi tineri colibri,
Surprinşi de-o mână aspră, grea,
în primăvara dulce-a cuiburilor lor...

Şi dintr-un frumos strigăt al dorinţei, transcriu strofa:

Vreau ochii-ţi îmbătaţi
De patima nebună, de visare,
Vreau fantezia ta aprinsă de viziuni
Vreau orele-ţi posace
Şi voluptatea ta, ce toaleta-şi face
într-un delir de casă de nebuni!"

(Aurel Munte, A. **Cotruş, „Neguri albe",** în „Luptătorul", rubrica Recenzii", Bucureşti, II, 1921, p. 173.)

Comentând, în „Gândirea", volumul **Mâine,** Nichifor Crainic face unele consideraţii şi asupra poeziei anterioare a lui Aron Cotruş. Nici el nu cunoaşte întreaga poezie a lui Aron Cotruş, menţionând, eronat, că primul volum este **Sărbătoarea morţii.**

„întâiul său volum, **Sărbătoarea morţii,** avea o atmosferă lugubră de cadavre soldăţeşti şi de zări însângerate. Fostul prizonier ardelean în Italia blestema în perioade lungi şi dezlânate un război întors împotriva naţiei lui: războiul austriac. Defaitiştii şi umanitariştii noştri, deopotrivă cu simboliştii, îl revendicau: unii pentru atitudinea lui care, de fapt, era un naţionalism contrariat de fatalităţi istorice, alţii pentru forma lui liberă şi dezlânată. **Neguri albe,** volumaşul ce a urmat, în contrast cu lugubra inspiraţie a celui dintâi, aducea o poezie simplă şi concisă, de lumină, de frenezie vitală, de optimism în dezlănţuire, de împăcare cu soarta şi cu frumuseţea regăsită a lumii. în ultimele-i poezii rezultatul de la început reapare bruscat în optimismul său fremătător de nedreptate socială."

(Nichifor Crainic, **Cronica măruntă,** în „Gândirea", VIII, 1928 nr. 10 p. 421-422.)

Volumul **Versuri** este anunţat, la apariţie, în revista „Banatul" (Timişoara, an. 1,1926, nr. 1, p.,50-51). La rubrica **Cronici** se notează: „între volumele de versuri amintim cel al poetului ardelean Aron Cotruş: **Versuri** (Ed.[itura] Sămănătorul, Arad). Aceste câteva versuri pe care le citām vorbesc mai mult decât orice reeomandaţie:

Cu haine şi cu gânduri întinate,
ostenit de aşteptări şi de păcate,
Eu mă opresc, şovăitor, pe-o clipă,
la intrările-ţi neprieteneşti, obscure,
Catedrala mea sălbatică - Pădure!

Cu ochii umezi la pământ eu cad
Şi lacrimile-amare svântu-le
cu haina ta duhovnice nomad,
vântule, vântule!"

Autorul rubricii semnează L.B. şi este, neîndoielnic, Lucian Blaga, care publică în acelaşi număr articolul **Barocul etnografiei româneşti.**

O recenzie a lui George Baiculescu din „Propilee literare" semnalează apariţia volumului **Versuri.** Textul este important deoarece remarcă virtuozitatea stilistică, trăsătură ocolită, dacă nu neglijată, în alte comentarii. Recenzentul va fi consecvent în a remarca această calitate a poeziei lui Cotruş.

„Este în poezia d-lui A. Cotruş o atmosferă aparte, de largă şi grea evocare, de aspre năzuinţi şi o virtuozitate stilistică remarcabilă. Poetul se simte înfrăţit cu natura întreagă, cu drumurile, cu depărtările, cu munţii, cu întreaga imensitate pe care vrea să o interiorizeze. Versul frânt şi dur învăluie sentimente, ce sunt redate ca simple atitudini, ca în Primăvara:

Prin geamul larg deschis
Primăvara îmi întinde-un ram de liliac în floare
Lacăte de linişte la uşi atârnă seara
Cu degetul ei de catifea
Şi-un liliac atins de-o mână nevăzută
îşi ninge florile în amintirea mea...

sau ca năzuinţi uriaşe în **Către cer,** bucată ce aduce în final energia neînfrântă a voinţei:

Munte:
Va putea iubirea şi răbdarea mea de fier
Să te-nfrunte?
Va putea să smulgă lacom toate sevele şi tainele din tine?
Să-ţi smulgă în foamea-i fără de hotare
Bogăţia, sufletul, eterna nepăsare?...
O, munte, munte! Ascunziş de foc, de aur, de gheţare,
Cu orice pas ce-l fac pe cărăruile-ţi prăpăstioase şi haine,
Flămând de mine însumi şi stingher,
Parcă mă urc biruitor, cu câte o treaptă tot mai sus, în mine,
Prin întunericul, pe munţii arşi din mine,
Către cer."

(George Baiculescu, **„Versuri" de** A. **Cotruş,** în „Propilee literare", Bucureşti, 1,1926, nr. 7,15 iunie, p. 16, rubrica „Recenzii".)

Volumul Versuri (1925) este receptat prompt şi de către Perpessicius printr-o cronică literară, publicată în revista condusă de Al.T. Stamatiad, „Salonul literar" din Arad. Criticul mai comentează, în aceeaşi revistă, Doine din război şi câteva povestiri de Vasile Savel (Biblioteca *Semănătorul,* Arad) şi Al. T. Stamatiad Câţiva scriitori (Biblioteca *Semănătorul,* Arad), iar Const. Şăineanu scrie despre Critice de E. Lovinescu (ediţie definitivă, I), editura Ancora, Bucureşti.

Perpessicius remarcă, între primii, noutatea viziunii venită din pasiunea descătuşării, a dezlănţuirii marilor energii, relaţionând poezia lui Cotruş cu vitalismul poemelor lui Whitmann, comparaţie pe care o vor prelua şi alţi critici.

„Poezia d-lui Cotruş s-a afirmat dinainte de război cu volumul de impresionante poeme din Sărbătoarea morţii. Erau aspecte puţin întunecate din marele război european pe care d-sa l-a cunoscut înaintea noastră şi-n care străbătea ceva din nota caracteristică a d-lui Cotruş: neliniştea în faţa celor două mistere, viaţa şi moartea. Culegerea actuală din Versuri accentuează şi intensifică această nelinişte. «De m-aş fi născut, Naturo, după voia mea, pe măsura visurilor mele fără de hotare...» e începutul unuia din acele imnuri de energie aşa de frecvente în poezia d-lui Cotruş. «De dorul zorilor, mă voi lupta, cu ceaţa grea, cu carnea mea» sunt alte două versuri din această neîntreruptă şi îndărătnică strădanie de-a urca spre cer, de-a se înfrăţi cu bradul, de-a se întrece cu şoimul. «Că m-a frământat o viaţă ca un tânăr plop sub vânturi, şi carnea mi-a fost numai foc şi vijelii» e un final de poemă în care imaginea e sugestivă pe cât de tipic pentru ideologia sa e conţinutul. Poezia d-lui Cotruş aminteşte - în proporţii reduse la o scară adecuată - vitalismul poemelor lui Whitmann, fugosul rapsod al Americei, o energie imprimată de o lâncezeală caracteristică firii noastre şi a cărei echivalenţă poate fi urmărită în poema **O,** plecările, plecările..., în care nesaţul de zări se rezolvă în doină, parcă, şi versul are ceva din legănarea valului. Alături de poemele acestea reprezentative, se mai întâlneşte o latură sentenţioasă şi o alta de miniaturi expresive, un soi de interjecţii lirice în care poetul sugerează în linii sobre un drum de ţară, o pustă («ca o sălbatică ţigancă pusta îşi deschide sânii înaintea ta...?»), viaţa - port feeric, copilăria etc. Nimic n-ar putea da o imagine mai precisă ca acest citat, graţios şi simbolic:

Pe un tablou

Mi-ai făcut un dar ca în poveşti: -
în joc de umbre şi lumini vrăjitoreşti,
Mi-ai adus în casă Muntele...

Şi-acum, deasupra mesei negre şi străine
Parcă-mi freamătă păduri bătrâne, româneşti,
Iar noaptea, toată ţara-mi parcă doarme lângă mine."

(Perpessicius, A. Cotruş, „Versuri", în „Salonul literar", Arad, 1,1925, nr. 6, octombrie, p. 55.)

Cea mai amplă cronică la apariţia volumului Versuri, având un accentuat caracter analitic, a publicat Const. D. Ionescu în revista „Datina". De la început, criticul pune poezia tânărului Aron Cotruş sub semnul lirismului nou. El distinge în poezia vremii două direcţii distincte.

„Lirismul actual pare să-şi precizeze drumurile. După o lungă zbatere pare că am trecut de răspântia rea. Au rămas două direcţii distincte: 1) aceea a extremei stângi care ţine la importul absolut şi necondiţionat, primind noutatea, fără a încerca s-o adapteze la condiţiile climei locale şi 2) aceea justă şi cuminte cu înnoiri echilibrate, ale cărei altoaie sunt în consonanţă cu trunchiul de inserţiune. Reprezentanţii primului curent constituie o simplă curiozitate, un laborator de alchimie experimentală, lipsită de spiritul realităţii organice. Ei merg cu aventura mai departe: duc noutatea la originalitate exagerată şi o transformă în caricatură, cad în afară de sfera pozitivului şi ne vom opri la încercările lor cu alt prilej.

Există, însă, direcţia majorităţii care nu-şi ritmează mersul în salturi de lăcustă, nu nimiceşte busola trecutului şi caută împăcare între elementul nou de transplantare şi baza de cultură. Germenele nou încearcă pe fondul vechi condiţiile de stabilitate."[...]

Aron Cotruş este integrat făuritorilor lirismului modern, cu o poezie nouă, pe care cronicarul o analizează în amănunt. Redăm ampla cronică din revista „Datina" din momentul în care se ocupă de poezia lui Aron Cotruş şi depăşeşte faza teoretizărilor, cam prolixe şi imprecise în diagnostic şi exprimare.

„Făuritorii lirismului modern, care nu pierd din privire trecutul şi aleg din haoticul prezentului ceea ce este în acord cu tradiţia, s-au înmulţit şi vor birui prin număr şi calitate. Extremiştii se împuţinează, capitulează prin tăcere şi renunţare sau duc lupta de singuratici în bastioanele de avangardă izolată. Pe când cei mulţi, solii poeziei de echilibru îşi strâng rândurile în mase compacte spre a fixa definitivul triumfal unei arte noi. De dânşii trebuie să ne ocupăm. Dacă critica vrea să şteargă bătrâna acuzaţie de parazitară pe socoteala artistului, are datoria să-şi spună cuvântul când în bolţile sălii seniorale a literaturii a răsunat cântecul unui nou trubadur. Şi în rândul cântăreţilor recenţi este şi d-l A. Cotruş. Majoritatea cititorilor trebuie să fie ajutată în înţelegerea poeziei sale, iar poetul să audă părerea lor."

Criticul nu are o privire clară asupra activităţii literare a lui Aron Cotruş, de aceea consideră, eronat, volumul Sărbătoarea morţii ca fiind primul volum al poetului.

„Deşi d-l A. Cotruş nu este dintre cei de prea curând sosiţi, se poate considera printre dânşii. în primul său volum (Sărbătoarea morţii) nu l-am putut vedea decât parţial. Cânta doar războiul, sufletul terorizat de durerea tranşeelor şi a morţii. In grozăvia momentelor supreme nu este posibilă contemplaţia. Completarea şi veridica sa înfăţişare o avem de la 1918 încoace. Revistele ne-au procurat, din timp în timp, câteva stihuri, iar în anul acesta, în editura de la Arad, a bibliotecii ***Semănătorul,*** poetul a făcut din acestea o modestă culegere, cu un titlu comun (Versuri), dar cu un conţinut deosebit. îi vom răsfira filele, să dobândim convingerea de ce mijloace posedă, să-i cunoaştem poezia.

i

Aduce ceva nou? Ce făgăduieşte pentru viitor? Cu înţelegerea primitoare ce trebuie să avem pentru orice lumină nouă şi cu răbdarea unei atente observaţii ne vom apropia de poezia d-sale."

în cronică se evidenţiază valoarea şi rolul simbolului în poezia lui Cotruş, discuţia urmând dihotomia fond-formă. Criticul crede că a găsit textele realizate, pe care le citează ca atare, şi pe cele mai puţin izbutite, de asemenea citate. Atitudinea este simplistă şi arată limitele criticii practicate de Const. D. Ionescu.

„Poezia d-lui Cotruş este poezie nouă, înţelegând prin aceasta creaţia născută nu dintr-o bază pur sentimentală, ci dintr-o emotivitate ideologică. Este simţirea depănată din învălmăşirea de gânduri. S-au numit unele producţii noi <simţire intelectualizată>, calificarea i se potriveşte şi d-sale. Aşa fiind este o abstracţiune care nu s-ar fi putut turna în altă formă decât a simbolului. Fond şi formă mai proprii d-sale. De aceea nici nu izbuteşte în alt gen. Aşa de pildă, încercând să utilizeze exprimarea directă şi simplă, ca în ciclul Sub flamuri vrăjmaşe, nu izbuteşte. Inspiraţiile sale de valoare sunt încorporate în simboluri: Bradul, O, plecările, plecările..., Bivolii, Am înflorit întocmai ca un măr, Viaţă, port feeric, Singurătate.

Fireşte că se găseşte în faza încercărilor şi simbolul n-ajunge totdeauna la desăvârşire. Mai sus am citat bucăţile cele mai izbutite, să cităm şi seria celor nereuşite. Numai atitudini, simboluri neîntregi, tipare imperfecte, neartistice, pe cari suntem siguri că la o culegere apropiată, prin revizuiri, d-sa le va elimina. Aşab.fună] o.[ară] De m-aş fi născut, naturo, după voia mea. Sunt numai articulări, membre disparate, cari se estompează şi se pierd, fără să sugereze cititorului o stare psihică. Tot astfel: L-am întâlnit pe Dumnezeu, Cu haine şi cu gânduri întinate, împrăştie-te ceaţă..., Drum de ţară, Aspru, singuratic, Copilărie, Drumurile. Şi am putea înmulţi citatele titlurilor. Nu e necesar. Cochidem: sunt două categorii tot atât de mari: 1.poezii izbutite. 2.poezii neizbutite.

Nu intrăm într-o minuţioasă cercetare estetică. Am indicat în treacăt câteva slabe, vom privi analitic, mai de aproape una, spre a ilustra tuturor cele din categoria ei. Iată poezia Copilăria:

în zăpuşala grea
Cântă-un cocoş departe undeva
Un glas de clopot se aude - abia-abia,
Parc-ar veni de dincolo de viaţă...
Ceva în mine se fărâmă şi îngheaţă...
M-opresc pe deal şi parc-aştept din alte vremi pe cineva,
Iar dangătul ce se aude - abia-abia,
Parcă tânguie prelung copilăria mea...

Elementele care ar trebui să provoace emoţiunea fundamentală, regretul dureros după copilărie, nu sunt suficiente. Sugerarea nu se poate face, fiindcă cele patru imagini la un loc sunt prea sărace: a) cântecul cocoşului în zăduful

verii, b) glasul de clopot care vine parcă „de dincolo de viaţă", c) sfărâmarea unei părţi înăuntrul sufletului, d) oprirea pe deal, aşteptarea cuiva şi auzirea dangătului de clopot ce tânguie copilăria sa; toate nu formează decât începutul unei emoţii, fără a o consolida trainic în sufletul cititorului. La un loc nu încheagă decât un fragment ale cărui componente nu sunt amănunţite şi articu-laţiile de detaliu apar ca nişte cartilage. Lăsăm pe seama poetului revederea bucăţilor şi prezentarea sub o altă formă sau chiar părăsirea lor. Piesele amorfe stau alături de numeroase firişoare de aur. Nădăjduim că în a doua culegere le vom găsi numai pe cele de al doilea."

Se trece, apoi, la examinarea „conţinutului sufletesc", criticul făcând legătura şi cu motivele ori atmosfera poetică din creaţia altor poeţi. Apropierea este de multe ori forţată, datorându-se mai mult popularităţii poeţilor, decât unei reale înrudiri (Minulescu, Cerna). Cu o privire critică incisivă găseşte elemente specifice poeziei, cum ar fi reflexivitatea, dematerializarea, tendinţa metafizică.

„Bucata O, plecările, plecările... a fost apropiată de unii recenzenţi de poezia minulesciană. Repetarea de trei ori, prezenţa portului şi gării, depărtările etc. au fost pentru dânşii elemente destule ca s-o considere în linia poeziei d-lui I. Minulescu. E mai mult decât o poezie de şcoală. Atmosfera vaporoasă de aici trage dâre de blândă lumină reflexivă, o punte de reflexiune spre o regiune care se întinde dincolo de concretul vieţii. Este dematerializarea pentru o plutire metafizică:

Spre marginile lumilor şi ale gândului,
Spre marginile sufletului meu — flămândului!...

Suflete, deschide-ţi pentru-nalturi, pentru depărtări şi vecihicii, aripele!

D-1 Cotruş trece dincolo de relieful minulescian, care se mărgineşte doar la cantilena reveriei nostalgice pentru ţări şi porturi noi. Noutatea inspiraţiei este dusă mai departe de atmosfera d-lui I. Minulescu. Este visarea mistică a unor întinderi nespaţiale şi imateriale. Am ales-o întâi pe aceasta pentru amploarea de cadru şi elanul sentimental larg. Dar înaintea ei, ca trepte care se subsumează, sunt altele. S-ar putea alcătui un ciclu ce prea bine s-ar numi Excelsior! Sunt toate acele poezii în care tema fundamentală este zborul spre înălţimi şi lumină.

Simbol al descătuşării din piatra pământului şi îndreptarea spre zările luminoase, simbol al sufletului desprins de pe coaja materială, vizând înălţimile albastre, este Bradul „ce pare-un vrăjit, primăvăratic gând al stâncii oarbe, rătăcit între prăpastie şi cer..." Simbolul, concentrat şi energic, închide în sine năzuinţa umană de a se ridica sus în sfere de spiritualitate. Aceiaşi râvnă alcătuieşte pivotul poeziei Către cer:

Flămând de mine însumi şi stingher,
Parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus în mine,
Prin întunericul, pe munţii arşi din mine,
Către cer!

Prin acestea poezia d-lui Cotruş este adiacentă lui Cerna **şi** Eminescu din inspiraţiile similare. **Bradul, Către cer, O, plecările** se pot îngemăna cu **Ideal, Floare şi genune** de Cema. E poezia care te îmbarcă în năvile elanului, ca să te poarte în lumi îngheţate, pure **şi** luminoase, în lumi de gând, înalte şi cât mai depărtate de durerea pământească. Este o obsesie proiectarea aceasta peste lutul pământesc. Imaginea bradului ce se săgetează în infinit, este parcă cea mai justă expresie plastică a conţinutului său sufletesc:

De m-aş fi născut, Naturo, după voia mea
Pe măsura visurilor mele fără de hotare,
Aş creşte, poate, peste timp
Ca peste-abis un brad de-a pururi verde
Ca munţii de puternic, aş trăi cât ei!

Ea revine adesea; o găsim în poezia **De-aproape sau din** depărtări:

... am râvnit ca gândul meu stingher
să fie punte de-aur între glie şi-ntre cer?!

Iar în **O, plecările, plecările...:**

Suflete, deschide-ţi pentru 'nalturi, pentru depărtări şi vecinicii, aripele!...

Dorul depărtărilor apare şi altădată, b.[ună] o.[ară] împrăştie**-te** ceaţă!
Zborul spre lumi de taină, ascensiunea îndrăzneaţă în spaţii farade sfârşit, această vigoare în planare spre tării nepătrunse, se acumulează uneori în masivitate de forme materiale, de forţe răscolitoare. **Ştii tu** să**-nfrunţi, ca om deplin, viaţa?!** şi **Bivolii** constituiesc o altă faţă a aceluiaşi energetism. Cea dintâi: o energie care scapă exploziv **şi** se desfăşură într-un grad suprem de dinamism; cea de a doua, o energie înlănţuită, întemniţată în greutatea materiei. Pentru prima categorie este de remarcat hiperbola în culminare:

Ţi s-or feri din cale munţii, vad tăia-ţi-or apele
Omul nou din tine birui-va lumea..

In **Bivolii** este plăsmuită forţa pasivă, leneşă ca un monstru statuar care visează la marginea deşertului. In literatura românească nu găsesc un bloc asemenea acestuia. Este tot aşa de puternică evocarea ca în **Boul** lui Carducci:

Şi-aşa cum trec,
Greu
Unu ca celalt,
Par statui reci tăiate în bazalt,
Par statui grosolane, vii, masive
De crunte animale primitive...

A doua serie, cu totul deosebită de acea de până acum o formează poeziile care alcătuiesc călătoria printre amintirile copilăriei. Viaţa anilor fragezi e văzută prin mirajul depărtărilor şi este conturată de duioşie. în contrast cu vigoarea avântului stă acum regretul după cele ce nu se mai întorc. Sunt aici note de intimitate, de omenesc pe care îl trăim cu toţii:

Drum de ţară! Drum de ţară!
La fiecare cotitură a ta, în astă seară,
Parcă mă-ntâlnesc cu cel ce-am fost odinioară...

Tonul minor se simte din armonia internă:

M-opresc pe deal şi parc-aştept din alte vremi pe cineva,
Iar dangătul ce se aude abia, abia,
Parcă tânguie prelung copilăria mea...

Vârsta aceasta îi este atât de dragă, că preferă să se coboare de pe înălţimi pentru a asculta cântecul cucului din codrii copilăriei:

Prin codrii nepătrunşi, spre culmi înzăpezite,
Spre zările ce-s numai taine şi ispite,
Eu mă opresc o clipă-n drumu-mi pentru tine,
Cucuie, cucuie, cucuie!...

Şi cum te-ascult, sub aste vânturi grele,
M-ascult parcă pe mine şi pe tine,
în zările copilăriei mele,
Cucuie, cucuie, cucuie!...

Şi tot aşa în Cad întruna florile de pruni...[...]
De la simpla atitudine contemplativă, evocatoare, sentimentalitatea promovează, ca să ajungă în contrast deplin cu tăria primei serii de poezii. încordarea avântului se destinde până la depresiune. Din înălţimile idealului când visul se sfarmă, sufletul se prăbuşeşte în abisul îndoielii şi pesimismului. Realitatea îl ţintuieşte crud, aici jos:

Oricât ne-am zbate, cât ne-am opinti,
Ca mâine toţi, la fel, ne-om întâlni,
în tăcerile de vecinicii,
Frate vierme!

Imaginea nimicniciei vieţii „port feeric" se risipeşte şi într-o zi

Pleca-vom singuri, goi, săraci spre vecinicie,
Pe nevăzute nave de-ntuneric...

Peste sufletul poetului alunecă o mireasmă elegiacă **în** cimitir, unde e atâta floare, dorm atâţia prieteni:

Atâtea primăveri, atâtea veri, atâtea toamne,
Cu cari m-am coborât şi mă cobor şi eu
Mereu,
înfrânt,
Fărâmă cu fărâmă în mormânt!...

îmbătrânim... Durerea trecerii valurilor de oameni exprimată odinioară de D. Zamfirescu în metrul reţinut parnasian, o sfarmă în accente abrupte d-l Cotruş în versurile:

Se-mprăştie sălbatic tinereţea mea...
Ca florile de măr în vijelia grea...
Şi s-o adune de pe căile-mi şi căile-ţi pustii
Nu-i pe pământ putere, mână fermecată...
O, nu-i
Şi nu va fi
Niciodată! Niciodată! Niciodată!...

Din sufletul poetului a pierit de mult credinţa serafică a copilăriei; vânturile cercetării l-au purtat zadarnic, n-a găsit adevărul. Cel ce-a înfruntat înălţimile şi a năzuit să se ridice spre bolţile albastre, este înfrânt şi umilit. Ultima poezie e de o sfâşietoare durere, durerea neputinţei de a descifra nepătrunsul:

Doamne, sunt sătul de-a căuta-n zadar necontenit...
Doamne, nu mai pot să sufăr şi să lupt...
în faţa ta, zdrobit,
Iată, îţi întind toiagul rupt
Al drumului fără-nceput şi fără de sfârşit!...

Artificializarea vieţii moderne a oprit revărsarea sufletului în peisaj (natura dacă nu este absentă, e redusă la minimum) şi a contractat tentaculele spirituale în interior. Existenţa externă - non eul - a constituit un „oribile visu", poetul s-a refugiat în lumea lui.

Nu-i pe pământ putere, mână fermecată...
de aceea
Flămând de mine însumi şi stingher
Parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus în mine

Spre marginile lumilor şi ale gândului
Spre marginile sufletului meu, flămândului!...

Astfel este explicabil caracterul de căpetenie al artei actuale: interiorizarea. Fiindcă viaţa lumii ne terorizează, ne construim una a noastră proprie. Şi poetul Cotruş este un reflex al veacului. Găsim la dânsul această făgăduire a bucuriei vieţii, precum şi refugiul în încăperile sale sufleteşti. Interiorizarea e aşa de mare că nici accente pasteloide nu are poezia sa.

Frământările sufleteşti zvâcnesc într-un ritm şi o muzicalitate nouă, dintr-un adânc fond de sinceritate - însuşiri capitale pentru poezia lirică.

Discreţia evocărilor, deznădejdea neputinţei în faţa marilor întrebări sau a vieţii efemere, zborul săgetat şi plasticitatea statuară dacă nu ating totdeauna perfecţia estetică, în volumaşul de faţă, o vor realiza în cele viitoare. Dacă ar avea însă puterea de a se feri din calea extravaganţelor! Ispitele zgomotoase ale artei „înaintate" pândesc la răscruce şi fură duhul ca ielele.

Oricum, lirica românească are în d-l Cotruş un poet de valoare şi aşteptăm să devină un mare artist. Credem că viitorul nu ne va dezminţi.

N-am stăruit în analiza estetică, fiindcă este culegerea prea sumară. Deşi e insuficientă chiar pentru încadrarea şi determinarea tuturor temelor, ne-am ocupat cu definirea conţinutului, spre a scoate pe primul plan noutatea materiei, a fondului.

Analiza prezentă, credem, constituie un preliminar pentruo marginalie mai largă la volumul mai mare pe care d-l Cotruş l-a anunţat, dar nu ni l-a dat până acum. Socotim că acolo îl vom găsi întreg, din punct de vedere estetic şi psihic. Volumaşul prezent creionează linii sufleteşti şi realizări estetice îmbobocite în capsulă, care conţin viitoarea floare. Pe aceasta o aşteptăm cu tot interesul şi întreaga speranţă.

(Const. D. lonescu, Aspecte din lirismul nou. „Versuri" de A. Cotruş, în „Datina", Tumu-Severin, III, 1925, nr. 9-10, noiembrie-decembrie, p. 156-161.)

Volumul **în** robia lor beneficiază de un număr mare de cronici, Aron Cotruş fiind, deja, un poet care s-a impus în literatură. Critici şi scriitori importanţi scriu despre poezia lui Cotruş.

într-un număr din „Banatul"(Timişoara, an 1,1926, nr. 4, p. 54), la rubrica „Efemeride", într-o notă nesemnată, dar care îi aparţine lui Lucian Blaga, se consemnează: „Zilele acestea a apărut un volum de versuri intitulat **în** robia lor şi semnat de cunoscutul şi talentatul poet A. Cotruş. Poezie impresionistă-melancolică ca natura, dar lipsită de pesimism. Ritmul acestor poezii e foarte muzical şi plăcut. **în** robia lor se prezintă sub o haină albă, ca un volum bine îngrijit - tipărit de tipografia «Corvin» din Arad, într-o formă modernă şi chiar luxoasă."

Emanoil Bucuţa comentează volumul în revista „Societatea de mâine", într-un stil ce umple cronica de poezie, Emanoil Bucuţa regăseşte în poezia lui Cotruş imaginea satului ardelean, revolta şi neliniştea, visul spre o nouă artă, cuvântul care exploatează şi lexicul regional. Diferit de alţi comentatori, Bucuţa accentuează pe romantism ca o orientare din care sau împotriva căreia s-au desprins alte mişcări culturale ale veacului al douăzecilea.

„Ca şi poetul volumului alb, **în** robia lor, mă uit la capătul citirii cum un flăcău voinic trece în căruţa de lucerna, prin fundul versurilor, ca printr-o seară plină cu fulgere din senin.

<Un voinic flăcău trecea>

E una din meditaţiile cele mai frumoase ale mănunchiului. E în ea cadrul de sat ardelean, neliniştea, răscoala furtunoasă fără urmări, suspinul după un vis de artă şi de viaţă neajuns, e cuvântul crud şi regional şi e versul nedeopotrivă, care fac pe Cotruş.

în poezia lui îl descoperim, fireşte, pe poet, dar prin el, şi dincolo, mersul frământat al scrisului de azi. Ar trebui să spun că această sfredelitoare căutare de sine, cu neîncrederile şi entuziasmurile, cu robia «lor», a strămoşilor, alături de trecerile în domeniul social, nu e decât o faţă a noului romantism, care se strecoară pe cinci sute de porţi deschise în vremea noastră. îi strigă oboseala în

urechi într-o nouă limbă, o îmbie cu vedenii de altă viaţă, care la o mie opt sute treizeci era de visări în cetăţi şi catedrale, iar acum e de îmbătare de maşinism sau de leşin psihanalitic.

Dar azi nu mai e îngăduit să-i zici romantismului pe nume: se supără pajii lui şi se supără şi el. Romantismul astăzi se ascunde sub haine de împrumut Şi el nu e decât tiparul unor zile de îndoială, dar şi de dor după zarea de Mare Egee unde se vede sclipind coiful de aur al Pallas Athenei. Acel dar e încă o poftă sălbatică de ieşire din sine şi clasicismul rămâne departe.

Ca şi poetul volumului alb, mă uit la capătul citirii cum un flăcău voinic trece în căruţa de lucerna, prin fundul versurilor, ca printr-un cer înserat.

Şi cu toate acestea - romantic."

(Emanoil Bucuţa, **Versurile lui Cotruş,** în „Societatea de mâine", Cluj, III, 1926, duminică 4 şi 11 iulie, nr. 27-28, p. 491.)

Tot o cronică dedică volumului şi Tudor Vianu în „Gândirea", pe care îl comentează alături de **Descântecul şi flori de lampă** de Ion Vinea, **Feţele unui veac** de Lucian Blaga şi **Epigrame** de Cincinat Pavelescu. Este un mod inteligent şi subtil de a discuta eticul în literatură, o componentă care nu exclude, în nici un caz, esteticul. Traseul hermeneutic al lui Tudor Vianu vine dinspre estetică şi filosofia culturii şi reuşeşte să evidenţieze valori esenţiale ale poeziei cotruşiene, despre care nu au vorbit alţi recenzenţi, dar care vor fi reluate şi accentuate în viitoare texte critice. Tudor Vianu pune în relaţie poezia lui Aron Cotruş cu cea a lui Walt Whitman şi Emil Verhaeren.

„Omul despre care stă mărturie volumul d-lui A. Cotruş **în robia lor** este o fiinţă a cărei însuşire preponderentă ar fi **generozitatea.** Generos este mai întâi omul a cărui viaţă sufletească se dezvoltă prin mari revărsări sentimentale. Mai puţin atent la nuanţe, înclinat mai puţin să despice, lumea şi propria lui experienţă intimă i se înfăţişează în vaste şi sintetice configuraţii. Stăpânit de o mare frenezie lăuntrică, generosul întinde asupra lumii, sentimentul excelenţei sale personale. Adoră aşa dar, mai mult decât iubeşte, pentru că gestul afecţiunei sale nu se concentrează ocrotitor asupra infimei creaturi plăpânde, ci se întinde către marginile lumii, într-o păgână şi absurdă nevoie de posesiune. Pornită astfel către infinit, mişcarea sentimentală a generosului nu rareori rămâne fără obiect şi se extenuează către limita puterii sale de iradiaţiune. Generosul a fost reprezentat în literatura mondială mai nouă de un Walt Whitman, de un Emil Verhaeren, poeţii care îi stau mai de aproape şi d-lui A. Cotruş.

Să nu se mire nimeni că vorbim aci despre însuşirile omeneşti ale fiinţei despre care mărturiseşte volumul **în robia lor.** Scriitori ca d. A. Cotruş ţintesc nu atât către transfigurare artistică, ci, mai ales, către expresiunea nemijlocită a umanităţii lor. Frumosul se confundă pentru ei cu eticul. Intensitatea fiorului uman devine măsura frumosului artistic. Primatul afectului de otice fel ar fi dizolvă însă tot ce în artă înseamnă mărginire, sentiment al necesităţii formale, stăpânire şi obiectivitate, adică tocmai limpezire şi dominaţie a afectului şi astfel întâmpinăm la d. A. Cotruş, în formele unei libere versificaţii, sau acele

poeme mai largi al căror principiu de organizaţie nu este niciodată evident sau acele poeme mai scurte, făcute uneori din câteva versuri, în care sunt fixate impresiuni cu sugestiv răsunet.

Umanitatea pe care o mărturiseşte d. A. Cotruş caută când să se adune din depărtările eredităţii anonime, ca în versurile pe care ne place să le cităm pentru energicul lor accent:

Au fost străbunii-mi hoţi de cai?
Au fost ciobani pribegi,
Stăpâni, fără hârtii de stăpânire, pe pământul ţării-ntregi?
Au fost haiduci năprasnici ei,

Ce-şi prelungesc acum, pe drumuri fără zări, prin paşii mei
Sălbaticile bucurii
Şi zbuciumul vieţii lor vijelioase şi pustii,
Şi aspra râvnă de-a fi slobozi...
Şi neînvinsul dor de-a pribegi?!...
când se regăseşte în tonul exultant al vârstei tinere:
Sub ăst copac străvechiu am odihnit odată de demult...
Aveam atuncia douăzeci de ani;
Creşteau în mine poftele într-un imens, ameţitor tumult;

Ardea pământul, paşii-mi lacomi şi tirani...

când se dăruieşte semenilor, puterii şi revoltei lor, ca în poema **Minerul:**

Când am trecut pe lângă el,
Ca un enorm, neîmpăcat rebel
Şi-a ridicat ursuz voinicul trup de-oţel
Şi mi-a făcut, în silă, loc să trec
Iar ochii-i m-au izbit, grozav şi sec
în inimă şi-n frunte,
Ca nişte gloanţe crunte...

Pentru ca, alteori, aceeaşi furtunatică umanitate să se domolească şi resemnat să ne cânte ca în melodioasa poezie care se numeşte **Sunt frate cu bradul:**

Sunt frate cu bradul, cu firul de nalbă,
Biserică tristă, biserică albă...

Pământul acesta de viaţa-i mă leagă,
Biserică veche, biserică dragă...

Dar grele nelinişti pe-aici mă frământă,
Biserică mică, biserică sfântă...

j

Şi căile mele se pierd sub furtună,
Biserică mută, biserică bună..."

(Tudor Vianu, A. Cotruş, **„în** robia lor" <Arad, 1926>, în „Gândirea", Cluj, VI, 1926, martie, nr. 2, p. 83-84.)

Cronica lui Vladimir Streinu din revista „Sburătorul" discută afinitatea poeziei lui Aron Cotruş cu a lui Lucian Blaga. Este o corectă punere în relaţie a creaţiei celor doi poeţi, cu trimitere la spaţiul culturii germane. Nu despre influenţe se poate vorbi când avem poeţi de o asemenea valoare, ci doar despre afinităţi, despre coordonate apropiate pe care se desfăşoară poezia lor.

„Poate din rezerva dar şi din relativa insuficienţă de ordin plastic a poetului, i s-a făcut d-lui Cotruş nedreptatea de a fi socotit ca un răsad pus de mâna d-lui Blaga. Este eroarea unei trândăvii critice. Nu se va putea nega o similitudine de procedee şi, într-o anumită măsură, chiar una de material sufletesc. Este o chestiune extrem de dificilă însă a distinge între influenţă şi afinitate literară. Hotărându-ne prin fals pentru influenţă, rămâne să stabilim, cu ajutorul cronologiei literare, dacă d. Cotruş nu este, în loc de copilul cuiva, un strămoş. Sărbătoarea morţii a apărut în 1914/15, iar Neguri albe, deşi conţinând poezii scrise mai demult, au apărut abia în 1920, cu un an mai târziu decât numele d-lui Blaga. Totuşi, cu toată precizia acestor date, autorul care ne preocupă nu poate cuprinde locul cuvenit, printr-o puternică evoluţie artistică, d-lui Blaga. Iată cum pentru istoria noastră literară influenţa în discuţie se circumscrie de la sine în marginile unei simple supoziţii. Ar trebui astfel să ne hotărâm pentru cealaltă latură principială a chestiunii: afinitatea. înrudirea, însă, se reduce adesea la o notă temperamentală care, rezolvată în mijloace formale deosebite, se valorifică deosebit. Dar procedeele acestor doi poeţi prezintă caractere comune. Nedumerirea în care ne aruncă această constatare o risipim prin cunoaşterea mediului lor de formaţie artistică. Singurul element comun talentului lor este cultura germană. Nici d-l Lucian Blaga şi nici d-l A. Cotruş nu s-a altoit pe celălant, ci poezia germană actuală pe amândoi."

Criticul descoperă în poezia lui Aron Cotruş o manifestare plurală, evidenţiată prin aspecte contradictorii. Unul îl reprezintă dimensiunea existenţială, văzută sub semnul blazării, dar şi al unei puternice dezlănţuiri vitaliste. Incipient este de observat şi poezia socială.

„Rob al străbunilor, d-l Cotruş este torturat de pluralitatea pe care o reprezintă. Prin sufletul său defilează spectral umbre shakespeariene. Este aproape blazat de atâta viaţă consumată, depozitată în el şi totuşi avid de propria sa viaţă netrăită. «Sătul sunt de viaţă şi flămând... flămând». De aci o întreagă complexitate sufletească ce-şi apropie căpătâiele peste contradicţia lor de poluri. Pe lângă fantomele albastre ale strămoşilor, împăcarea extremelor vieţii sufleteşti formează a doua obsesie a spiritului d-lui Cotruş. Din zvârcolirea între ele se trage verbul energic al versului, dinamismul nepotolit, dar şi lungimile, care în căutarea cuvântului sintetic, se târăsc penibil. De aceea, interesant pretutindeni, d-l Cotruş este de preferit, însă, în scăpărări scurte:

Un verde copăcel...
Ca la un prieten aşteptat mă uit pierdut, la el...
Şi cum mă uit, orbit şi beat de soare,
Aud şi văd parcă prin vremuri
în freamăte prelungi titanica pădure viitoare.

în sfârşit, ca o degenerare a poeziei passeismului naţional se acuză inoportun în producţia d-lui Cotruş şi o latură de vagi revendicări sociale."

(Vladimir Streinu, A. Cotruş, „în robia lor", în „Sburătorul", Bucureşti, serie nouă, IV, 1926, aprilie, nr. 2, p. 22.)

Consemnând volumul, George Baiculescu găseşte interesul artistic în energia dezlănţuită, care stăpâneşte o materie în mişcare. Sunt, de fapt, semnele poeziei expresioniste.

„Poezia d-lui A. Cotruş este poezia voinţei; o energie nebănuită în idee, în formă, expresie viguroasă, muzicalitate aspră, majoră. în sufletul poetului se dă o luptă necurmată între două voinţi contrare, sintetizată în versul «Sunt sătul de viaţă, şi - flămând flămând...» sau în strofa:

Eu m-am născut să dărui, să mă dărui
Oricând şi-oricărui...
Să mă clădesc cântând, să mă izbesc şi să mă nărui...
S-aduc în casă-mi zarea, să-nalţ pământu-n cer,
Să dau şi niciodată înapoi să nu mai cer...

Dar adevărata poezie a d. Cotruş stă în setea de viaţă, în dorinţa de cucerire, admirabil exprimată în poema Copacul, simbol al energiei nestăvilite. Interesul artistic stă în realizarea acestei idei de stăpânire a materiei întregi, îngenuncheată de avântul sufletesc larg al poetului."

în continuare, G. Baiculescu citează poezia Copacul.

(George Baiculescu, „în robia lor" de A. Cotruş, în „Propilee literare", Bucureşti, I, 1926, nr. 9-10, 1 august, p. 46, rubrica „Recenzii".)

Alături de cronica lui Tudor Vianu, un text critic fundamental pentru ansamblul hermeneutic aplicat poeziei cotruşiene îl reprezintă cronica semnată de Perpessicius. O intuiţie critică de fineţe, în care exprimarea metaforică, de frumuseţe literară, se îmbină cu relaţionarea culturală.

„Trăieşte în poezia d-lui A. Cotruş destinul unui leu din Numidia, închis în cuşca cu gratii a unui circ roman. Sau, ca să coborâm cu acvilele în Dacia, soarta unui vultur pleşuv priponit pe stânca de gală a unui parc seniorial. Sau, deoarece am amintit de vulturi şi nu suntem chiar aşa departe de Caucaz, un soi de Prometeu, devorat de propriile-i năzuinţi.

Ca pe-o pâine caldă mi-am mâncat
în lungul drumurilor: inima...

E, cu ecou de anticitate, un vers dintr-una din poemele aşa de tipice ale lirismului d-lui Cotruş: «Mi-am deschis ferestrele spre toate orizonturile».

Această patimă peregrinantâ, care alcătuia şi fondul anteriorului său volum de **Versuri,** constituie şi laitmotivul acestui nou volum. Cu deosebirea că la accentele de aspiraţie din trecut, precum acele tentaculare apeluri din **O, plecările, plecările...,** în volumul de faţă, poetul se opreşte şi se apleacă peste ochiul de fântână al acestui destin, în taina căruia trimite câteva lumini indiscrete."

Perpessicius este criticul care discută retorica poeziei cotruşiene, accentuând modernitatea acesteia, ingeniozitatea construcţiei textului liric. Poemele, pe care criticul le numeşte de „dialectică genealogică", surprind dezlănţuirea largă, pentru ca, apoi, să se restrângă spre introspecţie, spre cunoaşterea de sine.

„Din acest examen al sufletului, d-l Cotruş realizează câteva poeme de dialectică genealogică, am spune, în care retorica d-sale împrumută accente din cele mai emoţionante. Şi iată, atunci, începând aşa de neliniştitor poema liminară a volumului **în** robia lor:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci
Haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt
La mine?

Şi peste această întrebare, altele cumulate, ca treptele de piatră ale unui trecut pe care iscoditoarea râvnă a poetului năzuieşte să urce spre cunoaşterea de sine:

Au fost străbunii-mi hoţi de cai?...
Au fost ciobani pribegi,
Stăpâni, fără hârtii de stăpânire pe pământul
Ţării-ntregi?...
Au fost haiduci năprasnici ei,
Ce-şi prelungesc acum pe drumuri fără zări,
Prin paşii mei,
Sălbaticile bucurii
Şi zbuciumul vieţii lor vijelioase şi pustii
Şi aspra râvnă de-a fi slobozi...
Şi neînvinsul dor de-a pribegi?!...
Sătul de ale şesurilor bucurii mărunte,
Când urc pe munţii lor mă simt un munte...

Iar acest orgoliu al poetului din ultimele două versuri şi permanenta preocupare de sine şi necurmata năzuinţă către obârşiile originare, către cetatea de piatra a strămoşilor, revine ca un gând alintat, de nenumărate ori în versul său, în aceeaşi poemă programatică:

Şi merg, şi merg, şi merg,
Pe cărări înguste spânzurate pe prăpăstii
Pe unde au trecut aprinşi de prea neogoiat
Belşug de sănătate,
Sau cu plete de argint,
Ducându-şi viaţa în cuţitele din brâu,
în vremuri de demult - străbunii...

sau în o alta, din aceeaşi spiţă, **Spre culmi".**

O, munte, tu biserica, moşia, casa mea...

Pe culmea ta-n nemărginire mă dezmărginesc...
Acolo sus, stingher,
Respiră trupul meu şi sufletul
Deasupra legilor de fier,
Deasupra zbuciumului pământesc...

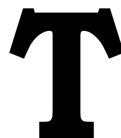
Vorbeam la început de soarta unui vultur priponit. D-l Aron Cotruş surprinde tot tragicul acestei situaţii: această năzuinţă, acest elan de ascensiune este - în fond - şi el tot o robie. Căci printr-însul vorbeşte imperativul tuturor atavismelor, a căror tiranie neutralizează sufletul personal al descendentului. Poema se şi sfârşeşte cu un tablou a cărui ingeniozitate nu o pot îndeajuns sublinia. El este de o graţie cu atât mai accentuată cu cât deschide în roca acestor versuri dure corola unui zâmbet feminin:

Frumoasa mea de fiecare gând,
Vrăjitoare palidă de patimi,
Mă vei putea tu oar-opri din drum pe
totdeauna?!
Ori poate mă vei opaci, doar de-azi pe mâni
- Stăpân şi rob vremelnic -
Ca pe străbunii-mi furtunatici vreo hangiţă
oacheşe.-ndrăcită,
La răscrucile primejdiilor mari,
La hanurile chefurilor lor păgâne?!...

întrebări, mai la urma urmei, naturale: căci un rău prin alt rău se scoate, şi demonul peregrinaţiei n-ar putea fi biruit decât de vreun „dimon" de femeie. Samson aspiră în chip firesc după Dalila. Care ar fi câştigul acestei substituţii de robii, iată o întrebare gratuită.

Poetul trebuia să şi-o puie ca să sfârşească, admirabil, o poemă, de felul ei, aridă. Căci, numai schiţată, această probabilitate şi fantoma restricţiei ancestrale apare:

Din fund de vremi un crunt străbun se
uită lung şi mustrător la mine,

Ca dintr-o cadra dc-ntuncric,
De pe-al veacurilor zid nețărmurit feeric...
Codrii se frământă parcă străbătuți de
milioane de vedenii..."

Perpessicius îl consideră pe Aron Cotruş unul dintre cei mai unitari poeți, cu o personalitate puternică, uşor de observat. Creația lui Aron Cotruş oferă însă şi o vastă varietate, cu poezii de caldă umanitate (în care apare tipul generosului, cum a observat Tudor Vianu), sau cele încadrate de critic in pasteluri simbolice, ori poeziile vagantului (peregrinante) sau cele umplute de regret.

„insă oricât de închegată şi de interpretabilă ar fi această poemă programatică, nu trebuie să nedreptățim şi celelalte aspecte ale poeziei d-lui Cotruş. Desigur, d-sa este unul din cei mai unitari poeți de astăzi, a cărui personalitate o desprinzi dintr-o sută. Nu înseamnă însă că această unitate de temperament nu oferă şi varietate.

Sunt, întâi, în poezia d-lui Cotruş calde accente de umanitate, o comuniune între sufletul său şi sufletul anonim, o nevoie de a se dărui, de a întinde «oricând şi oricărui» o mână albă de frate sau o înțelegătoare privire pentru anonimul - ocnaş? rege detronat? nebun? martir al dragostei de oameni? - ce trece drapat în mantia misterului său:

O, l-am simțit cum trece sigur de iubirea-mi,
Pe sub privirea-mi ostenită şi frățească,
Ca pe sub o nevăzută poartă de triumf...

Sunt, apoi, admirabile miniaturi, pasteluri simbolice, în care excelează d-l Cotruş, precum a „firului de iarbă", a «mărului» sau acel tablou al «copăcelului», pe locul unde a fost un codru uriaş odinioară:

Ca la un prieten aşteptat mă uit pierdut
la el...
Şi cum mă uit orbit şi beat de soare,
Aud şi văd parcă prin vremuri
în freamăte prelungi titanica pădure
viitoare...

Sunt, apoi, imagini din pustă - o altă specialitate a robustului său temperament poetic - ca în acea cochetărie a mânzelor:

Din când în când în fața-mi s-opresc...
Şi - majestoase,
Dulci mă privesc, asemeni femeilor
frumoase...

Sunt, în cele din urmă, ca o urmare firească a neastâmpărului vagabond, poeme de regret în marginea celor douăzeci de ani şi a trufiei lor, când nu te-ai apleca semeț din cale-afară «nici pentru aridica de jos un sceptru de-mpărat»;

I?

pe tema «tinereței», sau în ritm de romanță, tema mai generală a zădărniciei, care de la Ecleziast şi până astăzi a fost cântată pe felurite strune:

în neguri aleargă în şuiere prelungi
Trenuri ce nicicând nu poți să le ajungi,
Gânduri ce nicicând nu poți să le alungi...
Şi tu-n aşteptare nu simți şi nu vezi
Cum gara se-ngroapă în grele zăpezi,
în albe, şi triste, şi moarte zăpezi.

Un clopt în noapte răsună amarnic...
O, ce mai aştepți, tu copil ulițarnic...
Totu-i zadarnic, zadarnic, zadarnic...

însă «copilul ulițarnic», pe care-l glorifică întreaga poezie d-lui Cotruş, e prea mult strănepotul acelor pribegi păstori, pentru ca să nu-şi înceapă din nou - neobosit Ahasver - peregrinația în ciuda tuturor avertismentelor şi a vârstelor:

Văd calea înainte-mi în prăpastie căzând,
Şi totuşi,
Lacom calc
Şi-ntr-acolo merg...

Transhumantă ancestrală, tiranică, în robia căreia d-l Cotruş se complace, dar pe care şi-a atenuat-o, robind-o la rându-i în poeme de o neconstestată vigoare."

(Perpessicius, A. Cotruş, „în robia lor" <Tip. [ografia] „Corvin", Arad>, în Opere **2.** Mențiuni critice. Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p. 201-205.)

Şi Ion Pas subliniază locul aparte al poeziei lui Cotruş în literatura vremii, asemănarea cu lirica lui Whitmann, lirismul descătuşării.

„Versul d-lui Cotruş sparge cu brutalitate matca regulilor îndeobşte acceptate în poezie, trădând un temperament viguros, rebel încătuşărilor curente. Aduce în literatura noastră elanul susținut al poemelor lui Walt Whitman şi, pe alocuri, aceeaşi atitudine hotărâtă în fața vieții, acelaşi tulburător optimism, aceeaşi bărbătească năzuință spre alte orizonturi.

Dacă îl nelinişteşte trecutul:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...

D-sa se smulge din lanțurile robiei şi schițează gestul de bărbătească emancipare:

Ştiu
M-am născut să mă împrăştiu, să mă chinui şi să lupt,

Cu alții, cu nemărginirea și cu mine,
Să mă lovesc de mine-n orișice și-n orișicine...

în picioare să mă calc
Și pe mine însumi biruindu-mă să birui.

Pretutindeni un susținut efort de atitudine robustă în fața vieții:

Sătul sunt de viață și... flămând, flămând
Râvnesc nu știu la ce, cu suflet sângerând,

o generozitate reconfortantă:

Eu m-am născut să dărui, să mă dărui
Oricând și-orcărui

și regretul de a nu fi întâmpinat:

Nici sori prea arzători, nici iemi prea reci,
Nici o femeie prea frumoasă,
Ca să-ți uiți la ea acasă mințile când pleci;
Nici o femeie prea urâtă
Pentru a șovăi să stai o clipă lângă ea;
Nici zile și nici nopți prea lungi
Și nici o piedică prea grea...

Străbătută de acest suflu și admirabil realizată, poezia d-lui A. Cotruș reclamă în literatura noastră^un loc aparte."

(Ion Pas, A. Cotruș: „în **robia lor",** în „Lupta", București, V, 1926, vineri, 2 aprilie, nr. 1297, rubrica „Teatru-Literatură-Artă".)

Cu trimitere la **Poezia pură** a abatelui Bremond, Sergiu Dan comentează în „Rampa" poezia lui Cotruș, tocmai din perspectiva opusă purismului. Pentru timpul când a apărut poezia Iui Cotruș era singulară și ideea trebuie reținută, deoarece revine foarte des în comentarii. O lectură greșită și neaderentă la specificul operei făcută mai târziu și vremi neprielnice au dus la distorsionarea receptării corecte a poeziei lui Cotruș și apoi la o închidere totală a acesteia.

„Dac-ar cunoaște poemele lui Cotruș, abatele Bremond, autorul Poeziei **pure,** n-ar putea spune că poetul român realizează „starea de poesie".

Poesia, concepută ca o evadare eroică din fapte și nu ca o expresie a lor, nu încorporează poemele lui Cotruș. Autorul acestei dezlănțuiri de strigăte ritmate puternic are, totuși, o legătură cu ceea ce numim „starea de poesie".

Cartea lui Cotruș comprimă o sensibilitate, o vibrație profundă, a cărei expresie în lirica noastră rămâne singulară.

Cotruș nu e un trubadur. El nu cântă, nu imploră și suspină discret. Dar fiecare poem e un strigăt liberat:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine,

De nu găsesc un loc în care *să mă găsesc'* la mine?...
Ce blesteme,
Ce patimi fără nopți și fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărțuiesc, m-apasă,
Mă prigonesc să merg,
S-alerg,
Să fiu de-a pururi și nici odat' la mine-acasă?...

Fragmentul, citat aci, suferă vădit de sinceritate. Poetul lucrează în material primar nealterat, ca meșterii nemți în blocuri. El nu e, și, organic, nu poate fi, un poet al amănuntului sau interiorului. E un liric realizat în câteva linii mari; preferă culoarea precisă, nuanței confuze:

Am străbătut pustiurile, mările
Și mi-am strigat zadarnic pretutindeni întrebările...
Ori încotro te-ar duce, la-ntâmplare, vânturile,
Nu răspund nici cerurile, nici pământurile...
Te-ngână doar, în toate poticnirile și sfâșierile
Cu-ndepărtate clopote de întuneric surd, - tăcerile.

Ținuta poemelor surprinde prin unitatea ritmului larg. Șesurile, apele întinse și înălțimile nu-1 predispun la cugetare. Aceste elemente, frecvente în inspirația lui Cotruș, nu servesc nici ca decorație. Ele sunt pâinea și aerul lor.

Cartea poetului ardelean onorează biblioteca noastră; i-am destinat loc între poeții ceasului^ nostru de lectură."

(Sergiu Dan, „în **robia lor", „Versuri"** de A. **Cotruș,** în „Rampa", București, XI, 1926, p. 2658.)

Cronicarul „Vieții românești", Octav Botez, a mai scris despre poezia lui Aron Cotruș. El notează câteva impresii critice și despre volumul în **robia lor,** cu accent pe pantesim, ca viziune poetică, pe exaltarea existențială și cultul acțiunii.

„Una din trăsăturile poeziei contemporane de pretutindeni, dar care, în ultimul timp, pare a se manifesta și la noi, e, alături de misticism și înclinarea panteistă, exaltarea vieții, avântul dinamic, cultul acțiunii.

Recentul volum al d-lui Cotruș e, în privința aceasta, caracteristic și versurile următoare

Douăzeci de ani!
Simțeam cum cresc, cum mă întrec și cum mă oțelesc
Cu fiecare dimineață albă și strălucitoare
Cu fiecare apus de soare...
Strănepot de răzvrătiți și de iobagi,
Mânat de pofte și îndrăzneli fără hotare
Simțeam că sunt născut să birui lumea și s-o stăpânesc!...

* *„să mă găsesc"* **- fragment de vers citat greșit; corect: „să mă simt".**

au ceva din dinamismul unui Walt Whitman sau Verhaeren. Dar de ei îl apropie, mai mult încă, nu ştiu ce vagi aspiraţii de largă simpatie şi comuniune umană:

Printre grâne verzi, pe drumul larg şi neted
Trecea un rumen şi voinic flăcău,
în căruţa-i de lucerna, prin amurgul leneş
Ducând cu el, spre satul cu căsuţe albe,
Tot sufletul şi tinereţea câmpului...
O! Am simţit pe când trecea,
Că aş fi gata să-i îmbiu,
în orice clipă, prietenia mea...

Versurile d-lui Cotruş nu sunt totdeauna lipsite de elan şi au, uneori, nu ştiu ce vioiciune simplă, sinceră, familiară.

Din nefericire însă, d-sa nu preţuieşte îndeajuns tehnica şi e departe de a avea conştiinţa scrupuloasă a artistului. Imagini ca acestea aduc aminte de Goga:

Se logodesc mocirle cu cerurile mele.

Unele versuri sunt prozaice:

Ciocan să-ţi fie vrerea, răbdarea, nicovală!
Odihnele înşală,
Starea pe loc e boală.
Altele, retorice sau banale:
în frământări aprinse, în lupte uriaşe,
Unind într-o sforţare puterea voastră toată,
Cotropitori, odată,
Aţi spart pământul aspru, ce v-a ţinut ca-n faşe,
în coaja lui tirană, în camea-i milenară. (Munţii)

îmi mângâi, îmi giugiulesc aducerea aminte.(Douăzeci de ani)

Va izbuti d-sa să se ridice, în viitor, la o formă mai personală şi mai aleasă? Câteva, cel puţin, din versurile sale, ne face s-o credem."

(0.[ctav] B.[otez], A. Cotruş, „în robia lor" <1926, Arad>, în „Viaţa românească", Iaşi, XVIII, 1926, februarie-martie, nr. 2-3, p. 371-372, rubrica „Recenzii".)

Un amplu portret literar al lui Aron Cotruş găsim în ziarul „Patria" din Cluj. Alături de Whitman este citat şi Ady, cu poezia Iui incendiară, poezia lui Cotruş având însemnele noului şi ale modernului, asemeni celor doi poeţi. Ion Brumaru desprinde şi linia naţională şi socială a poeziei lui Cotruş, fiind, după expresia sa, „exponentul cel mai viguros al sufletului naţional din Ardeal".

„Nu-1 cunosc, dar poezia Iui mi-l schiţează în siluetă energică: dârz, hotărât, numai nerv încordat să plesnească, numai muşchi vânjos şi muncit de tortura vrerii, numai avânt. A. Cotruş, între cei de-o vârstă cu el, e poate cel mai personal şi cel mai frământat de actualitatea imediată. Şi-a găsit drumul

dibuind şi s-a descoperit într-un strigăt barbar de biruinţă. Acum, beţia avântului îl poartă inspirat, din strigăt în strigăt, din afirmare în afirmare. Căci adevărata poezie a lui Cotruş, în care e mai întreg şi mai deplin, mai convingător şi mai captivant, e poezia aspră, aproape sălbatică, a versurilor sale din urmă: şuvoi spumegând frământat, sfâşiindu-se peste stânci colţuroase de munte. După chinul covârşitor al căutării de sine, prin pârtia tuturor cărărilor neîncăpătoare, cu volumul în robia lor Cotruş şi-a găsit drumul definitiv. Adâncindu-şi bărbăteşte inspiraţia, în frământarea vieţii sale, a găsit puntea care să-1 ducă în sufletul mulţimii. în durerile şi aspiraţiile unui suflet, care zvâcneşte gata să irumpă sub pintenul neîndurat al actualităţii. Căci ce altceva e poetul adevărat, dacă nu fulgerul desprins din atmosfera încărcată a tendinţelor unui neam? Ce altceva, dacă nu purtătorul de cuvânt al vremii? Iar Cotruş e poetul vremii. Poezia lui de un dinamism aproape necunoscut, aş zice unic, în literatura noastră, - dacă nu m-ar urmări accentele bătrânului Răsunet şi strigătul covârşitorului De la Nistru pân' Ia Tisa - atât în învelişul de cuvinte cât şi în miezul de gând şi de sentiment, te cuprinde în braţe aspre, te ridică şi te frământă după şerpuirea ritmului ei lăuntric, te aprinde şi te sfâşie, îţi strânge pumnii şi-ţi injectează ochii. Dincolo de forma abruptă şi precipitată sub dezlănţuire primară de sentiment, poezia aceasta aduce sufletul unui neînfricat polemist social.

Cel ce-a zugrăvit pe cerul gata să s-aprindă în vâlvătăi, spectrul înfricoşător al răscoalei - «umbra lui Horia» - şi-a strigat cu deplina tărie a sângelui, peste veacuri: «Aicea suntem», «Ai noştri sunt aceşti munţi» şi încrederea neclintită a viitorului nostru, vibrează în fiecare nerv alături de zvâcnirile intense ale actualităţii. Peste cuprinsurile acestei poezii clocotitoare, tremură parcă ceva din atmosfera încinsă a poeziei lui Ady şi s-abate o suflare din virginitatea, robustă şi biruitoare, a poemelor lui Walt Whitman.

Nou şi modern, cu o formă care nu cunoaşte banalitatea ţăcănitoare a ritmului tonic, neintegrat ritmului sentimental, actual până la duel, precipitat de gazetărie, dar prin căldură de mare tensiune şi prin autentică poezie, ţinut la înalte regiuni de artă - Cotruş e exponentul cel mai viguros al sufletului naţional din Ardeal. Alte aspecte îi vor contura alte laturi sufleteşti. O reţin pe aceasta, cea mai actuală şi cea mai reliefată. Căci Cotruş e coloană biruitoare de flacără, ţâşnită spre cer din imensele rezervoare sufleteşti ale acestui Ardeal îngenuncheat până ieri. E suflet din sufletul nostru."

(Ion Brumaru, Poezia lui A. Cotruş, în „Patria", Cluj, IX, 1927, p. 141.)

Romulus Dianu îşi începe portretul literar cu evocarea lui Walt Whitman, aventurierul care se lăsa în voia plăcerii drumului prin câmpia nesfârşită, pentru ca să ajungă la poezia lui Aron Cotruş care aminteşte de cea a poetului american prin latura cosmică, cât şi prin impunerea unui nou stil, al elementarului şi lipsei de rigoare, în favoarea ritmului interior ce vine din bucuria dezlănţuirii forţei vieţii. Imaginea gazelei este extrem de sugestivă, nu doar pentru imaginea libertăţii, a saltului peste opreligti, dar şi pentru aceea a contrariilor, expresie dură şi eleganţă expresivă, fragilitate şi tărie.

„Vă mai amintiți poate de acel mare poet al democrației americane, de aventurierul cu barbă și desculț care cutreiera la picior câmpiile semănate cu cartofi și se oprea în mijlocul drumului să privească vreme de câte o jumătate de zi calea soarelui pe cerul tot așa de încântător al Americei. Vă mai amintiți de Walt Whitman?

Eu cânt pentru tine, o democrație,
Cântecul acesta de soare și de vorbe.
Din care tu nu ghicești că mă numesc Walt,
Ci îl primești ca venind de la toți oamenii.
Cânt pentru sufletul naturii mari și anonime,
Pentru tine cânt eu, democrație.

Și în toată poezia sa, căci Walt Whitman nu are decât una, același pădurar al lui Dumnezeu păzește de atingerea vulgară lăsatul tot de pe pământ și tremură cu inundată bucurie în fața oricărei mașini scornite de om.

Și există, aici printre noi, un poet al preeriei românești, un poet posac și fără fineți stilistice, de o robustețe și vigoare care-mi amintesc de poetul american, atât prin latura cosmică a poeziei lui de o năprasnică violență, cât și prin lipsa, aproape ignorarea, celor mai elementare rigori ale poeziei. Vorbesc de A. Cotruș autorul Negurilor albe și al colecției intitulate în robia lor.

D-l A. Cotruș nu s-a încorporat în nici o școală literară și nici n-ar fi putut-o face. Ceea ce constituie în poezia sa esențialul este o sălbăticiune și o cruzime as[t]ringentă de fruct din stepă, neadaptat și neadaptabil, fără să fie prin asta rural și retrograd. El e doar tânăr și liber ca o gazelă, fragil în ceea ce concepe, dur în expresii până la eleganță. Ca și Walt Whitman el n-a inventat nimic pentru artă. A descoperit însă în sine ceva de multă vreme inventat, oprimat și înăbușit de generații:

Din fund de vremi un crunt străbun
Se uită lung și mustrător la mine
Ca dintr-o cadra de-ntuneric
De pe al veacurilor zid nețărmurit.

Tiranizat de acest trecut, el nu uită toată magnificența fenomenului datorită căruia el e în mijlocul naturii să vadă și să simtă legătura transcendentală a lui cu miile de necunoscuți, ce i-au transmis sângele, nu uită splendoarea pământului din care se hrănește și el la fel cu ierburile, animalele de pășune și păsările."

Anticipând, parcă, rapsodiile („poet de mare anvergură"), Romulus Dianu vede, ca trăsătură a poeziei cotrușiene, monumetalitatea. Apoi, esențializarea în o bună parte a ei, care coexistă cu retorismul poeziei de dezlănțuire verbală. Romulus Dianu este între criticii care observă și poezia esențializată a lui Cotruș, filtrată „în Rilke" cum spune criticul, lucru esențial pentru a nu reduce creația cotrușiană la o singură coordonată. El vorbește chiar de o miniaturizare, de tip „hai-kai" japonez.

„Douăzeci de ani! -
Nici sori prea arzători, nici iemi prea reci,
Nici o femeie prea frumoasă
Ca să-ți uiți la ea acasă mințile când pleci;
Nici o femeie prea urâtă
Pentru a șovăi să stai o clipă lângă ea:
Nici zile și nici nopți prea lungi...
Nici o ușă închisă și nici un fruct oprit

...și mai încolo, această justă și proaspătă viziune a tinereții lui eterne și feroce, sub firmament ca sub o casă:

Un voinic flăcău trecea printre cartofii verzi și printre grâne,
într-o căruță c-un cal alb
încărcată cu lucemă proaspătă...
Ducând cu el spre satul cu căsuțe albe
Tot sufletul și tinerețea câmpului,
De departe îl vedeam trecând,
Cântând
întovărășit de umbra ce mergea lângă căruță ca un câine.

Iată ați citit atâtea versuri, dar nici un vers. Un vers mai puțin sintetic rareori am întâlnit la vreun poet. Și aici lucrul se explică prin totala neglijență a detaliului. Poeziile lui A. Cotruș sunt ca statuile cioplite în lemn de țăranii noștri, rudimentare și reci, ca picturile stângace care împodobesc troițele transilvănene, strâmbe și înspăimântătoare, rezultând totuși câte un sfânt cu totul și cu totul asemenea sufletului acestui popor.

Poetul cântă copacii, pusta, prietenia, firul de iarbă și tinerețea cu o amploare verbală uneori obositoare la extrem. Este ceea ce aș fi vrut să reproșez d-lui Cotruș, dacă ultimele poeme ale sale în curs de tipărire prin paginile câtorva reviste nu mi-ar fi semnalat o primenire radicală a vestmântului exterior poeziei sale. Sunt înclinat a crede căd. A. Cotruș și-a filtrat poezia în Rilke, fără să altereze nimic din esența ei inițială.

Un exemplu care m-a surprins cu atât mai plăcut cu cât urmăream cu interes orbita de evoluție a acestui poet:

Te-ai oprit ca o poamă pe o cracă
Cucuie hai-hui
Și nu mai vrei să spui
Câți ani de trai
îi mai dai
Ostașului bălai
Ce spre graniță pleacă...

Atât. Reducerea amploarei verbale de altădată la proporțiile acestea de miniatură și hai-ku japonez a făcut ca singurătatea acestui poet sobru și autentic să se definească mai bine. A. Cotruș e încă într-o perioadă de conflict cu sine. Până la statornicirea formei și fondului poeziei sale viitoare,

experienţa sa sufletească adâncită, mereu, va impune pe A. Cotruş lumii literare ca pe un poet de mare anvergură.

Tipul poetului german, meditativ şi laborios, A. Cotruş ne dă, fără voia sa, cheia virtuţilor ce-l împodobesc, semnând Piscul:

Ţi-e tot una
De arde soarele, de iese luna...
Nu tânjeşti ca noi
După vreme bună, după ploi,
Sub recile bolţi
Nu te jelui, nu te revolţi
De parte de firea cea slabă
N-ai nevoie de nici o podoabă.

A. Cotruş [este] abia astăzi pe căile lui. Lipsit de sistemul de gândire al lui Walt Whitman, cu care îl asemănăm numai în ceea ce priveşte panteismul comun amândurora, la început, poetul se situează astăzi în meridianul nordic al sensibilităţilor mascate de răceală, sobrietate şi forţă. Nu e un poet erotic, cât vrea să fie un poet al ideilor, al sugestiilor din natură, un corespondent al naturii în pustă. Poezia lui e rigidă şi necântătoare. Florile sale sunt înfrumuseţate de moartea ce le-a venit cu bruma grasă."

(Romulus Dianu, A. Cotruş, poet al pustei, în „Rampa", Bucureşti, XII. 1927, p. 2896, rubrica „Siluete literare".)

Şi la apariţia plachetei Strigăt pentru depărtări, George Baiculescu scrie o cronichetă în care menţinând aprecierea asupra virtuozităţii stilistice, adaugă o altă dimensiune a poeziei cotruşiene, aceea de inspiraţie naţională.

„O broşură de opt pagini, constituind primul număr al Bibliotecii Asociaţiei Culturale din Banat şi cuprinzând acest Strigăt pentru depărtări al poetului.

Despre poezia d-lui A. Cotruş ne-am mai ocupatîn revista noastră, atunci când am înregistrat apariţia volumelor: Versuri şi în robia lor. Cu această nouă apariţie d. Cotruş îşi valorifică încă odată calităţile-i poetice. Aceeaşi atmosferă de largă şi grea evocare, de aspre năzuinţi, aceeaşi virtuozitate stil istică remarcabilă. Versul frânt şi dur învăluie sentimente ce sunt redate, ca şi în volumele anterioare, ca simple atitudini de cele mai multe ori şi rareori cu parţiale realizări estetice.

In Strigăt pentru depărtări aceeaşi poezie a voinţei:

în strădania-mi spre mai sus, spre mai bine,
lupt, rabd, mă zbat, gândesc, m-aprind
şi-n dragostea-mi adâncă, largă, furtunatică,
ard cu jind
cu patimă sălbatică
pentru cei de-un neam cu mine
din sate albe, de la coasă, de la râpă, de la plug:
pentru românii de la Tisa pân-la Bug,
de la Marea Neagră pân-la Adriatica;

din Banatul clocotind
din Timocul mut, din Pind.

Strigătu-mi e pentru zbor înalt şi lung...
Voiniceşte-l strig, pe aripile-i s-ajung
peste Nistru, peste Dunăre, departe -
până unde printre pietre, mărăcini şi răi vecini
pe sub prigoane sângeroase şi deşarte,
se întind
biruind,
înfruntătoare de primejdii şi de moarte,
dârze ale rasei noastre aspre rădăcini...

în volumul anterior (în robia lor), d. A. Cotruş are o poezie frumoasă Copacul, cu o minunată realizare a ideii de stăpânire a materiei, îngenuncheată de avântul sufletesc larg al poetului. Strigăt pentru depărtări constituie pentru poezia d-lui A. Cotruş o nouă încercare, şi una din cele mai grele: inspiraţia naţională."

(George Baiculescu, A. Cotruş, „Strigăt pentru depărtări", în „Propilee literare", Bucureşti, II, 1927,1 august, nr. 9-10, p. 40, rubrica „Cărţi şi reviste".)

Tot în „Propilee literare", Tudor Teodorescu-Branişte scrie mai pe larg despre revista „Banatul", din Timişoara, remarcând nu doar condiţiile grafice în care a apărut - de occidentală îngrijire, scrie el -, dar şi valoarea revistei în efortul general de a impulsiona mişcarea culturală dintr-un spaţiu distinct şi de tradiţie, cum este Banatul. Branişte înţelege bine rostul revistelor regionale şi al creaţiei culturale (literare) din regiuni pentru o mai exactă configurare a întregului. Cunoscutul jurnalist dă exemplul unor vechi ţări de tradiţie culturală europeană, ca Franţa şi Germania, cu o bogată activitate de reviste regionale. în acest context, cronicarul aminteşte şi activitatea lui Aron Cotruş (care era directorul revistei „Banatul"), menţionându-l printre „puţinii poeţi moderni".

„Banatul. Aşa se cheamă revista care apare la Timişoara sub conducerea poetului A. Cotruş. Sub coperta măslinie, între filele tipărite cu occidentală îngrijire şi ilustrate cu frumoase reproduceri, se închide un gând bun, o minunată onestitate literară, pe care multe din publicaţiile bucureştene au părăsit-o de mult.

Sumarul ne indică cinstite preocupări de regionalism cultural. Singurul regionalism fecund. în ziua în care vom avea cât mai multe reviste regionale, fiecare din ele oglindind viaţa ţinutului respectiv - viaţa sub toate aspectele ei vom avea o adevărată mişcare literară. Rostul revistei regionale este - întâi să trezească în acel ţinut dragostea pentru slova tipărită, dragoste pe care publicaţia de-aiurea o stârneşte mai anevoie - şi în al doilea rând, să indice pentru aiurea ritmul sufletesc al regiunei. Franţa şi Germania posedă o bogată colecţie de reviste şi ziare regionale, care despică drumul şi netezesc calea marilor publicaţii şi marilor cotidiane din capitală.

Preocupările de onest regionalism cultural ale Banatului ne sunt, deci, pe de-a-ntregul simpatice. Iar alegerea colaboratorilor, din mai toate ţinuturile, învederează o intenţie minunată: oameni de peste tot locul se ocupă de probleme locale.

D. G. Bogdan-Duică scrie din trecutul Lugojului, d. Ion Montani - despre tragicul destin artistic al lui Grozăvescu; d. Dr. V. Bârlea - despre cariera şi personalitatea nefericitului tenor; d. Tiberiu Vuia - despre Cora Irineu, scriitoarea dispărută atât de timpuriu, care, străbătând Banatul, a fixat în câteva Scrisori bănăţene (Ed.fitura] Cultura naţională) icoane fin cizelate din acel minunat ţinut - chipuri şi privelişti, acuarele din cuvinte. Negură, una din făgăduinţele poeziei tinere, publică o poemă — Primăvara - care se închide cu această imagine vrednică de reţinut.[...]

Iar d. A. Cotruş, a cărui afirmare definitivă în poezia zilei am subliniat-o chiar aci, publică o poemă - Strămoşesc pământ - în care forma nouă şi originală slujeşte drept vestmânt pentru exprimarea străvechiului sentiment de iubire a gliei:

Strămoşesc pământ!
Aici m-am născut, aici vreau să lupt
ne-ntrerupt
şi cu ne-nfrânt
avânt
să-ţi cânt:
flăcăii arşi de soare şi copilele,
muncile, izbânzile de toate zilele,
ale isprăvilor tale mici şi uriaşe unelte,
căci, aici visez să scoată cu mâini
din fântâni,
cu găleţi de aur
apa
româncele svelte.

Reşiţa ta cu coşuri pân-la cer
vreau s-o proslăvesc
în cald, înflorit grai românesc,
în versuri de-oţel şi de fier...

Aici vreau să mă macin cântând, luptând, asudând,
lângă cupa-mi de apă, lângă bruşu-mi de pâine, -
aici
unde se vor ridica mândre furnicând de oameni noi
largi,
puternice
îmbelşugate
şi tumultuoase
lăcaşuri sfinte ale muşchilor şi ale creierului
Romele, Parisurile, New-Yorkurile izbânzilor româneşti de
mâine!..

D. Cotruş se afirmă drept unul dintre puţinii poeţi moderni, care păstrează totuşi puternica legătură cu inspiraţia de baştină."

(Tudor Teodorescu-Branişte, însemnări critice, în „Propilee literare", II, 1927. 15 mai, nr. 5, p. 21, rubrica „Cronica literară".)

într-un articol de sinteză despre literatura din Ardeal, la zece ani de la Unire, Ion Breazu îl citează pe Aron Cotruş între valorile noi în poezie. După ce discută câteva cauze a ceea ce el numeşte „criza literară", Ion Breazu afirmă că „Ardealul a dat literaturii româneşti individualităţi, dintre care cel puţin câteva vor rămâne pentru totdeauna în patrimoniul nostru spiritual. Ele ne îndeamnă să ne păstrăm încrederea în vigoarea literară a acestei provincii. Şi să-i profeţim un viitor fecund şi glorios." Dintre scriitorii mai vârstnici îi numeşte pe Octavian Goga şi Ion Agârbiceanu, iar „între cei vechi şi cei noi se situează cea mai de seamă glorie dată de Ardeal prozei literare româneşti, dl. Liviu Rebreanu". Poezia este reprezentată de Lucian Blaga şi Aron Cotruş.

„Gloria lui Aron Cotruş răsună triumfătoare în amiaza zilei de azi. Abia sunt câteva săptămâni de când Patru Opincă, Ion Codru, Achim şi Todor Săcure au cerut să fie înscrişi în eternitate. Aron Cotruş este cel mai reprezentativ poet al acestei provincii. Atât prin sentimentele care clocote în poezia lui, cât şi prin expresia în care Ie toarnă. Sunt poezii scrise parcă de mâna aspră a lui Patru Opincă şi a lui Todor Săcure..."

(Ion Breazu, Problema literară a Ardealului în anul al zecelea, în „Societatea de mâine", Cluj, V, 1928,1 şi 15 decembrie, nr. 22-24, p. 457.)

în cronica sa, D.I. Cucu urmăreşte originalitatea poeziei lui Cotruş prin spargerea tiparelor.' evitarea drumului călcat anterior. Era interesant dacă cronicarul şi numea curentele literare ale vremii despre care crede că l-au influenţat pe Cotruş.

..Ultimul volum de versuri al d-lui A. Cotruş în robia lor afirmă talentul viguros, deplin format, a! acestui poet original. Deşi evadat de vechile tipare poetice. Cotruş nu este un rătăcit. Versul lui trunchiat nu e astfel pentru a ascunde, cu o originalitate lesne, lipsa de talent, ca la atâţia alţi sacerdoţi ai poeziei noi. Dimpotrivă, necesitatea de a frânge regulile consacrate e la Cotruş o poruncă a firii lui răzvrătite, pereu chinuită de balastul existenţei, pe care o acceptă, o înţelege şi o cântă. între aceste două tendinţe opuse, poetul îşi găseşte un echilibru de fond care îl menţine omeneşte poet cu exteriorizare inteligibilă şi sugestivă.

în robia lor, poezia care împrumută numele său volumului, e însăşi rrSrturisirea acestui legământ cu tot ceea ce-i alcătuieşte existenţa:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...
Ce blesteme
Ce patimi fără nopţi şi fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărţuiesc, m-apasă
Mă prigonesc să merg

S-alerg,
Să fiu de-a pururi şi niciodat' la mine-acasă?

se-ntreabă poetul, simţind năpădindu-i în vine întreg trecutul de strămoşi, care 51 ţin încleştat de pământul neamului lui, cu mii de rădăcini puternice.

Din materialul acesta al trecutului nostru, poetul îşi creează o originalitate a lui, care nu încetează să fie şi a noastră:

Din noaptea-mi mută, aspră aşa cum alta nu-i
Din casa mea pe care-naintea nimănui
N-o-nchid şi n-o încui
întind o mână albă, de frate, orişicui,
Căci m-am născut să dărui, să mă dărui
Oricând şi-oricărui;
Să-mi fac o sfântă lege de risipă,
Să mă clădesc cântând, cu fiecare clipă,
Cu fiecare clipă să mă nărui...

Influenţat uneori de curentele literare ale vremii, ca în Minerul, ca în Sătul sunt de viaţă şi... flămând, Cotruş se menţine totuşi, datorită echilibrului său lăuntric, în limita inteligibilului. Când nu este subiectiv, încătuşat în viaţa lui proprie de idei şi sentimente, el poartă pentru alţii durerile şi năzuinţele lor cu sinceritate şi cu înţelegere.

Dar iată-1 pe Cotruş în faţa naturii. Poetul o simte şi o redă aşa cum e:

Plâng vânturile...
Mânjii se joacă şi nechează
Şi pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază,
Iar iepele robuste
Pasc leneşe-n răcoarea nemărginitei puste...
Trec leneşe în soare, cu paşi mărunţi, superbi
Şi din belşugul verde al fragedelor ierbi,
Brusc capetele mândre şi le ridică-arare
Ca nişte voluptoase femei de viţă mare... (Pe pustă)

Pastelul e întreg, fără exagerări şi fără banalităţi, fiindcă e văzut cu ochi de poet şi este zugrăvit în câteva linii cu mână de artist.

în mijlocul naturii, cu care se identifică, Cotruş se dezvăluie pe el, cântând muntele ispititor de culmi, cântând pădurea veşnic înlănţuitoare, cântând câmpia nemărginirilor mărginite de frumuseţi aievea. Şi pretutindeni aceeaşi închinare gliei.

Amiaza seamănă cu aur cald ogoarele
Spre car' mă-ntorc din drumuri lungi, picioarele...
în zare, la odihnă, plugurile
Şi-aprind deodată fiarele ca rugurile...
Privesc în depărtări şi depărtările
Lacome-mi deschid, spre nicăieri, cărările...

Oriunde m-au purtat în viaţă vânturile,
N-am întâlnit bătând pământurile
Un loc mai drag ca tine, petec de pământ străbun.
Pe care mi-au venit, la leagăn, ursitoarele,
Pe care botezatu-m-a, întâia dată-n viaţă, soarele... (Amiază)

Citate elocvente s-ar putea lua din întreg volumul. Firul de iarbă, Sunt frate cu bradul, M-am întrebat, Pe-aici a fost un codru, Ciocan să-ţi fie vrerea sunt pagini de admirabilă simţire, de poezie sănătoasă, care va rămâne. Tradiţionalismul nostru se regăseşte întreg în acest poet original, sensibil, fără să se zdruncine în credinţa lui de versul inegal al facturei poeziilor, pentru că nu noutatea aceasta de factură ne poate speria, ci cealaltă «noutate», care nu spune nimic şi care nu se trage din nimic."

(D. 1. Cucu, Poetul Cotruş, în „Ţara noastră", Cluj, VIII, 1929, nr. 33, p. 962-964, rubrica „Săptămâna literară".)

Felul în care era receptată poezia lui Aron Cotruş în mediul celor mai tineri arată o recenzie semnată de Mihai Beniuc în „Laboremus", revista elevilor de la Liceul „Moise Nicoară" din Arad. Pe o bună parte a poeziei sale, Beniuc va fi un epigon al lui Cotruş.

„Unitatea e ceea ce caracterizează pe dl. Cotruş între poeţii moderni români, unitatea—mai ales-de fond şi chiar de formă.[...] în Versuri ca şi în robia lor trăieşte acelaşi om în zbucium, veşnic pe drumuri şi gata totdeauna să întindă mâna unui frate. Căci această umanitate transpiră din întreaga poezie a d-lui Cotruş şi în aceasta (pe lângă altele) constă afinitatea poetului din Arad cu W. Whitman, umanul Peer Gynt al Americei.

Dar în volumul în robia lor poetul nu mai umblă pe drumuri fără să ştie de ce, ci stă în loc şi se întreabă [...]. Apoi împins de aceste dorinţi atavice [...]. Şi în lungul drumurilor fără capăt, de la pusta, cântată cu predilecţie, la munte, şi în toate părţile poetul găseşte fraţi şi se simte legat de natura întreagă, dar mai ales „De pământul ăsta românesc pe care m-am născut/ Şi-n care doarme mama mea." în fine, cu toate se simte frate, toate îl leagă [...]. Şi din aceste drumuri, în care adesea-şi aduce aminte cu părere de rău de tinereţe [...] nimic nu l-ar putea opri, nici chiar iubita „vrăjitoare de fiecare gând"[...], căci impulsiunile atavismului sunt mai puternice ca orice poruncă[...].

Astfel îşi exprimă d. Cotruş sufletul nesăturat de drumuri, în versuri masive şi dezordonate, ca şi natura în creaţiile sale. Căci d. Cotruş nu-şi cizelează versurile, ci le scrie după cum îi dictează sufletul creator, având astfel notele *c-]e* mai sincere, poate, din câte s-au dat în literatura română de azi. E poetul cel mai unitar, poate, şi cel care se confundă mai mult cu opera sa. Suntem curioşi să ştim ce ne va mai aduce acela care a văzut minuni acolo unde alţii «n-au văzut nimic»."

(M. Beniuc, A. Cotruş, „în robia lor", în „Laboremus", Arad, I, 1926, 25 aprilie, nr. 1, p. 7, rubrica „Recenzii".)

După volumul în robia lor, E. Lovinescu îl plasează, fără nici o rezervă, pe Aron Cotruş între modernişti, creaţia sa fiind o substanţială contribuţie la

statuarea şi mişcarea poeziei moderne. Criticul observă corect modernismul cotruşian înainte de lirica lui Blaga, eliminând, astfel, falsa şi inexacta problemă a influenţei. Cu o intuiţie sigură, E. Lovinescu sugera o sursă comună a operei lui Cotruş şi Blaga, care ar fi de căutat în modernismul german, dar nu intră îmr-o analiză mai de adâncime şi nici nu încearcă să-şi concretizeze ideea. O asemenea analiză ar fi dovedit sincronizarea poeziei româneşti, prin cei doi reprezentanţi ai ei, cu lirica europeană a veacului. Bănuim că orientarea de care vorbeşte E. Lovinescu este expresionismul, una dintre cele mai importante orientări moderne ale secolului al douăzecilea. Numai că expresionismul nu a fost pentru Aron Cotruş (ca, de altfel, nici pentru Lucian Blaga) o sursă, ci o modalitate de reprezentare poetică. Nu despre o influenţă se poate vorbi, ci despre o existenţă sincronă.

„Am putea - după aparenţe - defini pe d. A. Cotruş un Blaga prolix şi truculent, - fără a stabili, de altfel, vreo filiaţiune, cu atât mai mult cu cât primele volume ale d-lui Cotruş datează dinaintea apariţiei d-lui Blaga: sursa comună ar trebui, poate, căutată în modernismul german. Ceea ce impresionează, în prima linie, la d. Cotruş e intemperanta verbală; lipsită adesea de rimă, de ritm, de egalitate silabică, proză uneori transformată în versuri numai printr-o ficţiune tipografică, poezia scriitorului ardelean se revarsă acum tumultuoasă în cataracte nereclamate de un accent sufletesc, acum în leneşe pânze de ape, inegală, silnică şi neobişnuit de verbală:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicele-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?
Ce blesteme,
Ca patimi fără nopţi şi fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărţuiesc, m-apasă,
Mă prigonesc să merg,
S-alerg
Să fiu de-a pururi şi niciodat' la mine acasă?

(în robia lor)

Totul e scris cu această vegetaţie luxuriantă de adjective şi de verbe:

Se uită duşi, mă recunosc abia,
Ca nişte-mbătrâniţi, uitaţi, batjocoriţi părinţi
Scoşi din minţi,
Albiţi, orbiţi, striviţi de nebănuite tragedii.

(Oraşul copilăriei)

sau în Nebunul:

în mijlocul largilor pieţe,
înălţa-vom statuie grozavă
Strâmbă, zgrunţuroasă, colosală
A nemărginitei nebunii etc.

Dominat de această expresie torenţială şi abruptă, în care revin cuvintele colosal, teribil, enorm, îngrozitor, grozav, crunt, fioros, sălbatec etc., adică tot ce traduce violenţa şi exagerarea - şi, ţinând seamă că adesea expresia comandă atitudinea sufletească, este firesc să bănuim că atitudinea poetului e tot atât de eruptivă şi vizează ia dezlănţuirea unei sălbatice energii ca a unei forţe naturale:

Sătul de ale şesurilor bucurii mărunte,
Când urc pe munţii lor, mă simt un munte...
în codrii lor grozavi când intru eu tresar în bucurii de rând...
Şi, sub potopul sângelui şi-al fiecărui gând,
Sub bolta lor mă simt, - crescând...
Ochii-mi aprind priviri de leu flămând
Ce fulgeră ca nişte noi pumnale etc.

Cu un astfel de stil congestionat de adjective şi pornit spre expresia forte, dacă nu şi sublimă, pe lângă un exces de individualism, se mai puteau exprima şi sentimente colective: subiectele sociale şi cele patriotice, în legătură cu împrejurările războiului mondial, au intrat, deci, de drept, în domeniul poetului."

(E. Lovinescu, Istoria literaturii române contemporane, cap. XXXIV - Contribuţia modernistă a Ardealului, în Scrieri 4, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, ediţie de Eugen Simion, p. 632-634.)

Talentul şi intuiţia critică îl determină pe G. Călinescu să nu vorbească de influenţă atunci când apropie creaţia lui Aron Cotruş de cea a lui Whitman şi Verhaeren sau de poezia rusă. Există o „sincronitate aeriană" scrie criticul, remarcând implicit individualitatea şi originalitatea poetului. G. Călinescu găseşte barocul gigantic şi mesianismul apocaliptic ca paradigme estetice ale poeziei cotruşiene din această perioadă.

„în celelalte culegeri, personalitatea poetului începe să se clarifice. Nu s-ar putea deocamdată determina câtă înrâurire străină este şi dacă directă ori indirectă; dar se pot fixa semenii săi literari. în versificaţia cu totul liberă, confundându-se cu o vorbire prozaică, abruptă, sunt ecouri locale de la Emil Isac. Chipul acela însă de a ţine discursuri interminabile, profetice, de a-şi manifesta o vitalitate zgomotoasă, vijelioasă, îmbrăţişând câmpurile şi oraşele, continentele şi oceanele, este al lui Walt Whitman. Cântarea sforţării industriale este tipică la Verhaeren, înrudit de altfel şi el sufleteşte cu poetul american. Sunt însă unele accente care amintesc mai de aproape poezia rusă, îndeosebi cea revoluţionară, pe care totuşi într-o latură a ei mai recentă, Aron cotruş n-avea cum s-o cunoască. Există o sincronitate aeriană.

Acel fel mesianic de a cânta Rusia, de a glorifica răzmeriţele, învăluindu-le într-o ceaţă profetic-apocaliptică, de a striga libertatea rătăcirii prin natură, încrederea enormă, aproape grotescă în puterea individului e al unui întreg grup în care punctele principale sunt Blok, Bjelyj şi Esenin. Acesta din urmă face paradă de putere barocă, propunându-şi să bea aerul, să scoată limba ca o cometă, să întindă picioarele până în Egipt, să pună genunchiul pe Equator, urmărit de furtuni şi uragan.

Din familia acestor poeţi ai barocului giganticului, ai mesianismului apocaliptic face parte şi Aron Cotruş, cu un talent incontestabil, suferind doar de excesele lui. Orice poză este înlăturată, temperamentul însuşi al poetului, susţinut de un fizic uriaş de Dac, mergând în această direcţiune, precum ni se mărturiseşte în frumoase versuri:

De ce, - mândră şi rece, -
sălbatica-mi vrere nu vrea să se plece, ci, trece
silhue
haihue,
pe drum de spini, de foc şi de cuie,
spre piscuri ce-n ceruri se suie?!...

daruri ce-n veci nu adorm
mă-ncing nu mă lasă să dorm,
mă-mping spre tot ce-i enorm...

Toate dimensiunile universului sunt sporite, sufletul funcţionează la o tensiune ridicată. Pasagii admirabile de vigoare, de beţie cosmică, se găsesc des. Poetul cântă pădurile:

Cu haine şi cu gânduri întinate,
Ostenit de aşteptări şi de păcate,
Eu mă opresc şovăitor, pe-o clipă; -
La intrările-ţi neprieteneşti, obscure,
Catedrala mea sălbatică - Pădure!...

Trec greu de duioşii printre copacii fără număr,
înapoi spre valea zgomotoasă şi mişarcă...
Şi cum păşesc, ca după-o grea furtună,
Pădurea domnitoare, neagră, parcă
în semn de: - cale bună,
La fiecare pas să mă oprească-ncearcă
Bătându-mă uşor şi prietenos pe umăr,
Cu tremurânde braţe făr' de număr...

bivolii:

Pe şesul vast, prin sclipitor noroi,
se mişc' ursuzi, cu paşi înceţi, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...
noroiul încă umed, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus
de monştri-aduşi din lumea ceialaltă...
şi-amurgul pe spinări Ii se resfrânge
în fulgerări şi străluciri de sânge...
Cu paşi trândavi, cu cozile pe spate,
păşesc încet, prin trestiile uscate -
nostalgice, posace animale...
Sătui de streche, de zăduf, de muncă,
din când în când priviri piezişe-aruncă

peste pustia luncă...
şi-n ochii lor adânci, neghiobi,
se oglindesc mocniri pustii de robi;
aprinse zări de-amiezi caniculare,
tristeţi şi-ntunecimi fără hotare...
Şi-aşa cum trec,
greu,
unu ca celalt.
par statui reci tăiate în bazalt,
par statui grosolane, vii, masive
de crunte animale primitive...

caii pe pustă:

Plâng vânturile...
Mânjii se joacă şi nechează
Şi pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază,
Iar iepele robuste
Pasc leneşe-n răcoarea nemărginitei puste...
Trec leneşe în soare, cu paşi mărunţi, superbi
Şi din belşugul verde al fragedelor ierbi,
Brusc capetele mândre şi le ridică-arare...

minerii văzuţi ca nişte forţe sănătoase ale animalităţii umane:

Şi nopţi de nopţi în minele afunde,
Cu trup, cu suflet în cumplite lupte,
Muncesc, râvnind descoperiri fecunde
Mineri posaci cu bluze negre, rupte,
Mineri-coloşi cu grele târnăcoape
Cu lampe din bucăţi de întuneric,
Cu cari mereu ei cată să dezgroape
Comori avare, aurul himeric...

în sfârşit^ereditatea însăşi ce alimentează această nepotolită sete de viaţă:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicele-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...
Ce blesteme,
Ce patimi fără nopţi şi fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărţuiesc, m-apasă
Mă prigonesc să merg,
S-alerg,
Să fiu de-a pururi şi niciodat'
la mine-acasă?!...
Au fost străbunii-mi hoţi de cai?...
Au fost ciobani pribegi,
Stăpâni, fără hârtii de stăpânire pe pământul ţării-ntregi?...
Au fost haiduci năprasnici, ei,
Ce-şi prelungesc acum, pe drumuri fără zări, prin paşii mei,

Sălbaticile bucurii
Şi zbuciumul vieţii lor vijelioase şi pustii
Şi aspra râvnă de-a fi slobozi...
Şi neînvinsul dor de-a pribegi?!...
Sătul de ale şesurilor bucurii mărunte,
Când urc pe munţii lor, mă simt un munte."

(G. Călinescu, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, cap. Moderniştii. Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941, p. 756-757; reluat în ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, p. 841-842.)

După cronica din „Sburătorul", urmărindu-i cu o anume constanţă poezia, Vladimir Streinu va scrie un articol de sinteză despre poeţi ai plebei, cu referire la creaţia lui Aron Cotruş şi N. Crevedia. Pentru a discuta poezia lui Cotruş, criticul face un relativ extins comentariu asupra poeziei lui Whitman şi Verhaeren, decelând elemente caracteristice şi noi ce se vor regăsi în intensităţi şi moduri diferite şi la poetul român.

„Cunoaştem numai doi scriitori de versuri, care au ascultat de legile prozei, fiind totuşi poeţi şi încă dintre cei mai remarcabili. Aceştia sunt Walt Whitman şi Emile Verhaeren.

Retorismul, discursivitatea şi obiceiul enumerării dau operei lor aerul de familie. Cu deosebire în bucăţile lungi, peste măsură de lungi, unele chiar incontinente, ei procedează ca prozatorii de totdeauna: adună şi îngrămădesc fără alegere evidentă mai tot ce le vine la îndemână, dar grămezile lor în cele din urmă iau deodată foc, aproape nu se ştie cum, şi ard până târziu cu mari vâlvătăi. Câteodată li se întâmplă ca aceste mase de proză, pe care le folosesc, să nu s-aprindă de fel, chiar atunci însă o suflare subterană le face să salte neînţeles şi cititorul surprinde un fel de viaţă străină în materialele inerte.

Verseturile lui Whitman şi versurile libere (poate cele mai expresive în poezia franceză) ale lui Verhaeren se articulează între ele după modul prozastic; le putem pipăi încheietura în toate conjuncţiile gramaticei, pe care limbajul liric în chip obişnuit nu le cunoaşte, dar pe care discursivitatea i le impune.

Aerul de familie al celor doi poeţi se mai susţine prin exaltarea de sine a orgoliului de om nou, om al viitorului, prin atitudinea profetică în ceea ce priveşte progresul tehnic, prin aspiraţia luptătoare către un ideal democratic şi umanitarist, prin viziunea unei vaste organizaţii cosmopolitice, nedezlipită totuşi de baştină fiecăruia: un mondialism fremătător ne umple auzul deopotrivă, citindu-i. Ei se celebrează pe ei înşişi ca mai toţi poeţii, cu adaosul însă că sunt primele exemplare ale lumii de <personalităţi>, pe care o anunţă şi pentru care luptă s-o ridice din muncitorimea câmpurilor şi a uzinelor, rasă nouă de oameni puternici fiindcă sunt liberi şi liberi fiindcă sunt puternici, eroi mai mult ai voinţei decât ai sensibilităţii şi ideilor, cum erau cei din trecut; sunt poeţii militanţi ai unei <democraţii atletice>, după expresia unuia din ei, ai tehnicităţii constructive, ai bicepşilor prin încordarea cărora se înfăptuieşte civilizaţia modernă, ai unui ideal omenesc de forţă fizică şi morală, poeţi în

sfârşit ai gimnosofiei unei alte Elade. Marele lor vis cosmopolitic nu este decât proiecţiunea în mondial a simţimântului de libertate individuală şi naţională, care nu numai că nu a împiedicat pe nici unul să-şi cânte mediul natal, dar le-a dat puterea să devină unul cântăreţul Americei, altul al Flandrei.

Schimbând cele ce sunt de schimbat, cam aceleaşi observaţii se pot face şi despre poezia d-lui A. Cotruş: pe tonul cuvenit, însă, cu mult mai scăzut, bineînţeles. [...]

Scurtimea, neregularitatea şi imaginea unică a fiecărei poezii din Neguri albe amintesc de Poemele luminii ale d-lui Blaga; cu atât mai mult, cu cât, pe lângă similitudini formale, afirmaţiei nietzscheene din Blaga îi răspunde şi o aspiraţie voinicească la voinicia, să zicem, gratuită. Poetul resimte o stearpă frământare bărbătească, pe care şi-o explică prin dorul înnăscut <de lucruri uriaşe>. E mai mult un fel de euforie adolescentă, de plenitudine fiziologică, ce se descarcă verbal în versuri ca <Viaţă, viaţă, viaţă...> sau <0, a trăi, a trăi!...> şi care, până la urmă, susţine o impresie de titanism în devenire.

Fie că se exprimă direct prin simplă afirmaţie, fie indirect prin versuri abrupte şi gâfâite sau prin intenţia de simbol din imaginea munţilor, imagine foarte des folosită:

Uriaşii noştri munţi sunt de-aur orbitor,
De pietri scumpe,
De fascinante şi fantastice metale,

Cum nu văzură încă ochi uimiţi de muritor...
O, unde-i?
Unde?
El, junele gigant,
Minerul aspru, luminos şi colosal,
Cu suflet multitudinar,
Flămând, sătul, risipitor şi-avar,
într-o pornire de ciclon, să-i spargă,
Să-şi spintece biruitoare cale
Spre-adâncurile lor întrezerite
Pline de comori-minuni şi titanice ispite?

acest titanism, care e de calitatea reprezentanţei populare, introduce pe d. Cotruş în tipologia Whitman-Verhaeren.

Se simte că poetul acesta vine din mulţimea trudnică şi că vorbeşte mai totdeauna în numele ei. Venind de oriunde, poate ar fi fost preferabil să vorbească în numele său. Dar aceasta e realitatea. Strămoşul iobag, plugar sau miner, gloata, pentru a cărei celebrare a scris anume volumul In robia lor, nu are însă dispoziţia idilică din Alecsandri sau chiar Coşbuc. Muncitorii d-lui Cotruş sunt sigur rupţi din omenirea de atleţi a lui Whitman şi, gândindu-se la ţăranii lui Grigorescu, poetul nostru va fi citit cu mare plăcere în Verhaeren:

Ces hommes de labour, que Greuze affadissaient
Dans leurs molles couleurs de paysanneries,

Si proprets dans leur mise et si roses, que c'est
Motif gai de les voir, parmi les sucreries
D'un salon Louis Quinze animer des pastels,
Les voici noirs, grossiers, bestiaux - ils sont tels.

Astfel că omul nou, agentul unui mare viitor industrial, îşi înalţă bustul şi în poezia d-lui Cotruş:

Cu ce-mpărat fermecător, pierdut de-alaiul lui de vânătoare,
Prin desişurile seculare,
S-o fi-ntâlnit munteanca oacheşe şi iute: mama lui,
De l-a născut aşa frumos, aşa puternic şi înalt:
Un munte rupt din trupul unui munte de bazalt?!...

Uzina, cu maşinile şi lucrătorii ei, ca şi câmpul, cu neîndestularea şi plugarii lui, sunt motivele de predilecţie într-o inspiraţie cam vociferantă şi pe alocurea gâtuită, adică totdeauna mai mult aspirând la elanul viril, decât susţinându-1 în adevăr.

în orice caz însă, ceea ce caracterizează întreaga poezie a d-lui Cotruş e militantismul în el însuşi, e frumuseţea atitudinii de bărbat, luptător, pe care, drept este, nu-l interesează deosebit de mult scopul pentru care luptă: efortul luptei, ca semn de bărbăţie, pare a se satisface prin sine.

Căci, spre deosebire de marii săi confraţi, care îl încadrează tipologic, autorul culegerii In robia lor (desigur cea mai expresivă din câte are) dovedeşte oarecare orientări contrazicătoare. Nu vom opune, bineînţeles, cosmopolitismul şi mişcarea umanitară iubirii de ţară şi sentimentului rasei, deoarece aspiraţiile acestea îşi trag puterea din simţimântul libertăţii, fiindu-i deopotrivă strălucit corolar."

(Vladimir Streinu, Poeţi ai plebei, în „Revista Fundaţiile Regale", Bucureşti, VII, 1940, nr. 4, p. 136-140; reluat în Vladimir Streinu, Pagini de critică literară, marginalia, eseuri, vol. II, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, p. 71-75.)

Ov.S. Crohmălniceanu apreciază poezia lui Aron Cotruş pe linia expresionismului, în latura lui activistă. Criticul relaţionează poezia lui Cotruş cu a altor poeţi din spaţiul european.

„Cu volumele următoare, România (1920), Neguri albe (1920), Versuri (1925), în robia lor (1926) şi Strigăt pentru depărtări (1927), factura expresionistă a liricii lui Aron Cotruş se accentuează simţitor. întreaga structură verbală a poeziilor sale e antrenată de un dinamism violent interior. Versurile se mulţumesc să fie pure explozii de energii, năprasnice, pe care materia le zăgăzuieşte chinuitor. De aici rezultă o lirică rezumată aproape exclusiv la strigătele unui suflet mistuit de dorinţe cotropitoare:

Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea
Să te înmoi,
Să te înfrâng,
Să te-ngenunchi

Şi aspru-nlănţuindu-ţi nepătrunsul trunchi
Sub sărutări ce-aprind şi-ngheaţă,
Cu pofta mea nebună şi semeaţă,
Cu dinţii mei de tigru
Eu sânii sâţi-i sfâşii,
Din inimă secretele să-ţi smulg
Viaţă... (Neguri albe, 2)

[...] Descoperim un adevărat imperialism al sufletului în poezia lui Aron Cotruş. O sete nebună de expansiune simte nevoia să se cheltuiască; tot ce e mărginit constituie pentru ea dureroase oprelişti - hotarele, zarea, inerţia materiei, cuvintele. Discursul liric tinde să devină strictă izbucnire patetică:

O, a trăi, a trăi! -
Risipindu-te cu dărnicie, zi de zi!
O, a străbate ne-mblânzit, biruitor
Ca un năprasnic colonizator... (Neguri albe, 39)

Lui Aron Cotruş i se aplică perfect ceea ce spunea Stefan Zweig despre noul pathos: poetul are sentimentul că-şi rosteşte nemijlocit versurile în faţa unor mase omeneşti şi comunică cu sufletul lor, din a cărui fierbere imensă ţâşnesc cuvintele sale.

La Cotruş, gustul colosalului îşi aliază - cum sublinia E. Lovinescu - o intemperantă verbală. E acea Formlosigkeit a unei întinse părţi din lirica expresionistă. Versul nu mai suferă nici o prelucrare, ci ajunge să fie lăsat a sc năpusti furios, cu opintiri surde, scrâşnite, năvalnice, de mari energii comprimate:

Din fumul ăstor vechi cetăţi mişele,
Din prafuri groase, reci,
Din muzee, de străvechi biblioteci,
Cu porniri sălbatice, rebele,
Făr-a mă opri prea mult la vreo răscruce,
Mă duc
Spre landele nemărginite,
Spre codrii uriaşi şi cântători ai libertăţii mele...(Neguri albe, 45)

Apare, cum se vede, şi opoziţia între impulsurile primare ale vieţii şi produsele civilizaţiei. Aron Cotruş invocă puterile mute care sălăşluiesc obscure în îâpturi şi elemente, bivolii purtând în ochii lor o <nepătrunsă noapte>:

Pe şesul cenuşiu, prin sclipitor noroi.
Se mişc-ursuz, cu paşi înceţi, greoi,
Prin stuful de la margine de baltă...
Noroiul încă jilav, în apus,
Le dă un luciu straniu de nespus
Şi-amurgul pe spinări li se răsfrânge,
în fulgerări şi străluciri de sânge...

muntele, propunându-i omului o mereu sfidătoare măsurare de tării:

Spre tot mai sus
Cu pas supus
Pe urma râvnei mele - năzdrăvană-ogarcă -
Cu suişurile-n mut război, vânjosu-mi trup se-ncearcă.
Prin codrii răcoroşi ce mă cunosc de mult,
Şi copacii ce pe-o gardă şi-i înşiruie
Prin codrii neguroşi ai gândului haiduc ce vrea să biruie...
Munte!
Va putea iubirea şi răbdarea mea de fier
Să te înfrunte?
Va putea să smulgă lacom toate sevele şi tainele din tine?
Să-ţi smulgă-n foamea-i fără de hotare
Bogăţia sufletului, etema nepăsare?! (Către cer)

Noul pathos cheamă acumularea de epitete ale grandiosului în înşiruiri nesfârşite. Curios, fluxul exaltam al limbajului vaticinar nu-l creează aici, ca în limbajul <esenţializat> al poeziei expresioniste germane, suprimarea adjectivelor, ci, dimpotrivă, rostogolirea lor torenţială: *roşu, viu, clocotitor, nostalgic, milenar, sânge cald, sânge scump, nerăzbunat de frate..* (Nebunul); *sălbatică, enormă catedrală, cu ferestre larg deschise-n infinit, singurătate* (Singurătate);*prieten uriaş,potrivnic, surd, despotic muntel(Către* cer). Totul devine imens, plural, atotcuprinzător, tinzând către imagini sintetice, rezumate prin câteva linii dure, apăsate:

O, plecările, plecările, plecările,
Din toate porturile şi din toate gările,
Pe toate mările, spre toate depărtările,
Spre toate ţintele şi aşteptările...,
Spre marginile sufletului meu - flămândului...

Neobişnuit e şi accentul local pe care-l capătă la Aron Cotruş mesianismul social. Poezia activistă germană a avut - cum se ştie - o pronunţată coloratură internaţionalistă; pentru Becher, Klemm, Ehrenstein sau Otten, războiul mondial reprezenta o crimă împotriva <iubirii universale>, un martiraj al Omului de pretutindeni. Aron Cotruş aparţinea însă unui popor oprimat, al românilor ardeleni, care aşteptau ca înfrângerea Puterilor Centrale să le aducă împlinirea vechiului lor vis, alipirea la patria mumă. Pentru ei, idealul libertăţii şi unităţii naţionale prima momentan faţă de revendicările sociale. Cu toate calamităţile lui, războiul nu fusese, apoi, defavorabil României, nevoia consolidării noului stat întregit făcea suspecte de subversiune ideile care nu-i veneau în întâmpinare. La Gândirea această optică îi apropiase chiar pe colaboratorii revistei, fi indcă, din primul ei număr, noua publicaţie făgăduia să apere <românismul>, de care <spiritul internaţionalist al vremii i-ar împinge pe mulţi să se <lepede> cu o prea <umanitară generozitato. Ezitarea între astfel de tendinţe limitative şi temele predilecte ale literaturii activiste se remarcă de la început în lirica lui Aron Cotruş. Poemul România conjugă

descrierea ororilor războiului cu glorificarea eroismului ostaşilor căzuţi pentru întregirea ţării şi văzuţi ca <supraoameni>. Pe autor îl obsedează ideea împlinirii unui destin naţional:

...un gând mai violent, mai ne-mpăcat
Ca lepra ori ca ciuma,
Mă chinuie şi-acuma,
Mă chinuie, mă sfâşie mereu,
îmi izbeşte carnea, creierul aprins:
Vor fi oare vane
Durerile-ţi, sforţările-ţi supraumane,
O, neam al meu?

Este interesant cum, în canalizarea mesianismului acestuia naţional spre o operă de înfrăţire universală, poetul putea regăsi imagistica şi pathosul liricii activiste:

...Sămânţa fermecată ce-o aduce
O flacără mai splendidă ca toate
în marşul vast,
Tumultuos,
Sublim,
Biruitorul marş al omenirii...
Mugi-va ca o mare furtunoasă,
Va respira cu toţi plămânii-i aspri, creatori,
Viaţa multitudinară pretutindeni...

Nu lipseşte nici viziunea utopică a unei Românii, clocot de energii constructive proletare

...Clădiri ameţitoare de piatră şi de fier,
Ciclopice-afumate, fierbinţi zgârie-cer,
Ale enormei munci fantastice palate,
Prin zeci şi zeci de vaste cetăţi electrizate,
Vor înghiţi-n amurg spre-a libera în zori,
Atâtea milioane de aspri muncitori,
Cu paşi de împăraţi, cu ochi fulgerători,
Cu braţele ca nişte teribile ciocane,
Cu piepturi de granit,
Cu inimi largi, profunde ca clopote de-alarmă,
Cu creierii vulcanici."

(Ov.S. Crohmălniceanu, Literatura română între cele două războaie mondiale, vol.II, Editura Minerva, Bucureşti, 1974, p. 519-522.)

Având în atenţie volumul Versuri (1978), Ion Simuţ observă poezia lui Aron Cotruş în etapele devenirii.

„Stăruie tutelar în jurul poeziei lui Aron Cotruş aureola de poet revoluţionar. Până să se rotunjească însă acel nimb, au fost parcurse vârste, au fost trecute vămi, s-au sedimentat ipostaze."

Imaginea integrală, susţine criticul, se coagulează din toate feţele poetice. El discută despre începuturile poetice ale lui Cotruş văzute „sub influenţa tiranică a eminescianismului". Odată cu Sărbătoarea morţii se poate vorbi de activismul expresionist, pentru ca o a treia ipostază să fie aceea a militantismului.

„Războiul, la care poetul participase direct, pe front, ca voluntar, a schimbat neaşteptat, printr-un şoc, umoarea. Sângele circulă acum aprig în vinele celui care se arătase recent anemic, s-ar fi zis - fără şanse de învigorare. Sărbătoarea morţii (1915) se aliază activismului expresionist prin protestul violent împotriva <demonului distrugerii>. Denunţul, transcripţia nudă, prozaică pe alocuri, intenţia de a înfăţişa nemijlocit fapte şi imagini reale trimit la autenticitatea camilpetresciană (Ciclul morţii, 1923) şi, mai departe, spre blestemul arghezian (Carnet - mai 1944). Poezia lui Perpessicius din Scut şi targa (1926), interiorizată şi mai elaborată, nu-i este congeneră. în poezia de război a lui Cotruş focurile ard neronic, infernal; viziunea e monstruoasă, apocaliptică. Un fior al dezastrului paralizează viaţa: <Prin inima cetăţii străvechi, pline de slavă,/ unde trecuse Moartea, cu noaptea ei grozavă,/ Se plimbă mândru Satan cu negrele-i stafii>; <grozave armate de sclavi> trec prin <munţii grozavi>, cu un <rictus demonic> şi <un jind fioros>. Versul este gâtuit şi el de spaimă, îngăimând mecanic aceleaşi adjective din aria îngrozitorului (ciclul în ţara morţii). De sub tirania roşului aprins se trece în Neguri albe (1920) la dictatura umbrei dese, a miezului de noapte şi a beznei. Pădurea e o <catedrală sălbatică>, obscură; erosul - o <patimă nebună>. Neîmpăcat cu sine, eul poetic e mobilizat de aspre dorinţi şi, despotic, vrea noi cetăţi şi pământuri. Obsesia e <ocna fără margini/ a vecinicei zădărnicii...>. Sângele vajnic clocoteşte rebel, năpraznic. Poetul are <inima de aşteptare plină> şi <dorul de lucruri uriaşe>. Se va întreba:

O, unde-i?
Unde?
El, junele gigant,
Minerul aspru, luminos şi colosal,
Cu suflet multitudinar,
Flămând, sătul, risipitor şi-avar,
Cu inima electrică, adâncă, largă.

<Ostaşul-rapsod> se pune în fruntea unei colectivităţi, de ţărani sau mineri, pe care să o reprezinte prin magnilocvenţă.

E a treia ipostază a lirismului cotruşian. Frenezia liberă, fără ţintă, îşi găseşte o aplicaţie în militantism. Se înrolează. Poezia are acum obiective sociale, e revendicativă; nu mai suportă agitarea în van. Energia se investeşte fructuos. îi prieşte aerul tare şi spaţiul enorm. în poemul România (1920) se înfruntă istoria cruntă cu aspiraţiile infinite. Fapt ce se reflectă în lupta superlativelor: catastrofal, teribil, grozav, mârşav, cumplit, fantastic, halucinant, sălbatic, aspru - contra: uriaş, vast, enorm, triumfal, sublim, etern, suprem, falnic, splendid, titanic, uimitor, măreţ, fascinant. Setea neostoită de înălţimi şi întinderi se tempereazâ uneori într-o superbie elegiacă:

O, plecările, plecările, plecările
din toate porturile şi din toate gările,
pe toate mările, spre toate depărtările,
spre toate ţintele şi aşteptările,
spre marginile lumilor şi ale gândului,
spre marginile sufletului meu - flămândului!...

M-or înghiţi în murmure-necate valurile?
m-or aştepta în depărtări sărbătoreşte malurile?
m-or înălţa pe creste încă nevisate visurile?
m-or amăgi şi m-or atrage în adânc abisurile?
(O, plecările, plecările..., voi. Versuri, 1925)

E un moment rar pentru un suflet dârz, puţin obişnuit cu nuanţele şi bemolii. Lupta e starea sa permanentă. Lupta cu sine (voi. în robia lor, 1927); lupta cu ezitările şi sentimentul învinsului: <Sânger pentru a fi în mine însumi despot/ şi nu pot!...>. Elanul incontrolabil are o forţă de nestăpânit:<Eu cresc tot mai putemic/[...] sălbatic, tânăr, lacom, beat de seva mea...> (Copacul). Arcuirea sa impozantă spre ceruri se simte înrudită cu revolta împietrită a munţilor. Singur spaţiul incomensurabil îl satisface: <pământu-ntreg e casa şi ograda mea...> (Drumul). Ezitarea e boală, dar nu-i e străină."

(Ion Simuţ, Poezia Iui Aron Cotruş, în „Familia", Oradea, seria a V-a, an. XV <115>, 1979, februarie, nr. 2 <162>, p. 8, 14.)

Victor Felea comentează într-o cronică literară poezia lui Aron Cotruş. Volumul Neguri albe este unul al reîntoarcerii spre sine, dar al dezlănţuirii vitaliste şi al energetismului. El reprezintă un moment al maturităţii creatoare a poetului, punct esenţial de unde poezia prinde altitudine.

în cele patruzeci şi şapte de poeme lapidare din volumul Neguri albe (1920), poetul se reîntoarce la sine, maturizat, lucid, stăpân pe versul său, îşi ia în primire parcă propria fiinţă, cu tumultul ei lăuntric şi nestăpânit, cu dorul de viaţă, cu senzaţia încătuşării, cu apriga dorinţă a evadărilor şi-a cuceririlor, cu sentimentul unei vitalităţi irepresibile, cu patima visării <blestemate> etc. Apare acel energetism care constituie una din trăsăturile dominante, definitorii, ale poeziei lui Aron Cotruş. El se concretizează în câteva bucăţi antologice, de o <impulsivitate> întru totul originală ce îşi găseşte doar aproximative corespondenţe în lirica noastră. Iată un exemplu edificator, ilustrând propensiunea frenetică spre viaţă, spre înstăpânirea asupra tainelor ei:

O, cum aş vrea,
Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea,
Să te înmoi,
Să te înfrâng,
Să te-ngenunchi
Şi aspru-nlănţuindu-ţi nepătrunsul trunchi,
Sub sărutări ce-aprind şi-ngheaţă,
Cu pofta mea nebună şi semeaţă,

Cu dinții mei de tigru,
Eu sânii să ți-i sfâșii,
Din inimă secretele să-ți smulg,
Viață!... (2)

In aceeaşi epocă, un alt tânăr poet ardelean, Lucian Blaga, dădea glas unor proaspete energii vitale scriind:<O, vreau să joc, cum niciodată n-am jucat!/ Să nu se simtă Dumnezeu/în mine/un rob în temniță-încătușat>. Sau: <Dați-mi un trup/ voi munților,/ mărilor, dați-mi alt trup să-mi descarc nebunia/ în plin!/ Pământule larg fii trunchiul meu,/ fii pieptul acestei năprasnice inimi...>. Cele două izbucniri vitaliste au totuși accente diferite iar consecințele lor, în opera fiecăruia dintre cei doi poeți, vor fi altele, Blaga intelectualizându-şi demersul şi dându-i o aură mitică, în timp ce Cotruş va deveni un poet de preeminență socială, umanitară, în primul rând. Deocamdată, cântărețul e obsedat de pornirile aprige de evadare din perimetrul strâmt, din atmosfera lâncedă a vieții sale; vrea să atingă <landele nemărginito, <codrii uriaşi și cântători ai libertății> sale; vrea, <cu un sălbatic jind>, s-o vadă pe <amanta> lui <sublimă - Depărtarea...>. își presimte un destin neobișnuit, plin de primejdii și lungi peregrinări. Starea lui de acum, de mocnite pofte, de neastâmpăr și frământări e sugestiv și plastic creionată în poemul 34:

Ca un nostalgic tigru cu trupul plin de rane
Ce-n codrii lui străinu-i
Cu furiile-mi toate,
Mă zbat,
Mă rod, mă chinui,
Mă gust cu voluptate,
Păn' haina arzătoare a cărnurilor supte,
Ce trupul mi-1 înfaşe,
Se va topi-n zăduful acestor mute lupte, -
Căci m-am născut cu dorul de lucruri uriaşe."

(Victor Felea, Poezia lui Aron Cotruş, în „Tribuna", Cluj, an. XXIII, 1979, 5 aprilie, nr. 14 <1163>, p. 2.)

Integrându-1 pe Aron Cotruş în seria celor mai valoroşi poeți interbelici, I.D. Bălan face aprecieri critice și asupra altor laturi ale poeziei cotruşiene, în afara celei sociale. Criticul are în vedere și poezia cu caracter intim, filosofic, erotic sau descriptiv. Urmărește simbolistica animalieră în lirica lui Aron Cotruş.

„Nota atât de impunătoare și de pronunțat socială a creației lui Cotruş a făcut ca rareori în lirica lui să se poată descifra poezia de notație intimă, poezia de dragoste sau descriptivă, versurile care conturează o altă ipostază a poetului decât cea de tribun. Așa cum cineva ar trece printr-o pădure bătută de năprasnice vânturi şi ar observa uriaşii copaci care se zbuciumă în furtună dar n-ar vedea gingaşele flori care lăcrimează în iarbă, aproape toți criticii săi au trecut pe lângă versurile cu caracter mai personal fără să le rețină valoarea intrinsecă,

delicatețea și umanismul. Or, Aron Cotruş a abordat o gamă tematică mult mai bogată şi mai variată decât s-ar părea la prima impresie. Foarte distinctă, unică aproape, pe coordonata socială și patriotică, ea se înrudeşte îndeaproape cu marea poezie interbelică pe alte coordonate cu caracter intim, filosofic, erotic, descriptiv. în proporții mai reduse, fireşte, decât la alții, nimic din ceea ce frământă sufletul omului nu rămâne străin de poezia cotruşiană. Sensul existenței, mersul istoriei, timpul, spațiul, destinul omului, viața, moartea, iubirea, munca, frumusețile naturii, existența socială a individului, dorul, chemarea necunoscutului, marile mituri ale poeziei și ale istoriei, durerea și amărăciunea visului neîmplinit, amintirea copilăriei, căutarea absolutului, zbaterea între pământ şi cer, trecerea ireversibilă a timpului - toate devin factori generatori de autentică poezie care poate sta îndreptățit alături de unele poezii ale lui Tudor Arghezi sau Lucian Blaga.

Ca şi Arghezi, Blaga, Voiculescu, Barbu, Maniu, Cotruş exprimă şi el tragicul sentiment al limitelor din noi înșine care încorsetează intervenția spiritului, libertatea voinței sale, accentuează granițele lumii obscure și larvare din ale cărei profunzimi tenebroase se înalță presentimentul vag, al unei mișcări și deveniri ce sfârșește în moarte. Iată, de pildă, o mostră de poezie lirică densă, profund filozofică, delicată, mărturisind cu ecouri blagiene neliniștea tulburătoare în fața curgerii ireversibile a timpului, una din marile teme ale poeziei din totdeauna. Deşi atât de bătătorită, Cotruş găseşte pentru această temă poetică o metaforă proaspătă, inedită, îndrăzneață:

O, gândule haine,
Gâde crud
De ce în drumu-mi pământesc
Mă faci s-aud
Cum clipele mă fură, mă slutesc,
Cum firele de păr încăruntesc,
Cum peste rău şi peste bine
Crește-ntr-una stârvul meu în mine.
(O, gândule haine)

Moartea creşte în viața poetului precum sicriul în Gorunul lui Blaga și totuşi nu e nimic mimetic, nimic de pastişă în această poezie.

Există, de asemenea, o surprinzătoare similitudine, între poezia lui Cotruş Un plug, din volumul în robia lor (1927) şi Belşug a lui Arghezi. Similitudinea e mai ales între imaginile plastice fiindcă substanța poeziilor e mult diferită. La ambii poeți, plugarul simbolic vine şi trece cu plugul atât din şi prin imensitatea spațiului, cât și a timpului nehotămicit, până la pierderea lui în alte lumi; la Arghezi, într-una metafizică, la Cotruş, în afundurile istoriei. Şi la unul și la altul, spațiul e rarefiat în scame de poveste; e uşor hieratizat, pentru a putea crește în el imaginea de mit și de legendă a omului care trage o brazdă simbolică, unul, Cotruş, spre regăsirea obârşiilor istorice, a strămoşilor, care apar cu frecvență obsesivă în toată poezia sa. La Aron Cotruş, simbolica brazdă, această plastică imagine a aratului care se converteşte în ideea continuității biologice și în mitul istoric al unui neam a cărui țărănime a dus pe

umerii ei toată povara vremilor apuse, vine *prin ogorul cefii şi al veacurilor* din *zarea fumurie* a şesului şi a timpurilor înnegurate, mitologice, până în vremea poetului când se luminează în istorie:

Un plug s-apropie din zarea fumurie a şesului...
Un vânjos, înnourat ţăran îl ţine liniştit de coame,
Şi ca un negru şarpe uriaş ce dă să se răstoarne
Se-ntinde brazda lucie, sub cer, pe urma lui,
Iar înaintea ei, domol,
Boi şi om s-apropie din depărtări spre mine
Ca din altă lume...

Zările se limpezesc uşor-uşor în faţa mea
Şi nu ştiu cum, îmi pare că din fundul vremurilor
Un străbun puternic, cu obrajii arşi de soare, cu cămaşa albă,
îşi mână prin ogorul cetii şi al veacurilor
Plugul de lemn şi boii trudnici, către mine...

La Arghezi, *brazda pornită-n (ară, de Ia vatră, duce către cer,* pentru întâlnirea cu un Dumnezeu mereu râvnit dar neîntâlnit niciodată. La Arghezi, brazda uneşte pământul cu tăriile văzduhului, lumea fizică cu cea metafizică, realul cu supranaturalul, universul mic cu universul mare.

La Cotruş, brazda leagă trecutul cu prezentul, strămoşii cu nepoţii în timpul istoric al aceluiaşi neam al cărui chip simbolic se desluşeşte în zarea zorilor, în lumină.

La Arghezi, leagă clipa muncii, a căutării, leagă leagănul *belşugului* cu misterul morţii şi cu Eternitatea.[...j

Iată de ce, ca şi la Arghezi, şi în lirica lui Aron Cotruş ţarina, brazda, ţăranul vânjos, plugul cu boi - toate elemente ale recuzitei lirice tradiţionale - nu compun nici pe departe o poezie tradiţionalistă, sămănătoristă, ci se constituie într-o creaţie modernă, de un mare rafinament al simţirii, de o cuceritoare forţă de sugestie. Toate elementele descriptive, plastice, de pastel tradiţional, se transfigurează în gând înalt, în simbol sugestiv, capabil să cuprindă spaţii şi timpuri de necuprins decât cu mijloacele poeziei.

Ca şi Arghezi, Aron Cotruş are, foarte frecvent, o viziune arheologică a tradiţiei, cu deosebirea că în viziunea cotruşiană adeseori panteistă, de o magnifică osmoză între toate elementele firii, regnurile se determină şi se continuă reciproc. Ciclul vegetal-mineral-vegetal, procesul de perpetuă devenire a vieţii e cât se poate de original sugerat de Aron Cotruş:

Pe-aici a fost un codru uriaş odinioară...
Acum:
Pustietăţi, zăduf şi scrum
Pe unde pacea zumzăie şi înfioară...

Dar iată: dintr-un trunchi cărbune,
Ca prin minune;

în pustiul fără margini - sol de viaţă nouă
încoronat de zori şi miruit de rouă -
Un verde copăcel...
Ca la un prieten aşteptat, mă uit pierdut, la el...
Şi cum mă uit, orbit şi beat de soare,
Aud şi văd parcă prin vremuri
în freamăte prelungi titanica pădure viitoare.
(Pe-aici a fost un codru uriaş)

Sau şi mai limpede şi mai direct spus:

S-aud sub glia aspră murmure înăbuşite, line...
îngaimă de cu sară
îngaimă uriaşa rădăcină seculară:
Tu creşti şi te hrăneşti din mine,
Moliftule,
Şi majestos te-nalţi sub vânturi şi sub soare,
Dar, vai, eu nu te pot vedea,
Din noaptea mea
Cât eşti de-nalt, de viguros, de mare...
(S-aud sub glia aspră)

într-o asemenea viziune, poetul se declară, în versuri încântătorii, de o fermecătoare muzicalitate,yra/e *cu bradul* cu *firul de nalbă,* simţindu-se firesc legat de pământul ţării sale, cu un suflet răscolit, bântuit de grele nelinişti metafizice:

Sunt frate cu bradul, cu firul de nalbă,
Biserică tristă, biserică albă...

Pământul acesta de viaţa-i mă leagă,
Biserică veche, biserică dragă...

Dar grele nelinişti pe-aici mă frământă,
Biserică mică, biserică sfântă...

Şi căile mele se pierd sub furtună,
Biserică mută, biserică bună...
(Sunt frate cu bradul...)

Cotruş cântă foarte adesea copacul şi pomul (bradul, mărul, stejarul etc.etc.) încărcându-le cu valori simbolice profunde şi variate. Copacul-după Bachelard - simbolizează viaţa, forţa, rezistenţa, voinţa, generând psihologia împotrivirii, precum în lirica lui Cotruş:

Neclintit, puternic şi dumnezeiesc,
în râvna spre lumină şi-n răbdarea mea,
Stăpân despotic pe bucata de pământ ce o umbresc,
Dornic mă înalţ
Şi cresc şi cresc,
Sub sori de foc ca sub furtuna grea...

Şi-ncăpăţânat, şi-ursuz, şi crunt.
Pe asprul, pe avarul piept de stâncă, unde sunt,
Cu trunchiu-mi uriaş şi vifore şi fulgere înfrunt...
Şi-n războirea asta zilnică, mocnită, fără pace,
Eu cresc tot mai puternic,
Cresc mereu aşa:
Sălbatic, tânăr, lacom, beat de seva mea...

Călit la soare şi muşcat de eeruri,
Eu,
Singuratic, dârz, crescut ca din bazalt,
Simt furnicând prin trunchiu-mi seva - şi tresalt...
Şi ca dintr-un adânc, vrăjit izvor,
îndărătnic, nud, biruitor,
M-avânt, ca-n vis, înalt, tot mai înalt,
Căci nepătrunsul rost şi-adâncul dor al meu,
E să mă-nalț spre cer, să cresc, să cresc, mereu...
(Copacul)

[...] Cotruş e un exemplu strălucit. Ca şi copacul, mărul se spovedeşte liric, asemenea poetului. Mărturisirea lui e o sinteză a universului de gânduri şi simţiri a eroului liric din poezia cotruşiană. Exprimarea e şi aici directă, nudă, lipsită de transfigurare, săracă în imagini. Forţa ei stă în puterea de a contura simbolul. Bradul e un fel de Patru Opincă al naturii româneşti, el simbolizează omul acestor pământuri, patriotismul său, vigoarea lui morală:

A mea e glia asta aspră în care cresc...
Eu o umbresc,
O ocrotesc
O-mpodobesc
Şi altă împărăţie nu visez şi nu râvnesc...

Nu zăbovesc, nu mă grăbesc să freamăt şi să cresc...
Aici, înfipt adânc în solul strămoşesc,
Lupt, rabd şi deger ca să înfloresc şi să rodesc...
Aici se desfăşoară surdă, necurmată lupta-mi grea,
Aici mi-e patria
De cari mă leagă ca de-un sfânt tezaur:
Glia, rădăcinile-mi de-oţel şi merele-mi de aur,
Acum şi pururea...
(Mărul)

Evocarea arborilor nu rămâne niciodată descriptivă, la stadiul unui simplu pastel. Speciile de arbori cântate de el au funcţii simbolice, se constituie în înalte modele etice şi morale pentru om. în metafore plastice, surprinzătoare, bradul, părând un gând al stâncii oarbe, rătăcit între prăpastie şi cer, devine un exemplu pentru o întreagă tipologie umană, un exemplu greu de atins, căci

pentru a ajunge la el, la altitudinea lui morală, la tăria lui de caracter, *îţi trebuie plămâni de vultur şi genunchi de oţel.* Frumuseţea lui nu e numai fizică, ci şi morală, mai ales morală:

De pe-al vieţii tale nestatornic prund,
priveşte-1 sus,
pe pieptul măcinat al celui sterp abis fără de fund!...
Priveşte-1 dus,
Sufiete-ndărătnic, lacom, nespus...
s-ajungi până la el,
să-i fii la fel,
îţi trebuie plămâni de vultur şi genunchi de-oţel...

Se-nalţă zvelt, superb şi singuratic...
stânca-mamă îl întinde parcă-n palma-i peste-abis, cucernic,

să-1 înveţe cu nevoile,
să-1 boteze-n voie ploile,
să-1 crească vânturile-n războirea lor: atotputernic...

îşi suge seva dârz din stânca rece şi săracă,
prin toate cetinele raze de-aur soarbe...
s-a învăţat să lupte cu pământul şi cu cerul şi să tacă...

Flămând înfinge-n piatra biruită rădăcini de fier
şi-aşa frumos şi-aşa stingher
pare-un vrăjit, primăvăratic gând al stâncii oarbe
rătăcit între prăpastie şi cer...
(Bradul)

Cotruş face să vorbească mărul şi bradul pentru a ne descifra taine adânci; trezeşte la viaţă cerebrală lumea minerală şi vegetală; împrumută suflet pustei şi câmpiei, durere pământului, gândire şi caracter muntelui, ascultă secretele pădurilor, tristeţea mută şi greoaie a animalelor pe care le-a descris magistral.

în perioada interbelică, perioadă de vârf a creaţiei cotruşiene, în viziunea asupra reflectării animalelor în artă se produc mutaţii substanţiale.[...] într-o asemenea viziune evocă Aron Cotruş Bivolii, în poezia cu acest titlu. Bivolii săi sunt nişte fiinţe ursuze, cu paşi înceţi, greoi, aduse, parcă, de pe alt tărâm; un fel de elefanţi morocănoşi, misterioşi. Dar, după observaţia lui G. Călinescu, <noi neavând elefanţi, îi înlocuim cu turmele de vite, ca Eliade, ori cu bivolii. Aceştia fiind negri şi adesea plini de noroi, fiindcă intră prin apa bălţilor, şi având totdeauna un mers colectiv, târât, ca de negură căzută la pământ, traduc sentimentul de revărsare>:

Pe şesul vast, prin sclipitor noroi,
se mişc' ursuzi, cu paşi înceţi, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...

noroiul încă umed, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus
de monştri-aduşi din lumea ceialaltă...
şi-amurgul pe spinări li se resfrânge
în fulgerări şi străluciri de sânge...

Cu paşi trândavi, cu cozile pe spate,
păşesc încet, prin trestiile uscate -
nostalgice, posace animale...

Nostalgicele animale de povară amintesc sugestiv condiţia de rob, comunicând astfel cu viziuni tipice din întregul univers social cotruşian:

Sătui de streche, de zăduf, de muncă,
din când în când priviri piezişe-aruncă
peste pustia luncă...
şi-n ochii lor adânci, neghiobi,
se oglindesc mocniri pustii de robi;
aprinse zări de-amiezi caniculare,
tristeţi şi-ntunecimi fără hotare...

G. Călinescu indica, în Universul poeziei, boul, măgarul şi broasca ţestoasă printre animalele <mai poetico pentru că sugerează mai puternic o confuzie de regnuri şi <orice confuzie de regnuri e poetică>, deoarece animalul mineralizat ori vegetalizat deschide conştiinţei noastre ideea continuităţii prin regnuri>, satisface nevoia organică a omului de a fi în comuniune cu misterele naturii, cu obârşiile fenomenelor şi lucrurilor. La Cotruş^iziunea poetică se plasticizează la maximum. Nimic, însă, din plastica rigidă, rece, împietrită a unui Theophile Gauthier sau a parnasienilor. Toate elementele picturale devin parcă un film în care artele simultane se împletesc armonios cu cele succesive, nu înainte, însă, de a trece printr-un splendid basorelief sculptural, proiectat pe fundalul imensităţii melancolicei puste, căci Cotruş face parte din rândul acelor poeţi care au capacitatea de a dezvolta momentele plastice până la sculptură:

Şi-aşa cum trec,
greu,
unu ca celalt,
par statui reci tăiate în bazalt,
par statui grosolane, vii, masive,
de crunte animale primitive...

Şi când peste mocirlele de fier
multicolore raze trec uşor şi... pier,
se mişcă-ncoace-ncolo-ncetişor
prin negurile parcă-mprăştiate
din nepătrunsa noapte ce e-n ochii lor...
(Bivolii)

T

Astfel, în Bivolii, Aron Cotruş ne aminteşte marii pictori animalieri din şcoala olandeză.

Ca o compensare a prea multelor drumuri făcute în lumea exterioară fiinţei sale, cu o nostalgică, pătimaşă nevoie de sine, poetul caută nu o dată izvoarele poeziei în intimitatea strictă a propriului său univers sufletesc:

Sătul de a căuta în depărtări pustii
Comori,
Ce niciodată nu le voi găsi,
Loveşte târnăcop himeric,
Loveşte-n munţii tăi de întuneric
Şi furişează-le adânc în măruntaie,
Un luminos,
Un răzbitor grăunte de văpaie...
Şi cine ştie dacă mâne,
Uriaşii munţi de întuneric, munţii tăi,
Nu s-or topi-ntr-o mare de văpaie?...
(15, Neguri albe)

în adâncimile sufletului său se zbat patimi aprinse şi dorurile devorante ale dorinţelor carnale.[...](23, Neguri albe)

Poetul trăieşte, ca marii lirici, sentimentul curgerii ireversibile a timpului care macină şi devoră totul, inclusiv suportul material al propriei existenţe. Poemul 33 din volumul Neguri albe, apărut în „Românul" cu titlul Sunt un întârziat, exprimă sugestiv o asemenea stare de spirit care revine mereu în lirica intimă a lui Aron Cotruş:

Sunt un întârziat pe-un negru ţărm de mare,
Ţintuit pe loc de o nepătrunsa aşteptare,
Cu tot ce am în mine pământesc...
Cu fiecare clipă care moare,
în dragă voie, apele amare,
Izbesc mereu,
Izbesc -

Şi-mi macină pământul sub picioare...

Vorbind despre sine, despre dramatica sa devenire, poetul reuşeşte un excelent portret al vârstei tinereţii, acea vârstă a lui Făt-Frumos, debordând de viaţă, de forţă şi îndrăzneală, legănată în cele mai temerare visuri. E un admirabil portret general al acestei vârste pe care rari poeţi îl pot egala în literatura română.[...](Douăzeci de ani) întâlnim şi la alţi poeţi, la Arghezi, de pildă, această voinţă *crâncenă şi rece* de a cuceri prin luptă ceea ce destinul nu le-a dat şi viaţa le-a refuzat sistematic. [...]

Izvorul unei asemenea poezii de o rară vigoare şi prospeţime constă în imensa capacitate a acestei vârste de a îndrăzni, de a visa şi de a acţiona pentru a cuceri viaţa. Vârsta aceasta a lui Făt-Frumos dispune de o forţă miraculoasă a voinţei căreia toate din lume i se supun.[...] (Douăzeci de ani)

Asemenea oricărei mari poezii modeme, poezia lui Cotruş captează esenţa lucrurilor, a fiinţelor, şi exprimă vibraţia eternităţii lor. Poetul le relevă sensurile lor primare de la care civilizaţia modernă l-a îndepărtat pe om, făcându-l să-şi piardă până şi sensul profund al propriei vieţi. El reliefează din nou bogăţia minunilor ascunse în piatră, în fărâma de ţărână, în arbori şi pomi, în misterioasele animale, poezia lui devenind revelaţia necunoscutului, a lumii nebuloase ascunse sub suprafaţa realităţilor concrete. Prin abordarea unor astfel de teme şi motive, poetul îşi apleacă întreaga fiinţă asupra descoperirii şi înţelegerii universului şi a lui însuşi. Ca şi Blaga şi Arghezi, poetul are sentimentul că poezia este răspândită în univers precum culoarea, parfumul, sunetul şi ştie să o caute şi s-o exprime magistral."

(Ion Dodu Bălan, Resurecţia unui poet, Aron Cotruş, Editura Minerva. Bucureşti, 1981, p. 166-179.) '

Nu doar cu o foarte bună cunoaştere a operei lui Aron Cotruş şi Lucian Blaga, dar şi venind dintr-un profund şi larg orizont cultural, Ovidiu Cotruş analizează aspecte ale expresionismului în literatura română, într-un studiu publicat, mai întâi, în revista „Familia" (Oradea, seria V, anul 6(106), 1970, nr. 2(54), februarie, şi nr. 3(55), martie), reluat în volumul Meditaţii critice. Criticul intuieşte că opera lui Blaga şi Cotruş reprezintă feţe ale expresionismului, de acee le discută prin apropiere sau prin comparaţie. El vorbeşte despre o influenţă structuratoare a expresionismului german în opera celor doi poeţi, care, la rândul lor, au structurat elemente ale expresionismului.

„Poezia lui Aron Cotruş, caracterizat de Lovinescu drept un <Blaga prolix şi truculent>, este, în prima ei ipostază, o lirică a dislocării (versul Eu mă ucid mereu de groaza că ucid din poezia Sătul sunt de viaţă şi flămând, din volumul în robia lor, poate servi drept moto al activităţii sale poetice), produsul unei conştiinţe torturate, căreia i se refuză orice putinţă de limpezire. Gestul grandilocvent, ritmul abrupt, comandat doar de bătăile precipitate ale unui suflet fremătător, avalanşa de verbe şi adjective care se opintesc zadarnic să cuprindă într-un nesfârşit al determinărilor ceea ce scapă determinării, cuvintele revărsându-se tumultuos ca o stihie, fără să recurgă decât rareori la mirajele metaforei, tonul de permanentă declaraţie patetică, eşuând în momentele mai puţin inspirate în simplă declamaţie retorică, sunt notele caracteristice prin care poezia lui Aron Cotruş se integrează climatului expresionist. O poezia ca Nebunul (voi. Versuri), prin truculenţa ei dezarticulată şi prin disperarea ei înăbuşită sub un adevărat potop verbal, ne aminteşte coşmarurile din poezia lui GeorgHeym, minus rigoarea formală a poetului german. M-am oprit la ceasta poezie, nereuşită artistic, ca la un document ce ne dezvăluie elementele caduce ale expresionismului şi ale influenţei sale asupra poetului român. De altfel, poezia lui Aron Cotruş este mai tributară expresionismului german decât poezia lui Blaga. între cei doi poeţi ardeleni există o profundă diferenţă de temperament artistic. Versuri ca *Sunt beat/Şi aş vrea să dărâm tot ce-i vis,/Ce e templu şi altar* sună strident în poezia lui Blaga, rod al opririlor sale înfiorate în faţa miracolelor firii. Poezia lui Aron Cotruş este, dimpotrivă, expresia neputinţei sale de a se opri; ea se desfăşoară într-un climat de frenezie

neîntreruptă, potrivindu-i-se caracterizarea dată de Rilke, cu o uşoară nuanţă devalorizatoare, poeziei lui Richard Dehmel, ca o creaţie în stare de rut. Richard Dehmel a fost, de altfel, preţuit ca un precursor de către expresionişti, îndeosebi de cei aparţinând directivei activiste, energetice, ignorată de Blaga în teoretizările sale. Filozoful român n-a luat în considerare nici marea influenţă exercitată asupra expresioniştilor de opera poetică a lui Walt Whitman şi Emil Verhaeren, prima pătrunzând în Germania prin traducerile lui Karl Knortz şi T.W. Rolleston şi, mai ales, prin mijlocirea lui Johannes Schlaf, a doua prin devoţiunea exaltată a lui Stefan Zweig. Nimic mai prolix şi mai truculent decât genialul poem Pornind din Paumannok al lui Whitman. Aceeaşi truculenţă şi prolixitate pare mai puţin organică la poetul belgian, fiindcă acesta intenţionează un univers tematic şi descriptiv, reprezentarea realităţilor epocii, cu vagi pretenţii de obiectivitate naturalistă, ceea ce implică o sărăcire a surselor originare de lirism. Cei doi poeţi sunt reuniţi însă în stima, împinsă până la veneraţie, a exponenţilor directivei activiste a expresionismului şi, în mod paradoxal, influenţa lor este conjugată cu cea a lui Nietzsche. Printr-o ciudată ironie a sorţii, exaltările dionisiace ale vestitorului supraomului se vor orienta, sub influenţa poetului american şi a celui belgian, înspre un lirism umanitar, înspre un energetism optimist, încrezător în puterile omului de a îmblânzi maşina, supunând-o idealurilor sale de progres social şi moral. Predicaţiunea umanitară a lui Werfel, Toller, Fritz von Unruh etc., înregistrând şi spasmele lumii lor, contorsionată de spaime (deosebită de lumea de pionierat a lui Whitman, mai apropiată de cea a poetului <oraşelor tentaculare^ va purta pecetea structuratoare a operei celor doi poeţi, la fel ca şi poezia lui Aron Cotruş."

(Ovidiu Cotruş, Meditaţii critice, Editura Minerva, Bucureşti, 1983, p. 238-240; ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Ştefan Aug. Doinaş)

Ca şi studiul lui Ovidiu Cotruş, fundamental pentru înţelegerea expresionismului în literatura română rămâne şi studiul lui Ştefan Aug. Doinaş despre atitudini expresioniste în poezia românească. Autorul conştientizează dificultatea unei asemenea cercetări, dat fiind faptul că poezia marilor noştri poeţi interbelici nu a făcut obiectul unei cercetări sistematice privind manifestarea expresionismului. Expresionismul este o manifestare culturală largă, existentă nu doar în literatură, ci şi în artele plastice, cinematografie, muzică, teatru. Este, poate, orientarea care se lasă cel mai greu surprinsă în câteva trăsături sintetizatoare. în acest context Aron Cotruş este între cei mai importanţi poeţi expresionişti, poezia sa având trăsături comune cu a altor poeţi expresionişti de talie europeană, care s-au manifestat mai ales în perimetrul Europei Centrale.

„Cristalizând - în aria culturii germanice - diferit de la un artist la altul, permiţând şi chiar încurajând manifestări artistice şi literare de un pronunţat caracter naţional, cu implicaţii etnice puternice (în pictură se vorbeşte în mod curent de un expresionism german, flamand, francez, nordic, italian şi chiar american; iar în literatură, proza şi teatrul expresionist din Europa Centrală- e vorba de centrele Viena şi Praga - se impun prin specificul lor), debordând

cadrul artelor plastice şi al literelor, pentru a stimula opere majore în muzică şi cinematografie; cunoscând, în fine, chiar luări de poziţie teoretică ce vin în contradicţie unele cu altele, expresionismul nu se lasă definit cu uşurinţă. Greutatea de a-l cuprinde într-o formulare clară şi cuprinzătoare se datoreşte, probabil, faptului că expresionismul este, dincolo de o orientare culturală, aproape sincronă în mai multe ţări europene, fiecare păstrându-şi caracterul propriu - o permanenţă a spiritului uman, o atitudine fundamentală faţă de viaţă şi univers, cu consecinţe mai mult sau mai puţin precise pentru activitatea artistică. în sensul acesta, o definiţie prea largă riscă să nu mai ofere decât cadrul general, adică să fixeze nişte repere vagi, care se pot întâlni oriunde şi oricând; după cum o definiţie prea îngustă e ameninţată de parţialitate, reduce nepermis de mult aria fenomenului, şi - până la urmă - rămâne la fel de inoperantă.

Mutând aceste dificultăţi în câmpul literelor româneşti, ne izbim, de la început, de o întrebare: ce trăsături de concepţie artistică, de stil literar, sau ce atitudine fundamentală faţă de marile probleme ale existenţei şi culturii pot fi identificate, cu fidelitate, în operele unor scriitori ca M. Săulescu, Tudor Arghezi, L. Blaga, Aron Cotruş, G. Bacovia, Adrian Maniu şi Camil Petrescu - ca să nu amintim decât câteva nume de răsunet ale liricii noastre -, pentru ca aceste trăsături să se poată constitui într-un numitor comun al lor? Bineînţeles, se poate răspunde că o similară varietate de stiluri şi tendinţe artistice se întâlneşte şi în aria bogată a expresionismului plastic, şi că alăturarea unor nume ca Van Gogh şi Gauguin, Munch şi Ensor, Rousseau şi Picasso, Kandinsky şi Deckmann, Chagall şi Modigliani, Klee şi Nolde, Otto Dix şi Rouault etc., este cel puţin la fel de deconcertantă. Şi, totuşi, toţi aceşti artişti sunt indiscutabil, măcar printr-o parte a operelor lor, expresionişti. Iată de ce ni se pare că, pentru ca o cercetare critică aplicată să nu plutească în zonele precare ale unor afirmaţii de gust nefundate, este nevoie - indiferent de riscurile pe care o asemenea întreprindere le naşte - de o definiţie prealabilă a expresionismului - atât ca atitudine spirituală, cât şi ca modalitate artistică diferenţiată de la un creator la altul: o definiţie care, conţinând deopotrivă spiritul şi litera fenomenului, să poată constitui o serioasă bază de discuţie."

în continuare, Ştefan Aug. Doinaş analizează expresionismul ca atitudine spirituală şi socială, caracteristicile acestuia în practica artistică. Autorul se mişcă într-un larg orizont cultural şi aduce în discuţie aprecierile unor marcanţi reprezentanţi ai culturii. Restrângem din acest amplu studiu aprecierile referitoare la Aron Cotruş, selectând doar pe acelea care se referă exclusiv la poezie.

„In plin război mondial expresionismul social românesc îşi găseşte reprezentantul de frunte în bolovănosul Aron Cotruş, care introduce în lirică versul abrupt, greoi, sincopat hrănit - ca un gâtlej de prăpastie - cu un lexic aspru şi elementar, ce se rostogoleşte asemenea unui grohotiş. [...]

Sărbătoarea morţii, volum publicat în 1915, conţine o vehementă diatribă împotriva măcelului, în viziuni apocaliptice:

Plecară-atunci superbele armate
Şi duc şi astăzi lupte blestemate.

Plecară-atunci cu cântecele lor
Şi cum le-au dus, le-aduc cu acelaşi zor
Nepăsătoare trenuri,
Ce fac la gări acelaşi scurt popas,
Şilasă-acasă tot ce-a mai rămas:
Armii de orbi, de şchiopi, de surzi, de ciungi,
Ce-i duc pe tărgi ori în convoiuri lungi
Pe-aceeaşi tristă, neschimbată cale,
Spre casă ori spre albele spitale...
(Nu fu-ntâmplarc)

Conflagraţia universală se conturează ca expresia unei demonii sociale:

Războinicii brutali,
Războinicii de-atât omor sătui
Privesc pământul cu priviri de gâde,
Iar demonul distrugerii azi râde,
La cea mai mare sărbătoare-a lui...
(Ca nişte negri monştri uriaşi)

încă de pe acum, poetul se simte solidar cu victimele inocente:

Iobagi viteji, voinici de fier, eroi,
în şanţuri, prin zăpezi ori prin noroi,
Pe ger şi ploi,
în marşuri, la atacuri zdrobitoare,
Mi-e sufletul cu voi!
Fraţi dulci, iobagi, nenorociţi, eroi!...
(în ţara morţii)

Nu e greu de recunoscut aici, în câteva versuri, formula prozodică de mai târziu a poetului: versul sacadat, monorimat de multe ori. iscat dificultos din cadenţe noi, amestec insolit de expresie directă şi artificiu mascat.

Expresionismul de substanţă al lui Cotruş se adânceşte cu volumul Versuri, publicat zece ani mai târziu. Ca şi Blaga, acum poetul are nostalgia virilă a gigantismului, sufletul său se simte încorsetat în dimensiunile meschine ale trupului pământean:

De m-aş fi născut, Naturo, după voia mea,
Pe măsura visurilor mele fără de hotare,
Aş creşte poate peste timp
Ca peste-abis un brad de-a pururi verde.
Ca munţii de puternic, aş trăi cât el,
N-aş mai vedea:
în dosul zâmbetului: rânjetul,
în dosul cărnii fragede: scheletul,
Şi-n dosul biruinţei omului: zădărnicia...
(De m-aş fi născut...)

Expansiunea eului liric capătă măsura lumii, explorarea geografică e, de fapt, o edificare de sine, în spirit romantic-tenebros:

Cu orice pas ce-l fac pe cărăruile-ți prăpăstioase și haine.
Flămând cu mine însumi și stingher,
Parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus, în mine,
Prin întunericul, pe munții arși din mine,
Către cer!

(Către cer)

Sentimentele sunt zugrăvite în elanul lor atotcuprinzător, ca niște vectori de energie înspre infinit:

Sălbatică, enormă catedrală
Cu ferestre larg deschise-n infinit,
Singurătate!...

(Singurătate)

Un moment al zilei, un peisaj sunt prilejuri de extaz:

Răsăritul: blond, fantastic faur,
Imbracă-n aur
Biserica cu turlă și cu ziduri albe...
Eu trec pe-o cărăruie printre troscoțel și nalbă
Și printre tineri pini în floare...
Trup al meu și suflet de duminică,
Unde sunteți voi? Mai învia-veți, oare?...

(Dumineca)"

(Ștefan Aug. Doinaș, Atitudini expresioniste în poezia românească, în voi. Poezie și modă poetică, Editura Eminescu, București, 1972, p. 51-65.)

Ștefan Aug. Doinaș va reveni asupra poeziei lui Aron Cotruș și, într-o comunicare susținută la Simpozionul „Aron Cotruș" (Arad, 29 octombrie 1993) - publicată în revista „Arca" -, va insista asupra modernității acesteia. Modernismul românesc cristalizat după întâiul război mondial îl numără printre corifeii lui și pe Aron Cotruș, chiar dacă unele păreri critice nu împărtășesc ideea. Poezia Iui Aron Cotruș nu trebuie văzută clișeizat sub semnul tradiționalismului, ci sub acela al expresionismului, orientare care a răsturnat canoanele și a înlocuit conceptul de frumos cu acela de expresiv. Doinaș îl citează pe Ovidiu Cotruș, care considera că „marea poezie românească se desfășoară alfabetic", cel puțin pe primele litere: Arghezi, Bacovia, Barbu, Blaga, Cotruș. Ceilalți doi mari poeți de valoarea acestora stau mai spre sfârșitul alfabetului: Pillat și Voiculescu.

„îmi voi permite acum să spun câteva cuvinte despre această poezie. Putem spune, sunt fără îndoială multe lucruri cunoscute de toți: inspirația socială, lauda câtorva mari figuri ale neamului nostru, o poezie bolovănoasă, abruptă, puternică. O poezie care se înscrie pe linia marii poezii ardelene a lui

Coșbuc și Goga. Or, tocmai în acest perimetru, care fără îndoială îi face cinste, nu se bucură încă de trecerea ce ar merita. Se uită caracterul extrem de modem al acestei poezii. în general, când cineva este situat pe linia Coșbuc-Goga, se înțelege că se înscrie într-o anumită tradiție. Mai mult, într-o tradiție de provincie, ca să zic așa. Or, pai mult decât Coșbuc, Cotruș depășește categoric aria culturii transilvănene. înainte de primul război mondial, în timpul lui și imediat după aceea, când s-a cristalizat mai bine zis modernismul românesc, acesta n-a numărat - în opinia criticilor - printre corifeii lui și pe Aron Cotruș. Și aceasta a fost o mare nedreptate.

Citim astăzi, cu ochii cititorului de astăzi bun cunoscător de poezie, din perspectiva pe care ne-o oferă câteva decenii de literatură trecute, și constatăm, în mod evident, modernitatea acestei poezii. Este o poezie nu tradiționalistă, ci una de tip expresionist. Prin Aron Cotruș a pătruns în Transilvania, îndrăznesc să spun, pentru prima dată acest lirism de mare forță expresivă. Acest lirism expresionist care a răsturnat complet canoanele. Acest lirism care a dinamitat conceptul de frumos, înlocuindu-1 prin acela de expresiv.

Expresionismul lui Aron Cotruș - recunoscut ca atare -nu este însoțit însă și de aprecierea, care este absolut necesară, a unui modernist care poate fi descifrat în structurile înseși ale scriiturii sale. Poezia lui își refuză, parcă pragmatic, muzicalitatea, într-o vreme în care domina în universul poeziei concepția că poetul este cel care scrie frumos, care se exprimă frumos. Această dinamitare a frumosului, această înlocuire a lui cu expresivul introduce în poezia noastră tocmai ceea ce lipsea poeziei tradiționaliste: elementaritatea vieții, a direcțiilor esențiale ale existenței, cutremurul existențial, înfiorarea ființei în fața misterului cosmic. La Cotruș^cest mister cosmic se dezvăluie în prezența unor figuri rupte din realitatea socială. Dar ceea ce constituie caracteristica principală a expresionismului e faptul de a smulge dintr-un proces social o anumită expresivitate existențială și a o proiecta cosmic, depășind cadrele imediate ale social-politicului istoric, debușând în metafizic aproape. Exact lucrul acesta se petrece în poezia lui Aron Cotruș. De aceea expresionismul lui a adus în poezia românească o deschidere: întâi de toate deschiderea spre toată literatura Europei Centrale și a Germaniei. Intr-o țară în care dominantă era cultura franceză - și Transilvania, intelectualitatea ei, era aproape la unison cu cea din Vechiul Regat - deci una dominată de cultura franceză, în care toți poeții s-au format - excepție Eminescu și marele său protector și prieten, Titu Maiorescu, amândoi de sorginte culturală germană - ei bine, într-o astfel de țară Cotruș continuă această alimentare din fondul bscur, elementar, tulbure, puternic, rebarbativ al liricii germane.

Modernismul iui, așa cum am spus, poate fi descifrat din structura scriiturii lui. Vedeți, dacă citiți o poezie de Goga, o poezie de Coșbuc, o poezie de Arghezi veți vedea dintr-o dată sunetul liric. Or, sunetul este componenta primordială a poeziei. Fiecare poem este o construcție de aur. Sigur că există și celelalte componente care sunt prezente în poezie, pentru că ele constituie elemente componente ale fiecărui cuvânt. Orice cuvânt are o componentă muzicală, una figurală, imaginea. Poezia modernă, îndeosebi după suprarealism, constituie o explozie a imaginatului, nu a imaginarului. O expresie

care cultivă, cu predilecție, imaginea. Or, modernismul lui Cotruş care este diferit de cel al suprarealismului, constă tocmai în faptul că accentul cade pe această componentă acustică. Şi atunci avem de-a face aproape cu negarea muzicalității în sensul de, iertați-mi expresia, bel-canto. E vorba de o muzică extrem de difuză, confuză, elementară, adâncă, pătrunzătoare, răscolitoare care provine din cuvintele cele mai tulburi ale lexicului românesc. Cuvinte care, uneori, cu greu le poți pronunța, pentru că sunt cuvintele cele mai elementare, mai dure ale vocabularului. Or, această cultivare a unei noi muzicalități este tocmai ceea ce-i oferă lui Aron Cotruş un loc aparte în lirica noastră.

Pe urmă mai este ceva. Poezia modernă nu poate fi apreciată, în clipa de față, fără conceptul de antipoezie. Poezia modernă are ca o componentă antipoezia. Ce înseamnă asta? Asta înseamnă că toate elementele venerate de trecut, care construiau edificiul poeziei clasice, sunt negate, întoarse pe dos. Un întreg edificiu al tradiției poetice este dărâmat şi din ruinele, sfărâmăturile lui se construieşte un alt tip de poezie. Este ceea ce se numeşte antipoezia, întreaga viziune asupra lumii, odată cu antipoezia, a fost sfărâmată, răsturnată în ultimele decenii ale secolului trecut şi începutul secolului nostru. Poezia nu a putut să se sustragă acestui moment de dărâmare. Dar, în acelaşi timp, poezia, ca orice operă creatoare, a ştiut să-şi refacă din bucățile, din rămăşițele vechi un nou edificiu.[...]

Cotruş este cel care, la un moment dat, a pus ştampila personalității lui pe lirismul românesc, înainte ca gustul însuşi al cititorului român să fie pregătit pentru această construcție poetică. De aceea voi găsi o scuză, poate, faptului că Aron Cotruş a fost unul dintre marii înaintaşi în pofida situației că gustul literar al epocii n-a fost pregătit - până în clipa de față - pentru a aprecia aşa cum se cuvine aceste manifestări de poezie modernă."

(Ştefan Aug. Doinaş, Aron Cotruş, în „Arca", Arad, IV, 1993, nr. 10-11-12<43-44-45>, p. 13.)

Nicolae Mecu a făcut mereu observații esențiale despre poezia lui Aron Cotruş. După aceea referitoare la faptul că poezia lui Aron Cotruş începe şi sfârşeşte cu problematica eului, despre care am amintit, o altă apreciere, ce deschide un nou culoar, de cercetare comparatistă, în interiorul literaturii române, este aceea a relației cu poezia lui Macedonski. Este o apropiere şi o legătură de profunzime, generată de chemarea înaltului, de aspirația spre absolut. Hiperbolizarea influenței minulesciene nu are temei; cred că nici nu s-a manifestat în realitate. Poate fi vorba de o influență aeriană, ca să citez un critic; chiar dacă poeții s-au cunoscut personal şi chiar dacă, poate, s-au citit cu atenție.

„Sărbătoarea morții (1915), volumul în care critica a văzut adevăratul debut al lu i Cotruş, consemnează într-adevăr un mare pas întru particularizarea vocii sale. Fără a dispărea, confesiunea eului devine patetică, pusă în mişcare de o experiență ce transcende aventura strict personală (dar care o înglobează), iar notația şi evocarea duios-nostalgică sunt depăşite prin viziune: sumbru-extatică, apocaliptică. Procedeul stilistic cel mai frapant este repetiția, cu efect de gradare a tensiunii, fie în maniera retoricii tradiționale (<Ei vin şi trec cu fețele de ceară.../ Ei vin şi trec...>), fie în forme ce-i vor deveni specifice

(<Incendiul ăsta groaznic se îmbată,/ Cu flăcări infernale se îmbată...>). Remarcabilă este, de asemenea, recurența mare a conjuncției şi, în poziție inițială, cu efecte cumulativ-ascendente:

Fug flăcările-ntruna, fără frâu
Şi ard hambare'aurii de grâu,
Şi-n pocnete, porumbu-n poduri arde
Şi limbi de foc se-ntind peste clădiri
în zăpuşala grea care omoară
Şi ca nişte siniştri şerpi de pară
Se-ncolăcesc pe plopii albi, subțiri
Şi peste cele-nsângerate unde[...]
S-aruncă sprinten cine ştie unde.

Procedeul ni-1 aminteşte pe Macedonski cel din Noaptea de decemvrie, însă dincolo de această apropiere, care poate fi ocazională, mi se pare evidentă afinitatea profundă dintre poetul lui excelsior şi autorul poemei Spre cer, cutreierat de chemarea înaltului şi a absolutului, de interogația inconcesivă prin care acest suflet neliniştit caută mijloacele unei soteriologii profane. Dar spre deosebire de poetul periheliei, Cotruş e un spirit contradictoriu, sfâşiat între extreme, portretizându-se însuşi, arghezian, ca ființând între *cer şi baltă, noroi şi-nalt, vrere şi tăgadă, cutezanță şi clatine, vatră şi dărâmare, culme şi prăpastie* (şi atâtea alte figuri ale divizării şi tensiunii interioare, care populează ca nişte variațiuni pe aceeaşi temă volumele de până la Mâine, 1928, conferind noului pathos nota cotruşiană; după această dată, în poezia sa se instalează, până spre epoca finală, un monism tematic, al poemelor *plebei* şi ale humusului românesc).

Influența cea mai puternică relevată de volumul din 1915, ca şi de Neguri albe (1920) este, aşa cum s-a spus, a lui Minulescu (problema a fost pusă de I.D. Bălan în cartea sa despre poet). Curioasă această întâlnire dintre doi poeți de structuri atât de diferite, polare de fapt. Dar să reamintim mai întâi că Minulescu este cel care introduce (prin volumele din 1908: Romanțe pentru mai târziu şi Liturghii profane), mai mult decât alți simbolişti şi înaintea lor, cu un răsunet inegalat în epocă, versul liber. Cum a arătat monograful poetului, Cotruş preia un mare număr de procedee minulesciene. Preia inclusiv locvacitatea, <intemperanța verbală> pe care E. Lovinescu o semnala Ia autorul lui Horia, iar Ov.S. Crohmălniceanu o asimila expresionistei Formlosgkeit. Fără a ignora înrâurirea poeziei expresioniste, cu care poetul a venit în contact :•, *irnpul stagiului său occidental şi al campaniei din Italia, cred că este cazul să luăm în calcul şi izvorul intern reprezentat de Minulescu, deşi acesta e un poet de cu totul altă factură. Dar se întâmplă un interesant fenomen de transplant: Aron Cotruş îl rescrie pe Minulescu în cheie expresionistă. Subiectul acesta ar merita o cercetare aparte, din perspectiva intertextualității sau, mai bine, a contextualității, ca să folosesc termenul propus şi lansat de Paul Cornea. Este util de observat că acest fenomen apare în două planuri: pe de o parte Cotruş minulescianizează integral (substanțial şi formal), pe de alta îi preia doar prozodia şi i-o absoarbe treptat într-una în care pattern-ul stilistic

nu se mai recunoaşte. S-ar putea ridica întrebarea dacă nu cumva avem de-a face cu un caz de intertextualitate parodică. Aron Cotruş nu este însă un avangardist de acest tip. şi, în general, el este un poet tocmai Ia antipodul ironiei. Se distanţează de clişeele tradiţionale încorporându-le mai întâi, în mod organic, am zice, apoi transformând integral. O primă etapă e reprezentată de poemele masiv minulesciene, în care abia dacă întrezărim patosul şi fervoarea lui specifică (fenomenul se întâmplă, mai ales, în erotice); iată o strofă din Neguri albe (1920):

Vreau trupul tău,
Vreau trupu-ţi cald, bronzat de soare
Şi graiul tău neînţeles,
Din care
Respiră voluptatea fără frâu
Şi-aroma-ndrăgostirilor barbare!...

A doua treaptă e ilustrată de păstrarea prozodiei, dar şi de deturnarea lexicală (în exemplul care urmează, culorile îşi pierd valenţele simbolice minulesciene):

Ploi de rachete,
Ploi roşii, albe, verzi şi violete,
Aprind văzduhul iar,
Cu zborul lor halucinant, barbar...
Ploi de rachete, ploi
Ce cad să se sfârşească în noroi
Şi-n trupuri ostenite de eroi!

In poemele erotice găsim acum aceeaşi mutaţie lexicală, deşi versul rămâne în continuare minulescian:

Dorinţa mea-i o mânză ne-mblânzită,
O mânză fără splină, o ispită,
Ce nu cunoaşte-n pusta nesfârşită,
Nici grajduri,
Nici stăvari, nici stave...

Progresiv, sau paralel cu asemenea compuneri, poezia lui Aron Cotruş se demetaforizează, renunţă la limbajul figurat şi aluziv pentru expresia directă şi univocă.

In continuare, aşa cum jurnalul liric de campanie din 1915 sau reminiscenţele acestuia din ciclul Sub flamuri vrăjmaşe (1925) corectează clişeele şi ideologemele de observanţă romantică ale literaturii de război, asemenea lui Camil Petrescu cel din Ciclul morţii, temele tradiţionaliste (sămănătoriste, umanitariste) sunt, de asemenea, rescrise. E un proces pe care-1 regăsim la toţi poeţii moderni care cultivă subiecte tradiţionale (Arghezi, Maniu, Pillat) şi care dezamorsează poncifele tradiţionalismului corectându-le din interior, cu sau fără intenţie polemică, cu să fără program explicit. Cu volumele în robia lor, Mâine, Printre oameni în mers, asupra cărora critica a insistat, fiind

dintre cele mai reprezentative, luăm cunoştinţă cu părăsirea definitivă a oricăror reziduuri formale."

(Nicolae Mecu, Aron Cotruş - început şi sfârşit, în „Viaţa românească", Bucureşti, LXXXVI, 1991, ianuarie, nr. 1, p. 12-16.)

într-un studiu despre poezia lui Aron Cotruş, pornind de la monografia noastră dedicată poetului, Ion Pop împărtăşeşte ideea caracterului expresionist al creaţiei cotruşiene. Criticul subliniază, de asemenea, caracterul discursiv al unei însemnate părţi a poeziei cotruşiene, precum şi existenţa unei anumite mecanici în construcţia textejor poetice. Dar, odată cu Neguri albe şi volumele următoare-Versuri şi în robia lor-este de remarcat în poezia lui Aron Cotruş tensiunea vizionară şi forţa reală a acesteia. Apropierile de mişcările novatoare europene ca Jugendstil sau Art nouveau sunt evidente.

„Autorul monografiei are, în schimb, dreptate să insiste asupra substanţei expresioniste a scrisului lui Aron Cotruş, afirmată decis încă de la al doilea volum al său, Sărbătoarea morţii, apărut în 1915. [...] Apelul la câtiva dintre teoreticienii şi interpreţii acestui curent, străini şi români, ajută la o mai precisă situare a poetului în contextul mişcării, chiar dacă, din parcurgerea referinţelor, se reţine doar trăsătura de ordin mai general-expresionist. <Viaţa, lumea, natura se aranjează după măsura amplă a sentimentului. Confesiunea patetică a eului transcende experienţa directă.> Schiţând o analiză a problematicii eului> în această lirică, şi apoi una a sentimentului de <înfiorare în faţa firii>, comentatorul ţine să respingă <concluzia unei poezii declarative, exterioare, insuficient filtrată artistic> <Nimic mai inexact> - subliniază el imediat.

Este un punct care ar merita o discuţie mai întinsă. Pe scurt, ar fi de spus măcar că adevărul se află undeva mai la mijloc. Căci puternicul caracter discursiv al poeziei lui Aron Cotruş nu poate fi negat, ba e chiar definitoriu pentru, un scris în care accentul principal cade pe manevrarea retorică a frazei. <Noul patos> (expresia e a lui Stefan Zweig) trăieşte şi în poemele ardeleanului, în <activismul> său tradus într-un regim hiperbolic ca şi permanentizat al expresiei, întemeiat pe acumulări masive de cuvinte în sistem anaforic, cu lanţuri de determinări menite să intensifice sugestia de energie dezlănţuită, de stare paroxistică a încordărilor simţurilor şi spiritului: lăcomia e <oarbă>, sărutările <aprind şi-nghează>, pofta e <nebună şi semeaţă>, îndrăgostirile sunt <barbare>, patima -<nebună>, până şi capriciile sunt <grozave>. Or, de la un punct încolo, o astfel de insistenţă în atragerea atributelor excesului poate **.. .... i** puţin de bănuit, insinuând ideea unei anumite mecanici în construcţia discursului liric. <regia> tiradelor e abil condusă, desigur (simţul înscenării e mereu prezent), iar substanţa <pietroasă> a vocabulelor rostogolite bubuitor, cu frângeri brutale, calculate pentru efectul lor de şoc, contribuie în chip esenţial la transmiterea puternicului impuls vital ce le animă, în texte unde, cum s-a observat, metafora e mai curând rară.ţ...] Comparaţia pe care Alexandru Ruja o face cu primul Blaga (cel din Poemele luminii şi din Paşii profetului, unde o poezia ca Veniţi după mine, tovarăşi! sună apropiat de discursul cotruşian) e sugestivă; ar fi de observat însă că şi în acest moment

mai teatral şi declamator (s-ar fi putut aduce în sprijin şi Daţi-mi un trup, voi munţilor) discursul lui Blaga e construit, totuşi, cu un plus de rafinament, slujit şi de baza metaforic-simbolică mai solidă, în timp ce versul lui Cotruş sună oarecum <tradiţional>.

Există însă o forţă reală şi o tulburătoare tensiune vizionară în poezia sa, începând cu Sărbătoarea morţii, pe care o vor menţine şi volumele imediat următoare-Neguri albe (1920), Versuri (1925), în robia lor (1927), Mâine (1928). Interesantă e, mai întâi, apropierea de tiparul <Jugendstil>, <Art nouveau>, al imaginii, cu stările tensionale îmblânzite prin stilizarea cvasiemblematică, amintind şi de precedenţele simboliste ale acestui moment artistic european. Un anumit decorativism, o anume ritualitate şi ceremonie impusă imaginilor şi gesticii apocaliptice, pot fi identificate frecvent în această arie a scrisului lui Cotruş.[...] Interferenţele cu poezia lui Blaga meritau o aprofundare şi pe linia acestei apropieri paralele de noul stil şi indicând uneori chiar ecouri mai directe (în Neguri albe, Oăcomia oarbă> şi <un nebun, sălbatic jind> sunt împărţite încă cu Blaga din primele două cărţi, înregistrându-se şi ecouri punctuale, precum din Gândurile unui mort combinate cu Gorunul, devenit la Cotruş molift: <Tu creşti şi te hrăneşti din mine/ Moliftule>...; mai rămâne acolo şi urma minulesciană a <nopţilor de nebunii,/ In mări pustii,/ In mări de voluptăţi ce mint>... Din asemenea rădăcini în parte comune, întinse în solul european al epocii, cei doi scriitori au evoluat, însă, foarte diferit, cum se ştie, poetul tristeţii metafizice înaintând către viziunea unui cosmos arhetipal, de maximă stilizare a imaginii, decantând în spiritualizate embleme o nelinişte metafizică de adâncime, în vreme ce confratele său urma să cultive pe mai departe ceea ce autorul monografiei la care nereferim numeşte <o poezie a elementarului, printr-o coborâre spre formele naturale, primare, mitologice>, dominată de <irenezia dionisiacă sau vitala histerie, ca atitudine lirică expresionistă (în treacăt fie zis, n-ar fi fost lipsită de interes o comparaţie şi cu Ion Barbu din ciclul <parnasian-vitalist>, unde <vitala histerie> e o prezenţă centrală).

La nivelul acestei elementarităţi telurice realizează Cotruş câteva dintre cele mai izbutite poeme ale sale, printre care mult citatul Bivolii.[...] Sub semnul ei stau şi reprezentările eului: un subiect hiperbolizat, concentrând energii imense, greu de îndiguit, în frământare perpetuă, cu înrudiri în lumea **Tui** Arghezi sau Voiculescu.[...] E, desigur, multă <declaraţie> în astfel de versuri, însă energia expresiei, asaltul verbal aluvionar au darul să topească adeseori abstracţiunea ameninţătoare pentru lirism. <Elementară> este şi figuraţia umană din poezia <socială, naţională şi mesianică> (cum o numeşte monograful poetului), solidară cu reprezentările peisajului convulsionat ori sculptat în reliefuri dure. Oamenii lui Aron Cotruş sunt însufleţiţi de <o-nflăcărare dârză năprasnică şi oarbă>, de o <patimă năvalnică şi idolatră>, <pietroşi, atletici oameni>, <ţărani pietroşi, ţărani greoi>, - iar pe fundalul colectivităţii apar profilaţi în linii aspre indivizii-embleme. Memorabil între toate e portretul Patru Opincă, ce se detaşează alături de alte câteva texte-monolog cu valoare de autocaracterizare a unor personaje sui generis (Todor Săcure, Minerul, loan Roată).[...] Distanţa faţă de medalioanele cam stereotipe ale lui Ion Pillat

din Satul meu (1925) poate fi uşor măsurată, deşi nu lipsesc nici la poetul ardelean alte inerţii stilistice, legate de recuzita, de data aceasta, a hiperbolei expresioniste: un Ion, de exemplu, e <ţăran pietros cu paşi voi>, altul Ion Roată e <unul din pietroasa, aspra gloată>, <petecul de glie> arat de plugar, <frământat ca pe-un pietros aluat> etc. Este adevărat însă că asemenea atribute revenind obsedant (şi exemplele s-ar putea înmulţi) au şi rostul, într-un fel, de a <schematiza> imaginea în sensul sugestiei expresioniste a unor <esenţe>, a unor dominante-forţă ce transcend, cum s-a spus, de atâtea ori, individualul şi îl plasează în sfera de rezonanţă a unui.cosmos în tensiune."

(Ion Pop, Despre viaţa şi opera lui Aron Cotruş, în ..Vatra", Târgu-Mureş, XXVII, 1997, ianuarie, nr. 1<310>, p. 27-28.)

Nicolae Manolescu pune sub semnul discuţiei tradiţionalismul lui Aron Cotruş, lăsând să se înţeleagă aspectele noi ale poeziei sale şi, implicit, modernismul acesteia. Poeziile lui Cotruş sunt doar aparent descriptive, în fond poetul este un vizionar consideră criticul. Poetul înfăţişează totul la dimensiuni uriaşe, descrierile sale au un ton halucinatoriu. Aprecierile criticului despre poezia lui Aron Cotruş rămân esenţiale pentru o bună înţelegere a acesteia. Nicolae Manolescu este primul critic care observă sub poezia contorsionată, zdruncinată de un limbaj puternic, uneori crud şi violent, echivalenţa setei de absolut.

„Poeţii de până aici, cu toate diferenţele dintre ei, au făcut parte, unii din aceeaşi grupare, au ţinut de aceeaşi orientare, au publicat la aceleaşi reviste. Dar unde vom situa pe Aron Cotruş, pe B. Fundoianu? Tradiţionalismul celui dintâi e adevărat doar în măsura în care libertăţile prozodice, spiritul neliniştit, căutările nu pot şterge impresia că poetul e înrudit cu O. Goga, pornind şi el de la un fond ancestral. Volumul de debut (Poezii, 1911) nu e încă de loc caracteristic. Se simt ecouri neasimilate din Eminescu, Vlahuţă, din Bacovia şi din simbolişti. Abia în Sărbătoarea morţii Cotruş evocă, înaintea lui B. Luca şi Camil Petrescu, peisaje tulburi de război, incendii, măceluri, marşuri apocaliptice, lazarete, lupte, tunuri cu foc ucigător, cazaci prăpăditori, movile de morţi, într-un ton personal care e, cum spune Călinescu, <o anume înfiorare în faţa grandiosului sinistru>:

Sinistru ard pădurile bătrâne
Iar brazii cu coroanele macabre
Par uriaşe, roşii candelabre,
Cu mii şi mii de braţe arzătoare,
Ce ard la astă groaznică serbare.

Ceea ce remarcăm încă de pe acum la Aron Cotruş sunt cruzimile de vocabular. Cuvintele sunt dure, pietroase, căzând grele ca nişte lespezi, sau se rostogolesc tunând, clocotind, fumegând. Aceste violenţe şi contorsiuni traduc un zbucium teribil (cu accente argheziene pe alocuri), o sete de absolut. Poetul are vocaţia căutării şi torturii interioare, el oscilează între dragoste şi silă de Dumnezeu, între blazare şi entuziasm, între generozitate şi cinism. Sufletul îi e

cutreierat de o <sete dârză şi păgână> de a înfrunta necunoscutul, primejdiile, de a urca:

pe drum de spini, de foc şi cuie
spre piscuri care-n ceruri se suie.

Poetul declară la tot pasul:

Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod...
gându-mi - fir nevăzut - mi-1 înnod,
mi-1 deznod,
patimi flămânde mă muşcă, mă rod.

Treptat <furia> aceasta lirică face loc unui anumit echilibru, destul de evident în volumele Versuri şi mai ales In robia lor. Poeziile sunt aparent descriptive, dar, în fond, Cotruş e un vizionar căruia totul i se înfăţişează la dimensiuni uriaşe. Descrierile lui au un ton halucinant inimitabil. Nişte bivoli în turmă, pe un şes necuprins, apar grandioşi şi neliniştitori, ca nişte monştri din altă lume:

Pe şesul vast, prin sclipitor noroi,
se mişc-ursuzi, cu paşi înceţi, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...

noroiul încă umed, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus,
de monştri-aduşi din lumea ceealaltă...
şi-amurgul pe spinări li se răsfrânge
în fulgerări şi străluciri de sânge...

Cu paşi trândavi, cu cozile pe spate,
păşesc încet, prin trestiile uscate,
nostalgice, posace animale...

Pusta pe care rătăcesc herghelii de cai dă poetului nostalgia infinitului. Puţini poeţi - Eminescu, Macedonski - au exprimat aşa de frumos dorinţa de mari spaţii ca cele scite din timpii vechi, cu ierburi uriaşe şi legănătoare, care îmbie la vis, cu mări adânci şi ameţitoare:

Plâng vânturile...
Mânji se joacă şi nechează
Şi pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază.

Iar iepele robuste
Pasc leneşe-n răcoarea nemărginitei puste...
Trec leneşe în soare, cu paşi mărunţi, superbi
Şi din belşugul verde al fragedelor ierbi,
Brusc capetele mândre şi le ridică-arare
Ca nişte voluptoase femei de viţă mare.

în schimb, prozatorii români sunt adesea atraşi de <stepă>, de nesfârşitul de gheaţă polar, de Siberia: Sadoveanu, C. Stere, Gib. Mihăiescu (în Rusoaica), spre a pomeni de cei mai de seamă.

în cărţile care urmează Cotruş trece deodată la poezia socială. Aceste poezii sunt printre cele mai'bune, în specia lor, din poezia românească. Celebră, pe drept cuvânt, Patru Opincă n-are până astăzi echivalent:

Io,
Patru Opincă,
ţăran fără ţarină,
plugar fără plug."

(Nicolae Manolescu, Metamorfozele poeziei, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, p. 36-39; reluat în Nicolae Manolescu, Metamorfozele poeziei, metamorfozele romanului, ediţie îngrijită de Mircea Mihăieş, Editura Polirom, Iaşi, 1999, p. 31-32.)

Gheorghe Grigurcu sesizează faptul că expresionismul a avut o manifestare neunitară în literatura română, dar şi în cea germană, diferenţiind poezia lui Cotruş de cea a lui Blaga sau Maniu. Fără a-l considera printre pionierii artei moderne, criticul observă noutatea formelor poetice cotruşiene.

„Continuându-i, în cadrele poeziei indigene, pe Coşbuc şi pe Goga, autorul poemului Horia nu urmează linia transcendentă a lui Blaga, nici caligrafia dezabuzată a lui Adrian Maniu, nici simbolistica htonică a lui Fundoianu, nici melancolia nervoasă, ce-şi schimbă mereu partiturile, a lui Vinea, în beneficiul unei stilizări grandioase şi terifice. Realitatea e că expresionismul apare profund neunitar, la noi ca şi în poezia germană. Asupra aspectului său derutant, Walter Sokel atrage atenţia în lucrarea sa The writer in Extremis (1959), distingând câteva categorii de autori; expresioniştii <politici> precum Frank şi Toller <carepjn mesajul lor deasupra a orice altceva>, expresioniştii <însemnaţi> cum sunt Kafka, Trakl, Barlach şi Benn, <pionieri autentici ai literaturii moderne>, care <au adus contribuţii de prim-ordin la mişcarea internaţională modernistă>. expresionişti ca Werfel, Otten şi Rubiner, <care abia pot fi consideraţi aparţinând modernismului. Ei au injectat numai furie revoluţionară sau extatică în forme fundamental conservatoare>. Locul lui Cotruş nu e, desigur, printre pionierii artei moderne, deşi formele sale nu copiază pe cele ale predecesorilor, înscriindu-se într-o ritmică abruptă, a <cataractelor>, cum spune E. Lovinescu, într-o viziune a energiei autarhice, chiar dacă e supusă unor fatalităţi declarate, de ordin politic, ajustate de la un volum la altul. Vocea sa de tribun preia, fireşte, moştenirea liricii ardelene exhortative, dar poartă sigiliul unei arte mai recente, care îi permite a se revărsa cu un răsunet original. Radicalizat de expresionism, poetul acordă o existenţă înnoită formulei sociale, care prefigurează, într-un fel, lirica <angajată> a ultimelor decenii.[...]

Poetul îşi proclamă acum atitudinea agresivă faţă de viaţă, ca un alegoric erotism sadic, într-o vibraţie instinctivă ce, mai târziu, va fi reluată de Zaharia

Stancu, trecut şi acesta, din stângăcie de rural, printr-un fraged preambul idilizant:

O, cum aş vrea,
Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea,
Să te înmoi.
Să te înfrâng,
Să te-ngenunchi
Şi aspru-nlănţuindu-ţi nepătrunsul trunchi,
Sub sărutări ce-aprind şi-ngheaţă,
Cu pofta mea nebună şi semeaţă,
Cu dinţii mei de tigru,
Eu sânii să ţi-i sfâşii,
Din inimă secretele să-ţi smulg,
Viaţă!...

(Neguri albe, **2)**

Un imperialism al eului se declară într-o ancestrală febricitare:

Ca un războinic orb, fără picioare,
Ce-aude-n depărtări ameţitoare,
Pe pusta fără de hotare,
Un corn prelung sunând,
Chemând,
în oarba noapte-n care moare;
Cu inima, cu trupul sângerând,
Mă răsucesc, mă sting cu fiecare gând,
Delirând
în frigurile asprelor ispite
Cu nostalgia
De noi cetăţi şi de pământuri cucerite,

în România (poemă), 1920, compusă într-o manieră simfonică, poetul îşi revelează gigantismul, acea viziune preistorică în care e angajată nu numai biologia:

Ca nişte negri, uriaşi mamuţi,
Ca nişte monştri,
Ce zac în largi pătule între stânci,
Cu limbile, cu creierii de foc,
Cu nutremântul lor catastrofal,
Stau tunurile-n şir,
Ca-ntr-un enorm şi negru cimitir...

ci şi cosmogonia:

Cu furia lor toată,
Din mii şi mii de guri, tunând deodată,
Ţâşnesc prin noapte limbi fulgerătoare
Şi-aprind în neguri sori bizari de-o clipă

Iar la lumina orbitoare-a lor,
Prin văile ce-o clipă se lumină,
Sub cele calde,-nsângerate grindini,
Se văd, cu zor roind de pretutindeni,
Largi mări legănătoare
De trenuri, tunuri, cai şi care
Şi codri mişcători de coifuri sure...

Această sensibilitate granitică, acest idealism barbar (lirism cu mijloace sangvine şi musculare) se dezvoltă în Versuri (1925), volum în care timbrul poeziei lui Cotruş se clarifică pe deplin. Sunt invocaţi bradul [...], cerul şi muntele [...], bivolii, în lucioasa lor monstruozitate antedeluviană, care îl exaltă pe autor:

Pe şesul vast, prin sclipitor noroi,
se mişc-ursuzi, cu paşi înceţi, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...
noroiul umed, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus,
de monştri-aduşi din lumea ceealaltă...
şi-amurgul pe spinări li se răsfrânge
în fulgerări şi străluciri de sânge...

Aron Cotruş accede acum Ia un gen de sinceritate incomodă, ce recomandă tipul său de ambiţie colosală, dorindu-se picur îndărătnic, rece pentru <piatra cea mai tare>, furtună cotropitoare şi deopotrivă brad care rămâne în picioare după trecerea acesteia. Izolat şi <cadaveric>, poetul se <îndărătniceşte> într-o mină obscură, izbind straturile <goale, mute şi pustii>, până când va împietri însuşi. îşi propune a lupta <de dorul zorilor>, <cu ceaţa grea, cu carnea mea>. Resortul acestei clocotiri de forţă e iraţional (corelat cu ideea de gratuitate):

în pieptul meu se zbat puteri de uriaş
cum nicicând n-au mai fost pe lume-ntr-altul...
şi tari cum e bazaltul
sunt muşchii supţi pe braţu-mi ucigaş...
şi ca o platoşă se-ntind
pe trupu-mi hărţuit de-al prăbuşirii jind...

(Nebunul)

[...] Lucrând într-un material dur, poetul oscilează între viziunea haotică, având o deschidere spre infinit, şi imaginea finită, tradusă în efigie. Basoreliefurile sale captează energiile informe, supunându-le unei discipline figurative, simbolice:

Un plug s-apropie din zarea fumurie-a şesului...
Un vânjos, înnourat ţăran îl ţine liniştit de coarne,
Şi ca un negru şarpe uriaş ce dă să se răstoarne

Se-ntinde brazda lucie, sub cer, pe urma lui,
Iar înaintea ei, domol,
Boi şi om s-apropie din depărtări spre mine
Ca din altă lume...

[...] Intersecţiile lui Aron Cotruş cu autorul Cuvintelor potrivite sunt inevitabile, în virtutea unui impuls dramatic ce materializează, aventurându-se în anecdotic ori în fabulosul care e treapta sublimă a acestuia.[...] Cu Philippide se întâlneşte într-un avânt ocult, într-un decor de spectrală cruzime, dezlegat de orice finalitate practică. [...] într-un mod mai consecvent este urmat Emil Isac, în notaţia sa neîndemânatic realistă (consemnare de jurnal care acordă stărilor de spirit un cadru de concreteţe, o identitate socială)."

(Gheorghe Grigurcu, De la Minai Eminescu Ia Nicolae Labiş, Editura Minerva, Bucureşti, 1989, p. 244-249.)

Lectura lui Gavril Scridon detaşează din poezia lui Aron Cotruş acele segmente care duc mesajul către românii din orice parte a lumii.

„Rândurile care urmează vor încerca să detaşeze, din poezia Iui Aron Cotruş, tocmai acele segmente care definesc suferinţa, a lui şi a românilor risipiţi pe diferite arii geografice învecinate sau îndepărtate precum şi constanta sa cântare a pământului strămoşesc şi după ce a devenit un desţărat. Parcă poetul şi-ar fi presimţit destinul încă în cea dintâi poezie din 1911, în care, într-o atitudine de Prometeu (deci gest titanian) îşi prefaţează viaţa:

Plecai spre culmi ascunse,
Pe-un drum îngust şi greu,
Crezându-mă-n gândirea-mi
Un mândru Prometeu.

Dar, adormit în visuri,
Din piscul unei stânci,
M-am prăvălit în golul
Prăpăstiilor adânci.

Şi-acuma, greul lumii
ÎI duc tăcând supus,
Gândind la a ta viaţă,
Duiosule Isus.

O corectură: Aron Cotruş n-a tăcut supus, ci dimpotrivă, a devenit un luptător, până la capătul zilelor sale. Opera lui este o icoană a propriei vieţi, încrustată în iconostasul cuprinzător al neamului românesc. Pentru că cele două destine sunt paralele. Aşa cum icoana poetului este cuprinsă în iconostasul neamului, Ardealul, obsesie a poetului, este integrat organic în aria larg cuprinzătoare a devenirii noastre, ocupând un loc central.

Să citim, aşadar, poezia lui Aron Cotruş din acest unghi de vedere: panorama integrală a vetrei strămoşeşti, dincolo de hotarele statale ale României, dar cuprinzând-o şi pe acesta, în care Ardealul (şi Banatul) se integrează

perfect şi istoric; această panoramă este a poetului consecvent ideii de unitate a originilor şi a devenirii noastre istorice, cu suferinţele la care am fost supuşi, inclusiv cea care se numeşte ocupaţia sovietică de după cel de al doilea război mondial; pentru că, de acolo unde 1-a aruncat destinul, Aron Cotruş a urmărit cu durere înjugarea noastră la un imperiu hrăpăreţ şi crud.

în poema România (1920), poetul vorbeşte despre <munca fără pace> care va duce la înflorirea ţării cu <albe sate>

Ce din creierii Carpaţilor coboară,
Şi se întind superbe pân' la mare,
Şi pe Mureş, şi pe Tise, şi pe Olt,
Pân' la Dunăre şi pân' la Nistru.

în Strigăt pentru depărtări (1927), aria de cuprindere a românilor se lărgeşte până la mari depărtări, în afara graniţelor de stat ale României:

în strădania-mi spre mai sus, spre mai bine,
lupt, rabd, mă zbat, gândesc, m-aprind
şi-n dragostea-mi adâncă, largă, furtunatică,
ard cu jind,
cu patimă sălbatică
pentru cei de-un neam cu mine,
din sate albe, de la coasă, de la sapă, de la plug;
pentru românii de Ia Tisa pân' Ia Bug,
de la Marea Neagră pân' la Adriatică;
din Banatul clocotind,
din Timocul mut, din Pind...

Strigătu-mi e pentru zbor înalt şi lung...
Voiniceşte-1 strig, pe aripile-i s-ajung
peste Nistru, peste Dunăre, departe
până unde, printre pietre, mărăcini şi răi vecini,
pe sub prigoane sângeroase şi deşarte,
se întind
biruind,
înfruntătoare de primejdii şi de moarte,
dârz ale rasei noastre aspre rădăcini

pentru a ajunge la <Salonic, Valona şi-Adriatică...> Pentru toţi aceştia doreşte <Un nou Avram Iancu, un nou Tudor din Vladimiri>. Acelaşi zbor al gândului spre zone româneşti din afara hotarelor ţării e şi în poezia Cu gândul departe. Poetul coboară adânc în istorie, căutându-şi Străbunii, întrebându-se <Mi-a fost străbunul proconsul ori dac sălbatic?>, pentru că sângele nu-i <spune/ de străbuni, de străbune!...>"

(Gavril Scridon, Mesajul lui Aron Cotruş, în „Steaua", Cluj, XLVII, 1996, iunie, nr. 6, p. 52-53)

Z. Ornea, comentând ediţia noastră din poezia lui Aron Cotruş, apărută în „Biblioteca pentru toţi" - **Peste prăpăstii de potrivnicie** - evidenţiază expresionismul cotruşian, caracterizat prin dinamismul violent, strigătul năvalnic, violenţa aproape mistică.

„Dinamismul violent, specific expresionismului, se accentuează în volumele următoare în care imagistica e frenetică şi măsura nu mai poate fi deloc supravegheată. Totul e năvalnic şi violent. Volumele sale **România** (1920), **Neguri albe** (1920), **Versuri** (1925), **în robia lor** (1926), **Strigăt pentru depărtări** (1927) o dovedesc. Poezia e, în mai toate aceste volume, un strigăt năvalnic sfâşietor, izbucnit din violenţă aproape mistică, încât aproape se confundă cu ţipătul şi energia primară de nimic zăgăzuită. Şi totul e învăluit de patos social, aproape nefiltrat, zgomotos şi fără ocolişuri afirmat:

Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod...
gându-mi - fir nevăzut - mi-l înnod,
mi-l deznod,
patimi flămânde mă muşcă, mă rod...?

Rar, rar de tot, melosul erotic îşi face loc în această poezie rebelă şi dinamitardă. O aflăm în volumul din 1920 **Neguri albe,** în care poeziile nu au titlu ci apar numai numerotate, închipuind, şi pe această cale, un flux continuu, abia sfârtecat de respirarea odihnei de o clipă:

îţi caut lacom gura-n întuneric
Şi sufletu-ţi neînţeles, himeric,
Iar sânii-ţi calzi, sub sărutarea mea,
în mătăsurile cenuşii,
Palpită speriaţi, încetişor,
Ca doi rotunzi şi tineri colibri,
Surprinşi de-o mână aspră, grea,
în primăvara dulce-a cuiburilor lor...

Şi:

Te vreau pe tine!...
Vreau gura-ţi, sărutările-ţi feline[...]
Şi ochii tăi prevestitori de rău -
Te vreau pe tine!...

Cum se vede, şi în aceste scurte rătăciri erotice nu rugarea blândă sau concupiscenţa sunt notele dominante, ci tot strigarea imperativă a unui suflet mereu neliniştit care caută şi cere ceea ce socoate că i se cuvine. Dar aceste strigări erotice sunt rare. Versul său revine la starea de nuditate a expresiei, parcă niciodată prelucrată, scrâşnită, opintită furios. Motivul culturii opuse civilizaţiei sau aşezării tradiţionale, primare, ce respinge modernitatea urbană, îşi găseşte şi **el,** drept **la** afirmare, **ca în** mai **toată** poezia expresionistă:

Din fumul ăstor vechi cetăţi mişele,
Din prafuri groase, reci,

De muzee, de străvechi biblioteci,
Cu porniri sălbatice, rebele,
Fără a mă opinti mult la vreo răscruce,
Mă duc
Spre laudele nemărginite,
Spre codrii uriaşi şi cântători ai libertăţii mele...

Poetul se extaziază în faţa naturii primare, opusă contrafacerii, înălţând imnuri muntelui, pustei, - bivolului, bradului, adâncurilor nesfârşite, <şesul cenuşiu, prin sclipitor nori>, <codrii neguroşi>, <etema nepăsare>."

(Z. Omea, **Un poet român expresionist,** în „România literară", Bucureşti, XXIX, 1996, 3-9 aprilie, **p.** 7, rubrica „Cronica ediţiilor"; reluat în Z. Ornea, **Portrete,** Editura Minerva, Bucureşti, 1999, p. 161-165.)

Vineri, 24 ianuarie 1997, la sediul filialei din Timişoara a Uniunii Scriitorilor a fost supusă dezbaterii monografia noastră despre Aron Cotruş. S-au pronunţat asupra cărţii şi au făcut aprecieri asupra operei cotruşiene: Ion Arieşanu, Iosif Cheie-Pantea, Eugen Todoran, G.I. Tohăneanu, Cornel Ungureanu. Redăm intervenţiile lui Eugen Todoran şi G.I. Tohăneanu, aşa cum au fost consemnate şi publicate de către scriitorul Ion Marin Almăjan în „Paralela 45" din 4 februarie 1997. Eugen Todoran aduce o perspectivă nouă în plasarea operei lui Aron Cotruş pe dimensiunea expresionismului, insistând pe expresionismul românesc. G.I. Tohăneanu se referă la elemente de artă poetică, la trăsături ale prozodiei, la raportul tradiţionalism-modernitate în cazul poeziei lui Cotruş. Din păcate nu au putut fi consemnate toate exemplele şi procedeele referitoare la formarea cuvintelor în poezia cotruşiană despre care a vorbit eruditul om de cultură G.I. Tohăneanu.

Eugen Todoran: „Un astfel de eveniment era aşteptat de mult pentru că poetul Cotruş a avut o mare aventură în viaţa lui, a fost foarte controversat in multe direcţii. De aceea opera lui s-a recuperat mai greu pentru timpurile noastre, pentru că oricum, opera este mărturia timpurilor trecute - şi această recuperare este pentru noi o reflecţie asupra operei aşa cum s-a constituit dincolo de curentele epocii, de opţiunile, de receptarea sau respingerea ei. Pentru că aceasta este soarta operei unui mare scriitor, reprezentativ pentru timpul său. Alexandru Ruja, ca un bun cercetător şi obişnuit cu metoda de explorare a tuturor documentelor care trebuie căutate acolo unde sunt uneori ascunse sau necitite, a avut răbdarea să refacă profilul în epocă al scriitorului. El este cel care vorbeşte despre scriitor, despre viaţa şi opera lui, aşa cum evenimentele timpului l-au produs şi l-au făcut să se manifeste în opera sa. Este evident că pentru o asemenea operă este nevoie de un mare simţ de responsabilitate. Pentru că exagerările sunt posibile, opera fiind foarte controversată. Dacă ne gândim numai la ceea ce este valoarea operei, atunci este evident că cercetătorul este salvat de ceea ce putem zice că este poziţia morală a lui. Un istoric literar are aceeaşi obiectivitate de a-l situa pe poet în contextul epocii şi de a reţine din el ceea ce este valoros ca operă literară, indiferent care este stilul să sau modul, modalitatea în care se realizează.

în ce mă priveşte, vreau să reţin numai câteva aspecte esenţiale pentru unghiul de vedere în care critica literară s-a apropiat de opera lui Aron Cotruş. Poetul a fost foarte controversat, controversă care a devenit nu de la operă, ci de la ideologiile, de la felul în care el a fost receptat de diferite formaţiuni politice ale timpului său. A început ca poet al minerilor, dar fără mineriade, ale minerilor care erau, de fapt, muncitorii cei mai oropsiţi. Dar oricum, el a avut o angajare de tip social în privinţa adeziunii sale la viaţa muncitorilor. Să precizăm că exista pe vremea aceea un partid social democrat foarte puternic al muncitorilor din Transilvania, la Viena. Mulţi ani nu s-a putut spune şi recunoaşte că Viena a fost pentru noi centru al unor idei care până la urmă avea să ducă la ceea ce s-a numit unitatea statului român. Se uită faptul că social democraţii din această parte a fostului imperiu erau foarte puternici şi foarte patrioţi. Când Partidul Naţional Român a iniţiat o campanie de mai rapidă apropiere de România, Partidul Social Democrat cu sediul la Viena a fost alături. Deci aceşti reprezentanţi ai muncitorilor nu erau nişte adversari ai ideii najionale, dimpotrivă erau susţinătorii ei. Evident că Aron Cotruş, cu fondul lui ardelenesc, putea să se apropie liniştit de această viaţă muncitorească. Lucrurile s-au schimbat însă. în preajma războiului mişcările de stânga au devenit de dreapta. Şi aceeaşi tematică Aron Cotruş o susţine de pe alte poziţii. Angajarea lui era una tematică şi nu de activitate politică. în felul acesta, problemele şi idealurile societăţii româneşti se reflectă direct în operă. De aceea ea a şi fot discutată sub semnul ideologiei respective. Deci când e vorba de ideologie recuperarea sa se face întotdeauna foarte dificil pentru că poziţiile rămân întodeauna în opoziţie şi este greu de stabilit o unitate din direcţia politicii. Apoi, Cotruş a fost nevoit să rămână în afara ţării, după 1944, şi a dus o viaţă de exilat, cu voie sau fără voie.

în ceea ce priveşte structura operei, am spus aceasta şi cu un alt prilej, noi vorbim foarte mult de expresionismul german, respectiv austriac. Dar expresionismul lui Aron Cotruş are o altă rădăcină, printr-o tradiţie de istorie românească. Temele lui sunt toate de acest fel. Spre deosebire de expresionismul austriac, care era de tip urban şi toate temele sale erau referitoare la decăderea unui imperiu sau la agonia acestuia, agonie care produce un sentiment de înstrăinare, de care s-a făcut foarte mult caz. La Aron Cotruş numai de înstrăinare nu poate fi vorba, ci de integrare într-un ritm major al istoriei contemporane. Deci, dincolo de violenţele unui limbaj, de un spirit mai agresiv, rămâne o concepţie care este poetică, dar nu este întru totul potrivită cu expresionismul austriac. Putem să vorbim foarte bine de un expresionism românesc.

Pe această poziţie se situează monografia lui Alexandru Ruja. Se trasează un profil aproape definitiv al poetului în epocă şi în operă. Actul lui Alexandru Ruja este de mare curaj civic, pentru că suntem într-o fază în care valorile sunt tot timpul discutabile şi rediscutabile; iar, pe de altă parte, onestitatea şi seriozitatea lui îl feresc de exagerările care ar putea să apară în comentariile critice. Cartea lui Ruja este un adevărat îndreptar pentru cel care trebuie să cunoască istoria aşa cum a fost."

G.I. Tohăneanu:_„Am, citit cartea colegului Alexandru Ruja cu interes crescând şi cu folos. în prima ei parte este una dintre puţinele construcţii biografice care reuşesc să bareze drumul aproape firesc către erudiţia fără randament, sterilă. Mă şi minunez cum a ştiut să fie şi drămuit, şi econom, şi darnic în acelaşi timp. Rar am întâlnit o alcătuire biografică în stare să servească în aşa măsură înţelegerea aprofundată a operei. Pentru că nu sunt mare amator de biografii, uimirea mea a fost şi mai mare pentru că naraţiunea biografică privindu-l pe Cotruş m-a câştigat. De ce? Pentru că Alexandru Ruja stăruie asupra celor mai semnificative detalii, aparent meschine, uneori, din biografie, în stare să înlesnească pătrunderea aprofundată a operei. Mă refer, în primul rând, la evocarea copilăriei, care ne lasă să înţelegem totala adeziune afectivă şi intelectuală a scriitorului faţă de Ardeal şi faţă de neamul românesc. Apoi este vorba de o activitate diplomatică oficială întâi, apoi silnică a lui Cotruş. Folosindu-se uneori de date lămuritoare din corespondenţa răscolitoare a poetului, Alexandru Ruja pune în lumină felul cum marele poet ardelean şi-a înţeles misiunea sa de reprezentant al statului român pe alte meleaguri, pe meleagurile latinităţii în primul rând. Episodul italian şi apoi cel iberic sunt pilduitoare pentru felul cum un biograf înţelege să se slujească nu pe sine, ci obiectul cercetării sale. Este captivantă lectura capitolului în care aflăm că, în ciuda marelui colaps sufletesc trăit de poet în episodul italian şi apoi cel iberic şi pe urmă în S.U.A., Cotruş a făcut enorm acolo, în condiţii maştere de viaţă interioară, pentru propăşirea culturii române. A stabilit relaţii de cel mai înalt nivel cu lumea literară contemporană lui. El a slujit deci interesele neamului. Asupra acestui lucru insistă Alexandru Ruja şi bine face că procedează astfel. Diplomaţii zilelor noastre ar avea multe de învăţat de la Aron Cotruş. Apoi m-aş referi la contactul său cu marile culturi ale lumii tratate exemplar de domnul Ruja. în ceea ce priveşte partea a doua a cărţii, care tratează analiza operei, ea are tocmai această calitate de a lumina puternic aspectele esenţiale ale operei. Am să mă refer la analiza exemplară a încadrării europene a marelui poet. Şi aici aş vrea să subliniez un lucru prin care Cotruş se izolează în sens pozitiv în largul peisaj al literaturii noastre ardelene. Literatura ardeleană este dată ca exemplu, în cel mai frumos sens al cuvântului, pentru tradiţionalismul ei, care se întemeiază pe trecutul istoric al neamului. Dar Aron Cotruş, prin exegetul lui, este exemplar prin faptul oarecum ciudat la prima vedere că un mare poet tradiţionalist rămâne cum se zice astăzi, abuzând de cuvânt, receptiv către marea cultură europeană. Dar între caracterul strict tradiţionalist al lui Cotruş - căci ce altceva este evocarea lui Horea, Avram Iancu, a altor crâmpeie din istoria Transilvaniei - şi încadrarea lui în marea cultură europeană nu este nici un fel de contradicţie. Unul din meritele de căpetenie ale cărţii constă tocmai în sublinierea, reliefarea acestui dublu chip al poetului. Aş vrea să subliniez, cu acest prilej, că Alexandru Ruja are toate datele necesare ca să poată alcătui un capitol care deocamdată lipseşte cărţii; este vorba de arta poetică, de expresia artistică a marelui poet. {...]

La Cotruş categoric că există o sacadare, o nervozitate a ritmului, o îngropare a versurilor scurte, o alternanţă între versurile desfăşurate şi cele înguste care corespunde mersului nervos, violent al ideilor. în felul acesta trebuie judecată modernitatea poeziei lui, care nu exclude filonul foarte puternic al tradiţionalismului. Aspectul punerii în pagină este de mare interes,

precum şi această concesie făcută modernismului, că foarte rar se foloseşte majuscula. în schimb, abundă punctele de suspensie care sunt în mare măsură sugestive."[...]

(Un profil definitiv al poetului în epocă şi operă, în „Paralela 45", Timişoara, 4 februarie 1997, p. 5; discuţii consemnate de Ion Marin Almăjan.)

Studiul lui Mircea Borcilă, având în atenţie şi monografia noastră despre Aron Cotruş, evidenţiază elemente ale poeticii expresioniste. Este un mod de a defini şi expresionismul românesc, atât în trăsăturile lui specifice, cât şi în relaţia cu mişcarea europeană.

„O cuprindere sistematică a tuturor investigaţiilor orientate în acest spirit va putea evalua, fără îndoială, aportul de ansamblu al <şcolii> timişorene în acest domeniu problematic. în cele ce urmează doresc să consemnez, doar, câteva reflecţii declanşate de cea mai recentă apariţie în acest context, i.e. de monografia lui Alexandru Ruja asupra lui Aron Cotruş (Aron Cotruş. Viaţa şi opera, Editura de Vest, 1996). Cartea mi se pare instructivă, din unghiul vizat, nu numai pentru că autorul se sprijină în mod deschis pe contribuţiile anterioare ale <şcolii> în care s-a format, ci şi pentru că pune în discuţie, pentru prima oară, problema caracterizării globale a operei acestui creator prea puţin studiat, în perspectiva poetică schiţată.

în secţiunea centrală a lucrării sale, intitulată Deschideri europene. Expresionismul (p. 11 Îşi urm.), Alexandru Ruja avansează, chiar, ideea destul de temerară - dar care nu rămâne, cum vom vedea, fără justificare - că, mai mult decât Lucian Blaga, Aron Cotruş este cel care trebuie considerat <între primii expresionişti români>, dacă nu chiar apreciat <cel dintâi şi cu opera cea mai reprezentativă pentru această orientare>(p. 115). în calea dificilă spre argumentarea şi impunerea acestui adevăr, lucrarea de faţă - alături de ediţia în două volume, publicată în 1991, şi de alte contribuţii ale autorului - aduce mai multe elemente de sprijin care merită, fără îndoială, să fie luate în considerare.

Cel dintâi câştig al acestei explorări, în sensul care ne interesează aici, constă în însuşi faptul de a fi supus dezbaterii problema modului în care critica noastră a receptat opera lui Cotruş în raport cu exigenţa (menţionată a) încadrării ei în expresionismul poetic românesc şi european. Pornind de la premisele fenomenologice schiţate, autorul diagnostichează, astfel, mai întâi eşecul criticii române <clasice> de a situa specificul liricii cotruşiene între coordonatele poetice ale expresionsimului. [...] Explicarea acestui eşec dureros - responsabil, în parte, pentru enorma întârziere a situării adecvate a operei lui Cotruş - nu este restrânsă, doar, la încălcarea generală a <condiţiei ideale a poeziei> şi nici la tendinţa comună de înţelegere sincretic-confuzionistă a <modernismului> (sau <avangardei>) într-un sens global (de care Ulrich Weisstein face, cum se ştie, vinovată critica română în ansamblul ei - vezi culegerea citată din 1973, p. 19-20). Cum sugerează, cu bună intuiţie, autorul cărţii de faţă, eşecul denunţat provine, înainte de toate, dintr-o insuficientă adâncire a fenomenului poetic al expresionismului în particularitatea lui şi din neînţelegerea acestuia, la un nivel esenţial, ca o <viziune> sau <modalitate de

reprezentare> *nouă,* asociată cu o <atitudine lirică> şi cu o <structură a expresiei> cu totul distincte (p. 109-111 ş.a.).[...]

Urmărind mai riguros dezvoltarea argumentaţiei autorului în acest demers, mi se pare că se impune, mai întâi, o observaţie, de principiu. Alexandru Ruja recurge, în mai multe puncte, şi adesea cu ingeniozitate, la argumentul de natură biografică şi istoric-comparatistă. Pe această bază se sancţionează, de exemplu, evaluarea lui Călinescu privind volumul Sărbătoarea morţii, etichetat, eronat, de marele critic cu formula <nişte însemnări de război>. Cum remarcă autorul lucrării de faţă, volumul <a apărut înainte de mobilizarea poetului şi participarea sa la război>(p. 114). Argumentul decisiv împotriva interpretării impresioniste (în sens tehnic) rămâne, fireşte, viziunea şi simbolurile. Alexandru Ruja observă, şi în această privinţă, că <grandiosul sinistru de care vorbeşte G. Călinescu îl întâlnim şi în versurile lui Georg Heym> (p. 114). Constatarea este perfect întemeiată; numai că aspectul în discuţie nu ţine, prin e! însuşi <de o viziune expresionistă>, cum se grăbeşte să afirme autorul, ci el devine ca atare doar prin integrarea în perspectiva dimensiunii semantice a transcendenţei (dezbătută, ulterior, pe larg şi considerată, cu justeţe ca definitorie pentru <simbolul expresionist>). Pentru a invoca, în acest caz, numai faimosul poem al lui Heym, Der Krieg (Războiul), din 1921, cu care se deschid cele mai multe antologii ale expresionismului liric german, să remarcăm că putem repera, cu certitudine, aici, imagini şi motive foarte asemănătoare cu cele din poeziile lui Cotruş şi care justifică, într-o primă aproximare, acea impresie sau <înfiorare în faţa grandiosului sinistru> (detectată de Călinescu şi preluată în cartea de faţă). Esenţial trebuie considerat, însă, faptul că la amândoi poeţii aceste imagini şi motive ilustrează nu o *impresie,* ci <tendinţa de a vedea prin suprafaţa lucrurilor pentru a accede la viziunea mitică, arhetipală>(R.S. Furness, Expressionism, 1973, p. 36). Această tendinţă caracterizează, fără dubiu, nu numai Sărbătorile morţii - unde se figurează, în filigran, acelaşi gen de fiinţă monstruoasă pe care Heym o văzuse, profetic, *zdrobind luna,* iar Cotruş ca inundând lumea cu sânge (v., de ex., Geamurile sângerii) - ci ea defineşte, în ansamblu, creaţia poetică a lui Aron Cotruş, în ceea ce are aceasta mai reprezentativ.

Din unghiul unei astfel de înţelegeri ni se pare justificată, în lucrare, linia izotopică prin care se denunţă <perpetuarea unor etichete simplificatoare> asupra poeziei studiate. Autorul sancţionează, astfel, perfect motivat, opinia critică destul de răspândită care îl opune pe Cotruş lui Blaga şi, în acest sens precis, subscriu afirmaţiei sale tranşante: <Lirica lui Cotruş nu este mai puţin profundă decât a lui Blaga> (p. 128). într-adevăr, textele ambilor poeţi trebuie caracterizate, în primul rând, în chiar principiul lor, prin acelaşi model de creaţie a sensului (pe două paliere şi cu proiecţia viziunii pe un plan mai profund al transcendenţei), care s-a afirmat, istoriceşte, mai întâi, prin - şi a devenit, apoi, definitoriu pentru - lirica expresionistă a acestui veac. Acceptând existenţa unui plan de adâncime al lumii imaginare şi la Cotruş (definit, cu rigoare, de Simion Mioc prin formula <spaţiul arhetipal al imaginarului cotruşian>, v.p. 146), trebuie spus, totuşi, că natura acestuia diferă la cei doi poeţi şi că efectul de mai mare adâncime la Blaga se datorează aspectului

metafizic-misterios sau numinos al planului semantic secund al construcției sale simbolic-mitice. Această distincție ar putea justifica, eventual, și considerarea operei lui Cotruș ca mai reprezentativă pentru mișcarea expresionistă în sens strict. Autorul cărții este, în orice caz, întru totul îndreptățit să pretindă <un studiu comparativ> în cadrul aceluiași mod poetic și nu o opoziție între aceste spirite complementare.

în sfârșit, aș dori să semnalez o singură chestiune privind definirea poeticii lui Cotruș la nivelul expresiei. Printre trăsăturile considerate în mod tradițional (v.Lovinescu, Călinescu) drept specific expresioniste, din acest unghi, se înscrie și <intemperanța verbală>, <expresia torențială>, stilul congestionat de adjective etc. Cum argumentează, cu multă finețe, și Ovidiu Cotruș, acestea sunt, într-adevăr, caracteristici expresive ale poeziei lui Aron Cotruș și ele apar reperate, ca atare, și în cercetarea examinată. Trebuie subliniat, totuși, că aceste trăsături nu pot fi acceptate ca definitorii pentru expresionism în general. Fără a intra în detalii, voi aminti, doar, că există o importantă direcție a acestui curent ce se caracterizează tocmai prin comprimarea și esențializarea limbajului. în acest sens, poate fi menționată, la noi, și poziția lui Ov.S. Crohmălniceanu, care taxează mai degrabă drept <curios> <fluxul exultant al limbajului> lui Cotruș, punându-1 în opoziție cu limbajul <esențializat> al poeziei expresioniste germane (unde constată, dimpotrivă, <suprimarea adjectivelor> - vezi lucrarea din 1971, p. 100). Acest aspect expresiv trebuie pus, fără îndoială, în relație cu starea de elan și dezlănțuire detectată la Cotruș de Alexandru Ruja, iar amândouă aspectele contribuie, foarte probabil, împreună la delimitarea profilului distinct al liricii acestui poet în interiorul genului proxim al expresionismului (atât românesc, cât și european)."

(Mircea Borcilă, Spre o definire a expresionismului românesc, în „Steaua", Cluj, XLVIII, 1997, nr. 9-10<592-593>. septembrie-octombrie, p. 18-19.)

înainte de a discuta creația din exil a poetului, Cornel Ungureanu comentează volumele de după debut, care au impus un poet de valoare, prin care se descoperă un poet de anvergură. Criticul contextualizează poezia lui Aron Cotruș, proiectând-o în problematica literaturii central europene. El plasează sub semnul experienței inițiatice ciclul moarte-înviere, sfârșit-renaștere prin care se structurează ampla poemă România, iar volumul Versuri este văzut prin forța de sacralizare a locurilor apropiate.

„Putem reface perioada vieneză a lui Aron Cotruș pornind, poate, de la Sărbătoarea morții (1915). E un volum în care expresionismul triumfă. E un volum în care simbolismul, uneori minulescianismul poetului se manifestă în voie. Interesat de *poporul zdrențăros, murdar, flămând,* torturat de incendiul apocaliptic, evocând *țărani îmbătrâniți fără vreme,* el e mai degrabă un contemplator înfrigurat al dezastrelor, decât un rapsod al națiunilor oprimate. Paradisul devastat, tema fundamentală a scrisului transilvan, dar și a literaturii agonice a Imperiului, își descoperă în Aron Cotruș un poet de anvergură.f...]

Aron Cotruș oferă reportaje de pe front, așa cum vom întâlni destule în lirica expresionistă a războiului: nici Franyo Zoltan, nici Endre Karoly, nici Miroslav Krleza, nici, ei, dar nici alți poeți sârbi, croați, slovaci, cehi, polonezi venind din expresionism nu sunt preocupați de altfel de imagini. Azi cercetătorul e tentat să lege tema Bruder Feind - frate dușman - de tentativa poetului de a se sustrage luptei; de ilustrul exemplu al lui Apostol Bologa. în realitate, ea era una dintre cele mai frecvente teme ale pacifismului german, austriac, rus. Toți scriitorii-ostași ai Imperiului vor publica, la întoarcerea de pe front, texte asemănătoare acestuia:

O, prieten scump ori drag necunoscut
Un singur gând
A mai rămas în creieru-mi de rând:
Un gând de-a mă târî prin noaptea oarbă
Prin șanțuri, prin noroi,
Printre cadavre calde de eroi -
De-a te găsi, o, prieten bun ori dușman
Și de-ați întinde mâna mea de frate...

Am arătat altădată cum Unirea de la 1 Decembrie 1918 descătușează energiile naționale. Proiectele tinerilor (Blaga, Vianu, Camil Petrescu, Crainic, Călinescu ș.a.m.d.) sunt teribile, ca și ale maturilor. Ele aparțin unui moment al Renașterii spirituale românești. Exploziile de mai târziu, cu erorile lor, aparțin acestui timp ce trebuia să gândească România Mare.

Titanismul cotiușian se integrează firesc în acest timp de Renaștere. Am putea spune că nici un poet tânăr nu definește atât de expresiv momentul ca Aron Cotruș. în acest moment al triumfurilor, când Blaga devine dintr-o dată celebru cu Poemele luminii, când Rebreanu consacră o extraordinară vocație epică cu Ion, Aron Cotruș e prezent în librării cu două plachete de versuri. România e, dacă privim evenimentul de la înălțimea zilei de azi, o apariție simbolică. Ea răspunde, printr-o nouă Cântare a României, celuilalt moment de renaștere națională, cel gândit și animat de cei de la 1848.

România e un jurnal, am spune noi astăzi, început în zilele dezastrului și încheiat în momentul triumfului. Poetul expresionist folosește superlativele fără restricție; e mereu excesiv:

Un gând mai robitor, mai neîmpăcat
Ca lepra ori ca ciuma
Mă chinuie și-acuma,
Mă chinuie, mă sfâșie mereu,
îmi izbește carnea, creierul aprins:
Vor fi oar' vane
Durerile-ți, sforțările-ți, supraumane
O, neam al meu?
ÎN ZADAR -
Acest cuvânt uluitor, fără hotar
Mă tulbură, mă copleșește iar...

Se întâmplă un lucru esențial cu ostașul imperiului, care, în Alpi, află că România, după ce a intrat în război, e înfrântă pe toate fronturile. Națiunea pare, pentru totdeauna, condamnată. Moartea capătă o imagine concretă: e moartea neamului său. El aparține unui neam înfrânt, condamnat să moară. Moarte și renaștere, iată un ciclu esențial pe care el, Poetul, îl trăiește ca ființă aparținând unui neam. Experiență inițiatică, moartea și învierea dă sens ființei poetice. După viziunile dezastrului, ale infernului înfrângerii, urmează viziunile paradisiace ale neamului victorios. Poporul și-a descoperit rostul, țara visată există, tărâmul socotit intangibil de către omul Apusenilor a prins, contur. După dezastru, marșul triumfal presupune un triumf infinit al neamului lui:

Și inimile noastre cu-ntregul foc al lor,
S-or frământa în toate,
Mânate războitor,
Mânate crunt spre râvna a tot ce nu se poate...
Și dorurile noastre etern neîmplinite
Trufașe, fascinante, titanice ispite
Ce sufletu-n furtună și care ne-o înfașă
S-or opinti sălbatic,
Vor sângera-n avântul spre lucruri uriașe,
într-o neînfrântă, vastă, sublimă frenezie,
De dragu-ți - ROMÂNIE!

Poemul România mi se pare simptomatic pentru momentul în care poetul-profet își recitește (rescrie) literatura de până acum sub semnul Căii către paradis. Neamul nu este un neam damnat, el poate fi. El trebuie să fie. Războiul a demonstrat că miracolul e posibil. într-un limbaj tipic scriitorului ardelean, scenariul poetului mișcă nu numai imagini grandioase, ci și personaje titanice, elocvente pentru acest timp al Renașterii naționale:

Bărbați bronzați, cu brațe, cu umeri de fier
Și iuți, vânjoși, voinici, cu ochi de copii,
Culca-vor brazde grele în soarele de foc,
Cu râsete și glume...

Prin holdele bogate
Bărbați, femei
Și fete, cu roșii flori în plete,
Aprinși parcă de-o aspră, eternă sănătate,[...]
Vor secera cu spor,
Puternica făină a caldei pâini de mâine.

România coboară pe pământ. Ea existase în cer.

Geografia spirituală a renașterii devine geografia reală a Țării. Versuri (1925) sacralizează locurile, descoperă har *munților, pustei, drumurilor, cărăruilor, codrilor.* La Voiculescu, la Crainic, chiar la Pillat, la Blaga tensiunea ascensională depersonalizează, separă relieful sacru de condiția lui pământească: țara urcă la cer. La Aron Cotruș țara rămâne. Capătă o concrete-

tețe nouă. Ceea ce se întâmplă aici e extraordinar de important. El, poetul, este solidar cu lumea de aici, cu pământul, cu necuvântătoarele cu de-formarea pe care o presupune pământescul. Bivolii este citată mereu, și merită a fi citată încă.

Pe șesul vast, prin sclipitor noroi,
se mișc-ursuzi, cu pași înceți, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...
noroiul umed încă, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus,
de monștri-aduși din lumea ceealaltă...

Din cealaltă lume: iată o sintagmă care trebuie să ne rețină, atunci când scriem despre Aron Cotruș. Universul orb de dincolo își trimite mesagerii aici. Forțele inconștiente ale adâncului se întrupează, își manifestă extraordinara lor vitalitate. Apariția lor e neobișnuită, uneori aparținând acelui misterium tremendum care numește sacrul.

Dedicat *Părinților mei* (1927). volumul în robia lor începe a definitva scenariul *neamului ales:*

Spre văile nemărginite ale nopții mă cobor visând,
Cu trupul încă tânăr și arzând,
Cu creștetul încoronat de soare
împărat pe-o sărăcie dârză și fără hotare!...
Ca un haiduc
Greu-ușor de doruri netrăite
Eu mă duc... mă duc...

împăratul și haiducul vor evoca, de acum, pământescul. Aparținând scenariului <răsăritean>, acești eroi ai <epopeii neamului> vor năzui către întemeiere. Un alt termen, și el încărcat de toată zgura constelațiilor simbolice, își face loc în poezia lui Aron Cotruș: rob. Și un nou termen, din ce în ce mai implicat în istoria socială a locurilor: dezrobire. Vitalismul transilvan al poeziei lui Aron Cotruș va fi din ce în ce mai dependent de vehemența celor doi termeni. Ieșirea din miraculoasa geografie a <strămoșescului pământ> va avea loc pe porțile dezrobirii. Scriitor al unei ginte vechi, Aron Cotruș va rescrie, cu fiecare carte a sa, istoria Neamului ales. Moștenitor - încă - a mentalităților formate într-o Austro-Ungarie imperială, Aron Cotruș vrea să regăsească, prin neamul său, atotputernicia Vienei - Centru al lumii."

(Cornel Ungureanu, La vest de Eden. O introducere în literatura exilului, Editura Amarcord, Timișoara, 1995, p. 34-38.)

Revenind asupra creației lui Aron Cotruș, Cornel Ungureanu, într-o cronică dedicată monografiei noastre despre Cotruș, consideră că opera poetului a fost rău citită în anii douăzeci de o critică de întâmpinare aplecată mai ales spre simpatii francofile. Aceasta este și principala cauză pentru care opera cotrușiană nu a fost studiată și valorizată în raport cu cultura majoră. Criticul consideră că trebuie aprofundat capitolul legăturii poeziei cotrușiene

cu expresionismul. Integrată literaturii ardelene, opera lui Cotruş poate fi citită şi în relaţie cu literatura agonică a Imperiului.

„Cronicar literar, recenzent, autor de articole de sinteză, Alexandru Ruja a practicat o publicistică sobră, în care calităţile criticului complinesc seriozitatea istoricului literar. Iar istoricul literar a dat, de-a lungul timpului, bune ediţii din clasicii noştri.

Cea mai însemnată dintre acestea este ediţia, în două volume, Aron Cotruş, apărută la Editura de Vest. Pentru prima dată cititorul din România avea în faţă poezia de exil a lui Aron Cotruş. Pentru prima dată se tipăreau integral marile poeme, într-o încercare de a da imagine itinerariului întreg al creatorului. Apărută la începutul anilor nouăzeci, ediţia Cotruş realizată de Alexandru Ruja a fost un eveniment, în primul rând prin masiva recuperare a creaţiei poetice. [...]

înainte de toate, ţinem să subliniem efortul recuperator al autorului. Scriitor minimalizat de o critică de întâmpinare dominată de simpatii francofile, Aron Cotruş a fost citit rău în anii douăzeci şi plasat sub steaua nenorocoasă a opţiunilor politice în anii treizeci. El n-a aparţinut unei generaţii decise să-1 revendice şi nici unui grup literar interesat să-1 studieze şi să-1 definească în raport cu cultura majoră. începând cu anii cincizeci, el trăieşte înt-un exil care e şi mai puţin dispus să-1 înţeleagă şi să-i contextualizeze opera. Are suporteri şi mai puţin comentatori competenţi. Risipită prin revistele din ţară şi din exil, părăsită, prin voia întâmplărilor, de comentatorii actualităţii literare, dar şi de autorii de sinteză, opera lui Aron Cotruş s-a bucurat în anii optzeci de un moment fast: o ediţie a Aureliei Rusu şi a lui Ovidiu Cotruş, o monografie a lui I.D. Bălan, încercau o reconstituire. Din păcate parţial, insuficient şi, fatalmente, deformator.

Se cerea, aşadar, o lucrare care să ia totul de la capăt. Era necesară o identificare şi descriere a arhivelor Cotruş, a documentelor, trebuiau interogaţi cei care mai puteau depune mărturie. Cum trăim într-o lume alunecătoare, toate acestea trebuiau puse sub semnul urgenţei. Fiindcă martorii pier, arhivele dispar. Mulţi scriitori ai exilului sunt ameninţaţi de neînţelegerea contemporanilor, de reaua lectură tocmai datorită faptului că opera le este citită parţial şi pe sărite.

Din acest punct de vedere, nu putem elogia îndeajuns cercetarea lui Alexandru Ruja.[...]

Capitolul care ar necesita, după părerea noastră, cele mai ample dezvoltări ar fi cel consacrat expresionismului lui Aron Cotruş. Sprijinit pe definiţiile lui Vianu, Blaga, Crohmălniceanu şi Ovidiu Cotruş, Al. Ruja paginează foarte bine temele curentului şi le identifică folositor în opera cotruşiană. Ultimele două decenii au însemnat însă, în cercetarea literaturii agonice a imperiului, un reviriment de proporţii, care ne dă posibilitatea să înţelegem şi altfel literatura ardeleană. De la Slavici şi Coşbuc până la Cioran, tradiţia îşi ordonează altfel întrebările. Iar în fiecare dintre întrebările ardelenismului, Aron Cotruş rămâne un reper capital. Nu se cuvenea a fi ignorat un poet ce, cotruşist la începuturile sale, fixa un stil de prelucrare a modelului: Mihai Beniuc. Oricât de multe i-ar fi fost erorile după 1945, Beniuc rămâne, prin Cântecele de pierzanie, un poet

de referinţă. Cum rămân, în timpuri mai apropiate nouă, Gheorghe Pituţ şi Ion Alexandru, poeţi despre care Alexandru Ruja a scris şi a scris bine."

(Cornel Ungureanu, Despre timpul recuperărilor, în „Orizont", Timişoara, serie nouă, IX, 1997,25 iulie, nr. 7<1386>, rubrica „Cronica literară".)

Pornind de la primul volum al ediţiei critice, Teodor Vârgolici face câteva aprecieri asupra poeziei lui Aron Cotruş şi comentarii asupra modului de concepere şi realizare a ediţiei. Autorul cronicii face trimiteri **şi** la celelalte ediţii din opera lui Aron Cotruş. El însuşi un realizator profesionist de ediţii critice, Teodor Vârgolici avansează idei pertinente, cu o bună cunoaştere a operei cotruşiene şi a perioadei literare, atât asupra creaţiei poetului cât şi asupra modului de editare a operei sale.

„Exegeza şi editarea operei lui Aron Cotruş au fost continuate, în mod strălucit, de Alexandru Ruja. Sub îngrijirea sa, în 1991 a apărut, la Editura de Vest, din Timişoara, o masivă ediţie de Poezii, în două volume, cuprinzând lirica lui Aron Cotruş din volumele antume şi postume, publicate în limba română şi spaniolă, în traducere.[...]

Preocupările constante ale lui Alexandru Ruja pentru reintegrarea lui Aron Cotruş în circuitul valorilor fundamentale ale creativităţii şi spiritualităţii româneşti, preocupări concretizate în realizări ce merită elogios apreciate, l-au condus, în mod firesc la ideea elaborării unei ediţii critice a operei poetului. Şi astfel, un prim volum al ediţiei de Opere a văzut lumina tiparului la Editura Minerva, în prestigioasa colecţie Scriitori români.[...] Aplicând cu rigoare metodologică criteriile specifice unei ediţii critice, Alexandru Ruja îşi propune să restituie mai întâi volumele antume de poezii ale lui Aron Cotruş, în ordinea cronologică a apariţiei lor. Astfel, ediţia este inaugurată acum cu volumul de debut, Poezii, [...] şi cu volumul care i-a succedat, Sărbătoarea morţii.[...] Prin volumul Sărbătoarea morţii, relevă Alexandru Ruja în prefaţă, Aron Cotruş a contribuit la configurarea expresionismului în literatura română. Poetul nostru are ca trăsături proprii intemperanta verbală, revărsarea tumultuoasă, expresia torenţială şi abruptă, violenţa şi exagerarea, eruptivul, dezlănţuirea unei sălbatice energii ca a unei forţe naturale, stilul congestionat de adjective şi pornit spre expresia forte, colosalul şi giganticul. Aron Cotruş conchide Alexandru Ruja <este între primii expresionişti români, dacă nu cel dintâi şi cu opera cea mai reprezentativă pentru această orientare>."

(Teodor Vârgolici, Ediţia critică Aron Cotruş, în „Adevărul literar şi **artistic"**, Bucureşti, IX, 2000, 7 noiembrie, nr. 543, p. 4, rubrica „Cronici".)

Pentru George Gibescu, Aron Cotruş este poetul energetismului românesc, în unele poezii criticul găseşte sorgintea nietzscheeană, prin aspiraţia spre primordial şi expansiunea cosmică, mai ales în volumul Neguri albe.

„în Neguri albe (Alba Iulia, 1920), Aron Cotruş încearcă o poezie de viziuni alegorice (Viaţa, Depărtarea, Durerea) figurând, totodată, elanul materiei în simboluri pe care le regăsim la Blaga şi Barbu. Aspiraţia către

primordialitate şi barbarie, dorința de pierdere în turma vitală, amintind cirezile agreste ale lui Ion Barbu, ambele de sorginte nitezscheeană, sunt frecvent subînțelese. Viața are chipul unei femei falnice şi nesupuse pe care poetul doreşte s-o îngenuncheze:

O, cum aş vrea,
Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea,
Să te înmoi,
Să te frâng,
Să te îngenunchi
Şi aspru-nlănțuindu-ți nepătrunsul trunchi,
Sub sărutări ce-aprind şi-ngheață,
Cu pofta mea nebună şi semeață,
Cu dinții mei de tigru,
Eu sânii să ți-i sfâşii,
Din inimă secretele să-ți smulg,
Viață.

Expansiunea în cosmic a spiritului vitalist, ebuliția materiei dinamizează viziunea lirică. Un poem aduce imaginea moliftului cu rădăcini puternic implantate în adâncimi terestre, dar înălțat dinspre zenit aminteşte de **Copacul** lui Ion Barbu şi de **Gorunul** blagian:

S-aud sub glia aspră murmure înăbuşite, line
îngaimă de cu seară
Tu creşti şi te măreşti din mine
Moliftule,
Şi majestos te-nalți sub vânturi şi sub soare
Dar vai! eu nu te pot vedea
Din noaptea mea,
Cât eşti de-nalt, de viguros, de mare!

Lucru curios, însă, poetul în loc să evolueze, cum ar fi fost normal, se reîntoarce la poza romantic-minoră din volumul de debut clamându-şi tristețile erotice într-o poezie fără relief.f...] Este şi aceasta o trăsătură a scriitorilor de a se căuta îndelungat, a evolua lent, fără salturi esențiale. Cazul lui Aron Cotruş nu este singular. Rebreanu a debutat cu un volum de nuvele nesemnificative (**Frământări,** Orăştie, 1912), scrise neîndemânatic, mânuind o limbă greoaie, ca imediat după război să dea **Ion,** capodoperă a romanului românesc. Scriitorii ardeleni sunt cel mai adesea meşteşugari ai scrisului presupunând exerciții şi succesive ratări. Personală e însă lirica proiectării unui eu contorsionat într-o continuă combustie internă, fulgerat, de <ochii cruzi de vasilisO.

Eterogen ca inspirație este şi volumul de **Versuri** (Arad, Biblioteca *Semănătorul,* 1925) în care **G.** Călinescu descoperea <pasaje admirabile de vigoare, de beție cosmică>. **Să** cităm poezia **Bivolii,** capodoperă a sugestiei telurice:

Pe şesul vast, prin sclipitor noroi,
Se mişc-ursuzi, cu paşi înceți, greoi,
Prin stuful de la margine de baltă...
Noroiul încă umed, în apus,
Le dă un luciu straniu, de nespus
De monştri-aduşi din lumea ceealaltâ...
Şi-amurgul pe spinări li se răsfrânge
In fulgerări şi străluciri de sânge...
Cu paşi trândavi, cu cozile pe spate
Păşesc încet, prin trestiile uscate
Nostalgice, posace animalef...]
Şi-aşa cum trec, greu, unul cu celalt,
Par statui reci, tăiate în bazalt,
Par statui grosolane, vii, masive
De crunte animale primitive...

în rest, poetul cântă, în spirit simbolist, plecările sau războiul în poezii sub nivelul celor din **Sărbătoarea morții.**

Poezia lui Aron Cotruş se personalizează odată cu volumul **In robia lor** (Arad, 1926), subtilă autobiografie lirică."

(George Gibescu, **Poetul energetismului românesc,** în „Luceafărul", Bucureşti, 2001, nr. 40<532>, miercuri 14 noiembrie, p. 17; nr. 41<533>, miercuri 21 noiembrie, p. 17.)

INDICE ALFABETIC AL POEZIILOR DUPĂ TITLU

INDICE ALFABETIC AL POEZIILOR DUPĂ PRIMUL VERS

U

V

Z

CUPRINS

CUVINTE CĂTRE ŢĂRAN - versuri alese (1928)